
בּוֹא עַמִּי לִצְפַת
מדריך
ישעיהו עשני

ישעיהו עשני

בוא עמי לצפת

עיר הזוהר והקבלה

מדריך לצפת ולסביבתה הקרובה

לתייר
לקייטן
למבריא
ולמטייל

לתלמיד
למשוטט
ולחובב

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

הוצאת „ספרית צפת", צפת

שלמי תודה וברכה לידידי הסופר
יצחק לבנון, בן צפת, על עזרתו
הנאמנה בהבאת הספר לדפוס

העריכה הגרפית - שמואל ברנד
גלופות - רינדזונסקי

ישעיהו עשני / בוא עמי לצפת

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

ספר זה הוצאתו נסתייעה על־ידי
עירית צפת ואמורה לה תודה

השער:
סימטת בית הדין של רבנו יוסף קארו

©
1963
כל הזכויות שמורות

נסדר ונדפס בדפוס דבר בע"מ, תל־אביב

ברוכים האורחים היקרים הבאים בשערי צפת

בשם כל חברי מועצת העיריה ובשמי, הריני מקדם בברכה את אורחינו היקרים, באי עירנו.

אתם באים לעיר היסטורית עתיקה, רבת הוד ופאר, שוטטו בה והכירוה בכל השטחים, או אז תבואו על שכרכם המלא.

מימי פלויוס ועד ימינו אנו עברו על צפת תמורות וזעזועים קשים. היא שמרה על האופייני לה ועל יופיה, על רוחה ועל העילאי שבה, על כן היא מושכת אליה כבחבלי־קסם ואהבת הכל נתונה לה.

הטבע חונן את עירנו ביופי מקסים בלתי־רגיל והעניק לה סגולות בריאות, מרפא ואריכות ימים לתושביה. תיהנו מכל אלה.

עיריית צפת עשתה, ועושה, כמיטב יכולתה כדי לשוות לצפת מעמד של עיר קיט מרכזית בשביל כל תושבי הארץ והאורחים הבאים למדינתנו מחו"ל.

שיקמנו את המקומות הקדושים וההיסטוריים, ובכללם מערת שם ועבר. אנו עומדים לשחזר את העיר העתיקה, את ביתו של האר"י, את מצודת היהודים ומעיין עין־גורים (לפנים עין אלאעפיה).

הקמנו בית ספר תיכון מקצועי ומו־זיאון לאמנות הדפוס. הקמנו בריכת שחייה בפינה נאה, בנינו איצטדיון עירוני, אחד מהיפים בארץ. אנו מסייעים בהת־מדה בהרחבתה של קריית הציירים. הקמנו אכסנית נוער, שיפרנו והרחבנו את

הגנים, הכבישים והמדרכות, התאורה והגינון, עשינו הכל כדי שהעיר תהיה נקיה ושקטה. הושטנו עזרה לכל בתי המלון בביצוע שיפורים ובהעלאת רמתם. לבתי המלון בעירנו יצאו מוניטין בארץ והם מצטיינים ברמת שרותים גבוהה ובאווירה ביתית־משפחתית. בעזרתנו הוק־מו מקומות תרבות ובידור רבים, בתי קפה ומועדוני לילה. הכל למענכם ולהנאתכם. אנו ממשיכים במאמצינו לבסס את עירנו כעיר קייט בינלאומית.

ולמחברו של ספר־מדריך נאה ועשיר תוכן זה, הסופר והעתונאי, ספרא וסיפא, מר ישעיהו עשני, ברכתי הנאמנה על שקדנותו ומסירותו בפירסום סגולותיה וחינה של עירנו. הוא הוכיח את אהבתו לצפת בימי מצור ושלום, מייסוד „קול צפת" — עתונה של ה„הגנה" בתש"ח—1948, דרך המדריך „מה עלי לדעת על צפת", הספר „בסימטאות צפת" — הכרך הראשון של הטרילוגיה הצפתית, ועתה עם הופעת „בוא עמי לצפת". על כל אלה ברכתנו כה לחי!

קחו בידכם מדריך זה וצאו ללמוד ולהכיר את צפת. שתו בשמחה מאורה ומאווירתה של עירנו ותתברכו בברכתה — זוהרם של ימי שלום ושלווה, חדווה והשראה, בריאות ומצב רוח מרומם.

כל טוב לכם.

צפת, תשכ"ג

מאחל

אברהם הכהן
ראש עירית צפת

קייטן, אורח
ותייר נכבדים -

ברוך בואך לעירנו. אנו חדורי תקוה שהחלטתך להחליף כוח ולהינפש בעירנו תביא לך סיפוק, מזור ומרפא, ובכוחות מחודשים ורעננים תחזור לתפקידך ותזכור את צפת כמקום טוב שהעניק לך שפע חוויות ורשמים.

אנו מצדנו נעשה כל מה שיהיה באפשרותנו כדי להנעים עליך את שהותך בעירנו כלילת־היופי.

כל בעלי בתי המלון המאוגדים בהתאחדות שלנו השקיעו מאונם וחונם למען שיפורים בבתי המלון, הרמת השרות, עידון המטבח והרחבת אפשרויות בידור ובילוי תרבותיים בעירנו.

אנו מקדישים מחשבה תמידית לך, לתחביביך ולכל מה שאהוב ומקובל עליך ומשתדלים שלא יחסר לך דבר שאתה משתוקק לו.

הצטרפו גם את ואתה למעגל נופשי צפת ותיהנו מאוירת הרים ומנוף מרהיב עין של עיר הקבלה והזוהר.

צפת, תשכ"ג

בשם התאחדות בתי מלון בצפת

יעקב ברקל

יו"ר הארגון

בתי המלון בצפת

„בית־ארז"	30277
מלון „הדר"	30068
מלון „הרצליה"	30007
מלון „יאיר"	30245
מלון „כרמל"	30053
מלון „מצפור"	30435
מלון „מרכזי"	30015
מלון „פרידמן"	30036
מלון „ציון"	30319
מלון „רון"	30478
מלון „רקפת"	30264
מלון „תל־אביב	30049

בתי המלון בהר־כנען

מלון „אורנים"	30461
בית־מינס	30297
מלון „דוד"	30062
מלון „נוף הגליל"	30395
מלון „עדן"	30054
מלון „פסגה"	30105
פנסיון „רוקנשטיין"	30060

לרעייתי ח נ ה
אשר סייעה עמי
בהכנת ה ס פ ר
מ נ ח ת ת ו ד ה

ה מ ח ב ר

צפת פתאום תבנה
צפת פתאום תכונן
צפת פדותה תקדם
צדקת פעולתה תגן

דרש ר' ישראל משקלוב על האותיות צ'פ'ת'

בוא עמי לצפת ---

עיר הפלא הזוהר, האגדה הכחולה עשירת הוד ומסתורין. פקח את עיניך, פתח את לבך, הסכת ושמע, הזן את כל ישותך בהדי־מרום ובמסתורין שמתחת לרגליך, ותבוא על שכרך.

צפת עיר הזוהר והקבלה, התיקון והסוד, תרעיד את מיתרי נשמתך ולפתע תרגיש שכל הטוב הגנוז בחביוני נפשך מתגעש ומתפרץ להעלות ניצוצות מהאפלה.

אז תבין רבות. תבין את כמיהתם של מקובליה, פיוטם של משורריה, הגותם של חכמיה וחזונם של חולמיה ולוחמיה.

בוא עמי לצפת — לזהב נופיה ולשירת קסמיה. בוא עמי להיכלי הפלא, לחקל תפוחין קדישין, למעינותיה המזדמרים, ומלא את ריאותיך בבושם אורניה וצינת שחריותיה. פרוק מעצמך את החולין והתעטף בגלימתה הקלילה של צפת העילית, צפת של כנפי הרוח, הטוהר והמחשבה.

וכאשר תהיה חדור הכרה שזכות זו ניתנת לך בדרוך כף רגלך על אדמתה של צפת, תמצא מזור ומרפא, שלווה ומרגוע, חדווה והשראה, אמנות ושגב ואושר אנושי פשוט וטוב, המשמח את הלב מיפעתו של עולם שנוצר להיות טוב. ואז תמצא גם את התיקון לעצמך.

בוא עמי לצפת — — —

צפת תובב"א, תשכ"ג — 1963

ישעיהו עשני

חינה של צפת וזכותה

צפת היא אגדה חיה וזוהרת, שראשיתה הוד, מסתורין, שיאים רוחניים, ערכי מוסר, חזון, רעיון וגבורה, וזו של ימינו, המת־חדשת וניבנית, ממשיכה במסורתה, למרות ריכוז ניגודים בולט.

צפת היא עיר פלאים וניגודים. בעלי השקפות שונות מוצאים בה מכנה משותף וחיים בשעריה בשלום ובשלווה תוך הרמוניה עילאית מופלאה.

היא כוללת סוד ורזין, נוף והזיה, חוק ושירה, געגועים וערגה, תורה ועבודה, אצילות וחסד, רחמים ועדנה, אהבה ופיוט, ומעל לכל ערש יצירה. הכל יש בה והכל אוהבים אותה ודורשים טובתה, ובזה כוחה.

הטבע מלא הוד וכיסופים, האויר הצח והצונן רווי בושם אורנים ומשב פסגות הרים, מטביע את חותמו על נשואי הדור ופשוטי הליכות.

נתיבים לתיקון האדם

קרוב לאלפיים שנה מקרינה צפת מזיווה הרוחני וסוללת לפני בני עמנו שבילים ונתיבים לתיקון האדם והעולם על אדני מוסר ותורה, טוהר מידות ואהבת הזולת. גם יוצרים רבים מבני אומות העולם ינקו מרוחה וקבלתה, ביניהם גם אדם מיצקביץ', משוררה הלאומי הדגול של פולין.

צפת שוכנת בהר. הר מירון — הגבוה בהרי הארץ — מוסיף בדמותו האדירה חן וחוסן לצפת.

באלפי עבותות אהבה ואגדה קשורה צפת בהר זה. זקני צפת מספרים, כי עם שקיעת החמה, בהשתבר קרני השמש על פסגותיו, יוצאים לטייל על רכסו משה רבנו ורבי שמעון בר יוחאי, האר"י ותלמידיו. המקובלים נמשכו לצפת, כי למרגלות הר זה עומדים קבורותיהם של רבי שמעון בר יוחאי ואליעזר בנו.

אל צפת, בירת הגליל העליון, באים דרך עכו, סאסא, טבריה וראש פינה.

צפת רוויה אגדות וסיפורים, ומעשים שהיו, שאף הם מופלאים. על כן אין אתה יכול למתוח קו ולהבדיל היכן מתחילה האגדה, היכן המעשה ההיסטורי והיכן המציאות.

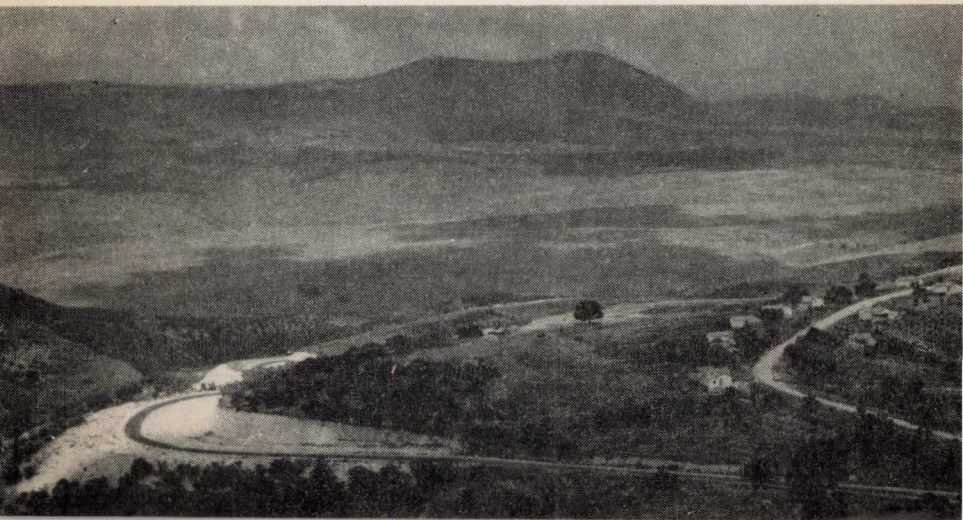
חוט של חן טבול בצבע כחול וזהב משוך על צפת.

מספרים כי משבא שלמה מולכו לצפת, והתחבר אל המקובלים, התאהב בבתו של ר׳ יעקב בירב, שרצה לחדש את הסנהדרין. ולאחר שחזר לנכר כתב מכתבים מלאי געגועים לאהובת לבו. באחד המכתבים כתב לה: „שלושה דברים שבו את לבי בצפת: שמי צפת הכחולים, קירות הבתים הכחולים ועינייך הכחולות״.

קרוב ל־400 שנה מלווה צבע זה את צפת. ביחוד בולט הצבע הכחול ברובע הספרדי העתיק. עקרות בית שקדניות מסיידות בכל יום שישי את קירות בתיהן ואפילו את החריצים של אבני החצר מייפות הן בצבע כחול. קברותיהם של גדולי צפת, ובראשם קברו של האר״י, סוידו בצבע כחול. יש אומרים, כי הצבע הוא סגולה נגד עין הרע, ויש אומרים, כי צפת היא שער השמים והצבע הכחול הוא הגשר בין שמים וארץ.

זקניה של צפת וישישותיה הם בני דור ספוג שירה ופיוט, אגדה וסיפור.

מראה מהכנען — כניסה לצפת

אנשי ה„הגנה" מספרים, כי משבאו פעם אחת לבקר את העמדה הקיצונית בבית הכנסת של האר"י, ברובע הספרדי, בימי המצור של תש"ח, נתקלו בחכם אהרן גבריאל, שתושבי צפת ראו בו איש המסתורין ואחד מל"ו צדיקים. שאלו אותו לשלומו והוא פרץ בבכי ואמר: „הבה נתפלל לשלומה של ירושלים." התפלאו ואמרו לו: „למה לא לשלומה של צפת, הרי צפת נתונה במצור?" והוא חזר על שלו. כעבור ימים מספר נפלה העיר העתיקה וצפת שוחררה. מספרים עליו, כי הוא, יליד קאווקאז, היה בזמנו מפקד גדוד בצבאו של הצאר ניקולאי. משראה כיצד מתנכלים ליהודים אמר „זהו העם הנבחר" והתגייר. עלה לארץ ברגל, על פני יערות, מדבריות ונהרות, ועבד כפועל פשוט ואת רוב שכרו חילק לצרכי ציבור.

אנשי צפת נוחים לבריות

אנשי צפת נוחים לבריות ומצטיינים בסובלנות. כנראה שממקור נשמתו של הרמ"ק (ר' משה קורדובירו, מחבר הספר „פרדס רמונים") ינקו תכונה זו גם הדורות שלאחריו. הוא אמר „שלא לקלל שום אדם, אלא לברך, שלא לישבע אפילו לדברי אמת, שלא להוציא שקר מפיו... שדעתם תהא תמיד מעורבת עם הבריות... ואפילו עם העוברים על התורה יתנהגו בנחת".

גם היום, קרוב ל־400 שנה לאחר שהדברים הללו נכתבו, יש גילויים ברוח זו בחייה של העיר.

מעשה ביהודי חילוני, שנכנס אל שכנו, רב ותלמיד חכם, ולמען הנימוס חבש כובע לראשו, שלא כדרכו. קיבל אותו הרב בסבר פנים יפות ואמר לו: „למה אתה מענה את עצמך וחובש כובע? הרי אינך רגיל בכך. אנא, אל תעשה זאת למעני, התנהג בביתי כפי שהנך נוהג בביתך". מאז לא הופיע עוד בקירבת הרב ללא כיסוי ראש.

בצפת מאריכים ימים. האויר הצח הוא סגולה בדוקה לאריכות ימים זו. רבים בה בני מאה ולמעלה מזה. אוהבי שיחה הם ישישים ויושישות אלו, והם כאבני־חן חיות בנופה האגדי והסיפורי של צפת. כדאי מאוד להאזין לשיחם.

ולכל אלה שזכו לבוא לצפת, יידעו־נא, כי אמנם זכות גדולה נפלה בחלקם. אמר פעם חכם אהרן גבריאל, הנזכר לעיל, כשדמעות זולגות מעיניו: „איזה יהודי טוב ואדם גדול היה משה רבנו והוא לא זכה, מסכן, לדרוך על אדמת הקודש, וראה את הארץ רק מ ר ח ו ק,

ואילו אני ואתה ואנו כולנו זכינו לחיות בצפת ולנשום את אווירה המקודש. מה זכותנו לעומת זכותו של משה רבנו?"

ייצאו נא כל באי צפת לראות את קסמיה של העיר. יירדו לוואדי טואחין — גיא הטחנות, לקניון הקסום השוכן על פלגי מים רעננים. יעפילו למרומי הר מירון, יעלו לגבעת המצודה, הפארק היפה ביותר בישראל, יעלו להר כנען ולמצפה ביריה, יבקרו בגלריות של הציירים בקריית הציירים, במוזיאונים ובאיצטדיון העירוני. יסיירו בבתי הכנסת העתיקים, בבית הקברות העתיק — פנתיאון של גדולי הרוח — ויטיילו בסימטאותיה של צפת ויקלטו הדים נלבבים מעברן המפואר. יתבשמו מחורשותיהן של צפת ויתרחצו ויתרעננו בבריכת השחייה, השוכנת בפינת נוף חמודה.

ילווה אותם חינה של צפת בכל, ותהיה להם שהותם בצפת חוויה בלתי־נשכחת, מקור התרעננות ואוצר זכרונות נעימים, עשיריי־חדווה ומשמחי־לב.

הסופרמרקט החדיש ב„קוילן־פלאץ" — עתה ככר המגינים
ר' זינדלי ראט, רעיתו ור' יצחק סגל נ"י

צפת - המיבנה הטופוגרפי,

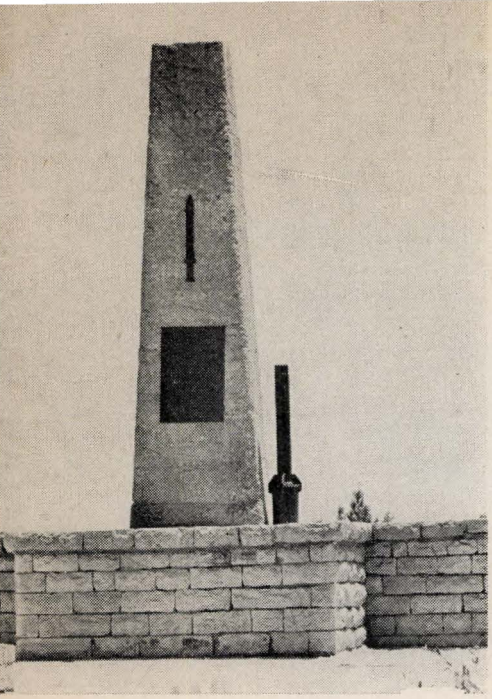
אוכלוסייתה ונופה, המיבנה הכלכלי של העיר מפעלי חינוך, תרבות, אישפוז וספורט

צפת היא הגבוהה בערי הארץ, היא שוכנת 833.7 מטר מעל פני־הים. הר כנען, שהוא המשכה הטבעי, גבוה 917.4 מטר מעל פני־הים. על פסגת ההר „קרית שרה", על שם המייסדת מרת שרה לוי.

המצודה - הגן היפה ביותר בארץ

כביש ראשי, המקיף את העיר כטבעת, סובב את שרידי המצודה העתיקה, שהיא עתה אחד הגנים היפים בארץ. המצודה נבנתה במאה ה־12 על־ידי הצלבנים. בכניסה למצודה לוח זכרון, שהוצב על־ידי ארגון חברי ה„הגנה" בצפת לזכרם של כובשי המצודה. בפסגתה גבנון, הנקרא „פיטמה", שעליו מתנוססת עתה „מצבת כבוד לזכר הגיבורים שבדמם קידשו את שיחרורה של צפת" — מוקדשת לכובשי צפת ומשחרריה בשנת תש"ח — 1948.

צפת הוקמה כעיר כאילו מחיבורן של כמה שכונות, שכל אחת מהן מתאפיינת בייחודה. ממזרחה, במורדות הר כנען, גולשות במדרון בתיה של שכונת חארת־אל־אקראד (רובע הקורדים לשעבר — כאן גרו בנאים ערביים, שהצטיינו בידיעת מקצועם ומכאן גם הטרידו צלפיהם את התחבורה שלנו). מצפון מקיפות את העיר ביריה העתיקה והשלמתה החדשה ושרידי עין זיתון ההרוסה. מצפון־מערב הכפרים: עין זיתים („מגינים"), דלתון, טיטבה, הר אדמון, עתה כרם בן זמרה, קדיתא, גוש חלב וסאסא. ממערב — הוואדיות הידועות ביופיין: ואדי טואחין — גיא הטחנות, ואדי לימון, ואדי מירון. בסמוך לבית הקברות היהודי, העתיק, השכונה חארת־אל־רומנה (רובע הרימונים). מדרום — ואדיות עכברא וכפר עכברא, ואדיות חמרה וכפר חמרה. ממזרח —

מצבת זכרון לכובשי צפת שבדמם שיחררו את העיר. — מימין פגז ה„דוידקא"

הר כנען. לרגלי העיר ובמורדות הר מירון, הג'רמק, שגובהו 1208 מטר מעל פני־הים (הר זה נקרא בטעות „עצמון" — העצמון ההיס־טורי שוכן מול ציפורי), מירון ושמאי. הרובע היהודי העתיק שוכן במורד המערבי וצפוני־מערבי של המצודה.

בצפת נמצאים עתה קרוב ל־15,000 יהודים. מזה כ־1000—1200 תושבים ותיקים ויתרם יוצאי רומניה, הונגריה, פולין, מארוקו, טוניס, אלג'יר, פרס, עיראק, טורקיה, מצרים, טנג'יר, צרפת, אנגליה וארצות הברית. התיכנון הוא לבסס את צפת כבירת הגליל ועיר בת 30,000 תושבים.

צפת היא העיר הגשומה ביותר בארץ ויורדים בה קרוב ל־1000 מ"מ גשם בשנה. לפרקים יורדים בה גם שלגים ובאופן נדיר אפשר לראות ברחובותיה, בחורף, מזחלות שלג ומגלשים (סקי בלע"ז) ושכבות שלג המגיעות לפעמים עד מטר — מטר וחצי גובה. היא מבורכת באקלים מבריא, באוויר צח, זך, יבש וקריר. משום כך מביא אקלימה של צפת הקלה לכל אלה שלקו בהפרעות וליקויים בדרכי

שלג בסימטה ברובע היהודי

נשימתם. חולי קצרת, והסובלים ממכאובים אלרגיים. שבים כאן חיש מהר לאיתנם. אווירה הממוזג של צפת מרפא את הגוף והנפש.

כעיר מרפא נעשים צפת והכנען, בחדשי הקיץ, לעיר קייט ונופש. צפת קרירה בקיץ יותר מירושלים. בפיטמת המצודה ספסלי אבן ומעקות נוחים, שנעים לשבת עליהם, להתבונן בנוף הנפלא השובה לבבות ולהתענג ממנו.

הרי הגולן והבשן, בקעת כנרות, הכנרת הכחולה, בקעת ארבל, הר מירון, רכסי הרי הגליל וואדי לימון, העטופים גלימת ערפילים כחלחלים־מכסיפים וקלילים, יוצרים תמונה אגדית, גלית, השטה כביכול בים אין־סופי, מכושף ומסתורי.

הענף העיקרי - הקייט

הענף העיקרי ממנו מתפרנסת העיר הוא ענף הקייט, ההארחה והמלונאות. עונת הקייט נמשכת חודשיים־שלושה והיא מקור ההכנסה העיקרי של העיר. העונה קצרה ורק בחודשי הקיץ. יש להצטער על כך שקהל המבריאים עדיין לא למד כי גם חודשי החורף הם תקופה אידיאלית להבראה בצפת. מומחים ובעלי מקצוע רבים קבעו, כי הבראה של עשרה ימים או שבועיים בחודשי החורף שקולה כנגד

הבראה של 3—4 שבועות בקיץ. גם החודשים אפריל, מאי ויוני הם תקופה אידיאלית לנופש ולהבראה.

אין עדיין בסיס כלכלי איתן לעיר, אולם עיריית צפת עושה רבות כדי להרחיב את מפעלי הקייט ולהקים מרכז תעשיה ומלאכה בעיר. בשנים האחרונות הוקמו שתי מלטשות יהלומים, מתפרת מדים של המשטרה, בית חרושת למכונות תפירה „עצמון", דפוס „המתמיד", כריכיית „המשקם", בית חרושת לקפה נמס, „סריגי צפת", „עלי טבק" ומפעלי מלאכה שונים.

בעיר שורה של בתי־ספר יסודיים, בית־ספר תיכון, בית־ספר תיכון מקצועי „עמל" ע"ש לסטר בלאושילד, „ישיבת צפת" ומוסדות תורניים אחרים. הוקם בית תרבות ע"ש גדעון אילון, ומוזיאון לאמנות הדפוס של האיגוד הארצי של פועלי הדפוס בארץ. הוקמה אכסניית נוער ע"ש בנימין היימן, מוקם בית הנוער ועוד שורה של מפעלים ציבוריים חשובים. העיריה הקימה בריכת שחייה נאה. בדרומה של העיר הוקם האיצטדיון העירוני ע"ש אליס כהן מארצות הברית, שהוא אחד היפים בארץ. על גבעה נאה בדרומה של העיר יוקם בית־חולים אזורי בתקציב 10 מיליון לירות.

בתי הכנסת העתיקים בעיר, שהוד קדומים חופף עליהם, תוקנו ושופצו והם תמיד מקור לסיפור מלבב מפי שומרי החומות הוותיקים, היודעים לספר על נסים ונפלאות, שקרו בהם, בעבר הרחוק ובעבר הקרוב, בימי מלחמת השיחרור.

מראה מרחבת האר"י ברובע הספרדי

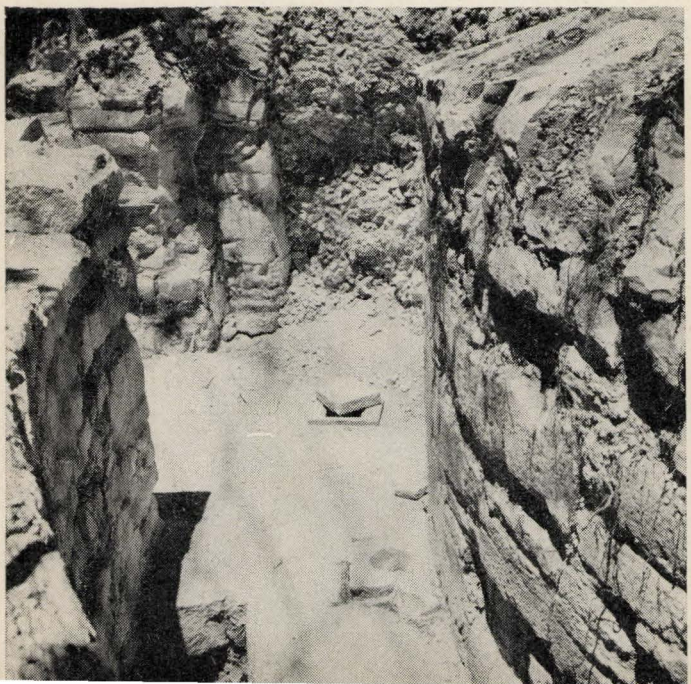

בסימטאות צפת מהלכות דמויות, שהאגדה והסיפור שגורים בפיהם. בחפץ לב הם מספרים על עברה המפואר של העיר, על פינות החמד שלה, על מעשים מופלאים שאירעו להם, על צדיקים ואדירי עולם, שחיו ויצרו בצפת. ישישות צפת, שרבות מהן כבר עברו את גיל המאה ומלאכת הטוויה בידן, רוקמות אגדות חדשות, ממלחמת השיחרור, המשתזרות כחוט השני באגדות העתיקות ויוצרות מרבד סיפורי, חי בחן תמימותו וקרוב ויקר בזוהר הילדות הזכה, הנסוכה עליו.

צפת היא מקור בלתי נדלה ומעיין נובע בשטח זה. אין פליאה שכל האוהבים לשמוע על המופלא שבסוד ועל המעניין אשר במסתורין נוהרים אליה.

גם אחרוני המקובלים אוהבים לגלגל שיחה עם הקייטנים ואף הם מעניקים להם תוך טוב לב, ביד רחבה, שי מחכמתם וידיעותיהם המעמיקות.

מצודת פלויוס מגלה את סודה — החפירות הארכיאולוגיות

תקופות היסטוריות בחייה של צפת

צפת אינה נזכרת במקרא. יוסף בן מתתיהו הכהן (יוסיפוס פלויוס) מזכיר אותה בספרו „תולדות מלחמת היהודים עם הרומאים" כ־ספף (במקור SEPH). מפאת ערפה האסטרטגי הרב ביצר אותה כאת יתר המצודות בגליל ובנה בה חומות. מפסגותיה הרמות של צפת היו קדמונינו משיאים משואות ובדרך זו מודיעים לישובים הסמוכים ראשי חודשים ומועדים.

בשנת 1140 נבנתה המצודה על ידי הצלבנים. בשנת 1188 כבש שליט מצרים וסוריה, צלאח א־דין אלאיובי, את צפת מידי הצלבנים ובשנת 1266 שם ביברס הממלוכי קץ לשלטונם של הצלבנים בעיר. במאה ה־13, בחסות שלטון המוסלמים, מתרקמים חיי קיבוץ יהודי.

עם עלייתם של גולי ספרד במאה ה־16 נפתח תור הזהב של צפת. העיר היתה למרכז המקובלים ומוקד לתורת הח"ן (חכמה נסתרת). חכמי הקבלה שאבו את השראתם מספר „הזוהר" — המיוחס לרשב"י, שהופיע בסוף המאה השלוש־עשרה, ומקברו של הרשב"י, העומד לפי המסורת במירון.

כאן התיישב אלוף הרבנים, רבי יוסף בן אפרים קארו, מחבר „השולחן ערוך", המקיף ארבעה חלקים: „אורח חיים", „יורה דעה", „אבן העזר" ו„חושן המשפט". יצירה זו נכתבה על ידי ר' יוסף קארו בצפת ובביריה והיא היתה לספר המנהגים והדינים של היהדות.

במאה ה־16 התיישב בצפת ר' יעקב בירב, שכיהן 24 שנים רבה של העיר. הוא שאף לחדש את הסמיכה ואת הסנהדרין.

דרשות מזהירות השמיע תלמידו של ר' יוסף קארו, ר' משה אלשיך.

בתקופה זו חיו גם ר' משה קורדובירו (הרמ"ק) ; ר' שלמה אלקבץ, המשורר והפיטן מחבר „לכה דודי" הנחשב להימנון היהדות, ר' ישראל

נג׳ארה, מחבר „זמירות ישראל", משורר בוהמי, ר׳ אליעזר אזכרי, מחבר ספר „הרדים", רבי יום טוב צהלון, מחבר „לקח טוב", פירוש נאה למגילת אסתר; ר׳ אליהו די וידאש, מחבר הספר „ראשית חכמה" וישישכר בן סוסן בעל „תיקון ישישכר". האר׳י בחבורה, ר׳ יצחק לוריא אשכנזי, ראש המקובלים, שכונה אר״י (אדוננו ר׳ יצחק או אלוקי ר׳ יצחק לוריא) הטביע את חותמו על בני־דורו וסביב אישיותו נרקמו אגדות וסיפורים ורוחו כאילו חיה ומתהלכת עד היום בסימטאותיה של צפת.

האר״י וגוריו

האר״י ותלמידיו, שכונו „גורי האר״י", נהגו לרדת לגיא הטחנות ועל גדות נחלים רבים, לעבד פשתן לתעשיית בד לבגדים. המורה היה יוצא עם תלמידיו מחוץ לעיר ומגלה להם סודות הקבלה. לפרקים השתטח על קברו של רבי שמעון בר יוחאי ושוחח על פלאות ביאת המשיח.

פעם אחת, כך מספרת האגדה, יצאו האר״י ותלמידיו לקבל את פני שבת המלכה לפני שער העיר. בעודם מתפללים שאל האר״י לפתע: „רצונכם שנעלה לירושלים קודם שיקדש היום ונשבות שם?"

ליד „מערת הגניזה"

משקוף בית הכנסת של האר״י ברובע האשכנזי

התלמידים פיקפקו ואמרו, שהם נכונים לעלות, אבל רוצים להודיע קודם־כל לנשיהם. כששמע האר״י את הדברים האלה נחרד חרדה גדולה וזעק: „אוי לנו שלא היה בנו זכות להיגאל, שאילו הייתם כולכם משיבים לי בפה אחד, שאתם רוצים לילך בשמחה גדולה, היו כל ישראל נגאלים.״

האר״י נולד בירושלים בשנת רצ״ד (1534) לאביו מיוצאי גרמניה ולאמו הספרדיה. בן שמונה נתייתם מאביו, שהיה מצאצאי משפחת רש״י. אחרי מות אביו נסע עם אמו רבקה למצרים, אל דודו ר׳ מרדכי פרנסיס בקאהיר. בבית דודו נתחנך ובגיל חמש־עשרה נשא את בת דודו לאשה. מצעירותו הנהיג שיטת חיים של צומות וסיגופים, היה פורש מאשתו ורק בערב שבת היה חוזר לביתו ובמוצאי שבת היה שב לביקתתו המבודדת. בן שש־עשרה התחיל להתעמק בסודות הקבלה.

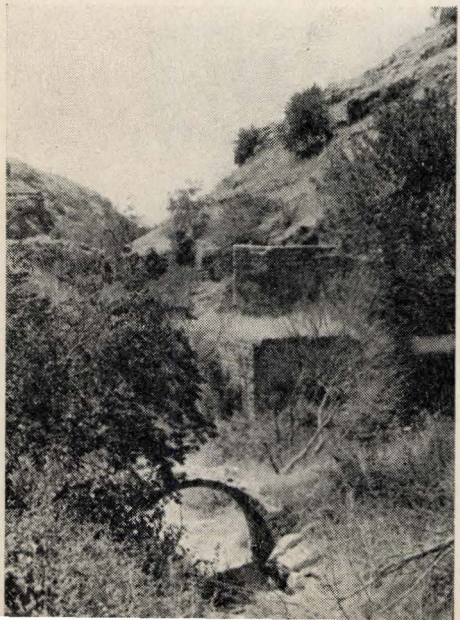
בשנת שכ״ט — 1569 — התיישב בצפת, לאחר ששמע „כרוזים״

מהשמים: „לך לצפת". רק שלוש שנים ישב האר״י בצפת. בן 38 ניספה במגפה, בה׳ באב של״ב (1572) ופטירתו זיעזעה את תלמידיו. האר״י עצמו לא כתב ולא פירסם ספרים. תלמידו ר׳ חיים ויטאל הוא שהפיץ את שיטתו ותורתו. אחר פטירתו של האר״י גילה סודות עליונים בספרו „עץ־חיים". האר״י גרס שמעשיו ומחשבותיו של האדם משפיעים על העולמות העליונים והוא העלה על נס את שליחותו של עם ישראל שמעשיו ואורח חייו חייבים לתקן את פגמיה של הבריאה כולה.

האר״י רגיל היה לסייר עם תלמידיו ברחבי הגליל. סיורים אלה נקראו „גירושין". בזמנו נקראו בוסתני צפת בארמית „חקל תפוחין קדישין" — שדה תפוחים קדושים. המקובלים האמינו, כי לאחר פטירתם יישבו בשדה תפוחים קדושים — בגן העדן של המקובלים.

בצפת הודפס, בשנת של״ז (1577), הספר העברי הראשון שהופיע בארץ־ישראל, „לקח טוב" של רבי יום טוב צהלון, פירוש נאה למגילת אסתר. כאן הוקם בית הדפוס הראשון שמייסדיו היו ר׳ אליעזר ור׳ אברהם אשכנזי.

בימי האר״י היתה צפת מרכז חשוב של תעשיית האריג, הודות למים הטובים שבנחלי גיא הטחנות — ואדי טואחין. מוצריה של צפת כבשו שווקים רבים באירופה. בשנים 1765—1777 נתחזקה צפת עם

גיא הטחנות — ואדי טואחין

עלייתם של החסידים, תלמידי הבעש"ט, שבאו מליטא. בראש הקבוצה הראשונה עמד ר' נחמן מהורודנקה ובראש הקבוצה השניה ר' מנחם מנדל מויטבסק.

רבות סבלו יהודי צפת בימי מרד הפלחים, בשנת 1834, וברעש הגדול בשנת תקצ"ז (1837).

על שנת הפורענות תקצ"ז מספר מנחם מנדל מקמניץ ב„קורות העתים".

רעש תקצ"ז

„בשנת תקצ"ז, כ"ד בחודש טבת (1.1.1837), שפך כאש חמתו ותגעש הארץ, רעש גדול מאוד בעיר צפת וטבריה (ולא כמו שמדמין ההמון, שהתבקעה הארץ, לא, אלא היא מתנענעה, כמו שמניע הסוס את עורו) ונפלו הכיפות של הבתים שעל ההרים, אבל אנשים אשר על פני חוץ אין דבר רע להם. לערך שני אלפים בני אדם מתו בשתי עירות אלו והרבה בני אדם נעשו בעלי מומין ובעלי יסורים קשין וחסרי איברים." (מהדורת ג. קרסל).

צפת נכבשה על ידי הצבא הבריטי בשנת 1918.

בשנת תרפ"ט (1929), בימי מהומות הדמים בכל הארץ, שילמה גם צפת הקטנה והפצועה מחיר גבוה.

ביום חמישי אחרי הצהרים, כ"ג באב תרפ"ט (29.8.1929) התנפלו אלפי פורעים מזויינים, ברובם במקלות ובסכינים, על הרובע היהודי בצפת ועל עין זיתים הסמוכה.

בטבח מחריד נהרגו בעיר צפת ובסביבה הקרובה כשלושים יהודים. הרובע היהודי נשרף ברובו ונשדד על־ידי הפורעים שעשו את מלאכתם בחסות השלטונות הבריטיים ובעידודם.

עין זיתים נהרסה כליל לאחר שתושביה היהודים נרצחו ונשרפו חיים.

יהודי צפת לא רצו להאמין ששכניהם הערבים, שחיו אתם בידידות עשרות ומאות בשנים, מסוגלים למעשים אלו, ולא אירגנו כל הגנה עצמית.

מהומות תרפ"ט היו מכה קשה לצפת היהודית. שלא התאוששה ממנה מאז ועד אחרי מלחמת השיחרור. תהליך דילדולה של צפת

אבני חורבות, גגות הרים
ושמי תכלת

נמשך עד מאורעות תרצ"ו (1936) וגם אחריהם. סמוך למאורעות תרצ"ו היתה צפת למרכז הסתה של התנועה הלאומנית הערבית, שבראשה עמד המופתי הירושלמי חג' אמין אל־חוסייני.

החרם הכלכלי, שהוכרז על ידו, פגע באוכלוסיה היהודית. הנוער החל עוזב את העיר. הנשארים היו ברובם זקנים, נשים וטף, ואנשים נחשלים, ורק שכבה דקה של נוער בריא.

„חרפת תרפ"ט לא תחזור עוד"

בתרצ"ו אירגן הנוער הצפתי, ילידי המקום, כוח־מחץ הגנתי בסיסמה: „חרפת תרפ"ט לא תחזור עוד — הם לא יעברו ברחובו־תינו". במרתפי צפת אימנו נערים ונערות את ידיהם לקרב.

לשנת תש"ח ומלחמת־השיחרור נכנסת צפת היהודית עם אוכלוסיה של 1500—1600 נפש ועודף חקלאי צר ומצומצם: בביריה העברית — כ־30 נפש, בעין־זיתים כ־40 נפש ובהר־כנען כ־10 נפשות, מול אוכלוסיה ערבית, שמנתה בעיר כ־12,000 נפש, בסביבתה הקרובה למעלה מ־20,000 ובנפת צפת 50,000 נפש.

רסיסים היסטוריים ממלחמת שיחרור צפת תש"ח-1948

קרב שיחרור צפת הינו דוגמה חדשה למלחמת דוד בגלית במאה העשרים. מבחינה אסטרטגית וטופוגרפית, מבחינת כוח האש, הנשק, התחמושת וכוח האדם היה קרב זה אבוד מראשיתו.

הרובע היהודי, שהיה צר וחנוק, למרגלות המצודה, נראה כמין פקק בתוך צוואר הבקבוק. הרובע הזה, כלוא כמו גיטו, עמד בגבורה עילאית מול כוחות עדיפים בכל.

היום מותר לגלות: בעמדות היהודיות היו רק מאה וחמישים לוחמים. ב„מצבה" של מטה ה„הגנה" היו רשומים מאתיים עשרים ושניים לוחמים, בכללם שבעים ושתיים בנות בשירותי עזרה ראשונה ומקשרים שהיוו את הקשר החי בין מטה האיזור לבין הקטעים (בעזרת תשדורות).

150 לוחמים אלה עמדו מול 3500—4000 לוחמים ערביים, כולל התגבורות: העיראקית, הסורית, הלבנונית וחיילי מלחמת ה„ג'יהאד" — מלחמת הקודש („חיל האינקאז") — בפיקודו של פאוזי ביי קאוקג'י.

בנשק דל ובתחמושת מועטה עמדה קבוצה קטנה של מגיני צפת מול אויב עדיף, מצוייד בנשק רב ועשיר בתחמושת.

ללוחמים היהודיים לא היתה ברירה אלא להגן על עצמם ועל בני משפחותיהם. כל יהודי צפת היו חדורי הכרה אחת: אם חלילה יפרצו הערבים לרובע היהודי, יישחטו כולם. לכן נפלו כאן כל המחיצות ופרצו מעיינות אהבה אשר חישלו את הרובע היהודי כחומה בצורה אחת. לוחמי ה„הגנה" והפלמ"ח מצאו לשון משותפת עם אנשי

לוח הנצחה כללי של הלוחמים שנפלו בכיבוש המצודה

אצ"ל וכל האוכלוסיה יצאה מלוכדת לקרב מכריע לשיחרורה של העיר.

כוח הנשק והאש של מגיני צפת

בידי מגיני צפת היו: מקלע צרפתי אחד, מרגמה אחת בת 2" ומרגמה אחת בת 3", 90 פגזים, ש־63 מהם נשתמרו עד הנצחון. כאשר נשאל היהודי הפיקח מצפת, ר' טוביה אונגר, כיצד קרה שפמוט גדולה כזאת של פגזים נשתמרה, ענה בהומור הידוע שלו, ביידיש

(ה„מאמע לשון" היא שפתם של אנשי הרובע העתיק, גם התושבים הספרדים שולטים יפה בשפה זו): „פארוואס זאָלט איר זיך חידושן? איר האט זיך נעבעך נישט געקענט פארגינען א שאָס צו טון". (למה תתפלאו? לא יכולתם להרשות לעצמכם לירות). — 35 רובים, 40 סטנים, 30 אקדחים, 600 רימוני־יד, 6000 כדורים ונבוטים במספר נכבד.

בעמדה עמדו איש עם רובה ואיש עם רימון; לוחם עם אקדח ולוחם עם נבוט.

שישה חדשים עמדו בני צפת על משמרתם יומם ולילה, בקור ובכפור, ברוח ובסער, והגנו על עירם המנותקת והנתונה במצור. בעמדות רעועות עמדו, בלי כל החלפות, בחוסר לחם, בגד, שמיכה, ציוד ותחמושת. ברוחם האיתנה הלהיבו את כל שאר התושבים עד שפל העיר עמדה על נפשה.

מלחמת עצבים

הבריטים ניהלו נגדנו מלחמת־עצבים מתמדת ובזוייה ביותר. הם הציעו לאנשי ועד הקהילה: א) לפנות מהמשולש ההגנתי — ביריה, עין־זיתים וכנען את לוחמינו, אז יערבו הם וקאוקג'י לחיינו. ב) לפנות את ילדינו, כי „יהודי צפת יישמדו וזכר לא יישאר מקהילת צפת". ג) שאנשי ועד־הקהילה יצילו את נפשותיהם, כי אבן על אבן לא

ביתו של פינילי — מטה ה„הגנה" בעליית גג

תישאר בצפת, ורצוי שמישהו לפחות יישאר בחיים ויספר על צפת שהיתה.

מטה ה„הגנה" דחה את כל ה„הצעות".

הבריטים פינו את צפת חודש ימים לפני הזמן שנקבע על ידם לצאת מן הארץ. הם פינו את העיר ביום שישי, ז' בניסן תש"ח, 16.4.48, בשעה 3 אחרי הצהרים, במסרם לערבים את כל המשלטים החולשים על העיר ומבואותיה, לרבות משטרת כנען, גבעת המצודה והמשטרה העירונית.

סמוך לעזיבתם עברו הבריטים את העיר בשלושה כלי־רכב מודגלים בדגלי לבן וכאילו הציעו: „מי שרוצה להציל את נפשו יבוא ויעלה על רכב זה". אף אחד מיהודי צפת לא קיבל הצעתם זו. העיר עצרה את נשימתה, וכל מי שחי בעיר ברגעים הללו חש מעל לראשו במשק כנפי ההיסטוריה, משק כנפי השכינה, והוא כעומד במבחן עליון, מעמד של קידוש השם ממש.

בדיוק בשעה שלוש אחרי הצהריים זזו כל השיירות הבריטיות, לרבות זו הגדולה, מהר כנען. עם צאת הבריטים נפתחה אש־תופת מכל העמדות הערביות, שמים וארץ ירקו כדורי אש ועופרת. גם אנו עינינו באש מצומצמת לכל הכיוונים, כי כדור עופרת יקר היה מפז.

ה„אוניברסיטה" של מגיני צפת — המרתף של פינילי כהן

מהדיווחים שנפלו לידינו נתברר, כי כמעט כל כדור שנורה מכלי יריה שלנו פגע במטרה.

בשבת, אור ליום ח' בניסן תש"ח, בשעה 5 בבוקר, חדרה לצפת מחלקת פלמ"ח של הגדוד השלישי. תגבורת זו ובראשה אלעד פלד (כינויו המחתרתי כנעני, עתה אלוף־מישנה בצה"ל) שמונה מפקד העיר הנצורה, חיזקה את רוח הלוחמים והתושבים. תושבי צפת האדוקים קיבלו את המחלקה בכל טוב ואף בישלו לה קפה בעצם יום השבת.

קטעים מדו"ח היסטורי

דו"ח על קרב־השיחרור כתב מפקד הגדוד השלישי של הפלמ"ח, משה קלמן: „אור ליום ב', — א' אייר תש"ח, 10.5.48 — בשעה 21.30, החלה ההתקפה. בשלב ראשון הורעשה קשה בפגזים גבעת המצודה, ובאותו זמן ריתקה המכונה את העמדה העיראקית, ושתי מחלקות פתחו בהתקפה: האחת על בית „שלווה", שבו התבצרו 60 לוחמים סוריים, מצויידים בנשק חדיש ואוטומטי והשנייה על המשטרה העירונית, שבה התבצרו כ־100 לוחמים לבנוניים וארץ־ישראליים.

„המחלקה שפעלה נגד בית „שלווה" הפעילה את הפיאט, שמחץ את האויב בתוך הבניין ושיתק את התנגדותו. המחלקה חדרה לתוך הבניין, ובקרב שנמשך מחדר לחדר ומקומה לקומה נהרג אברהם ליכט הי"ד — מפקד מחלקה. האויב נמלט מהבניין בהשאירו מאחוריו כ־15 הרוגים ואת רוב נשקו ותחמושתו. עמדה זו החולשת על חלק גדול מהרובע הערבי ועל הכניסה לצפת נמצאת בידינו.

הקרב העז ביותר היה נטוש על המשטרה והוא התנהל מחדר לחדר ומקומה לקומה. בקרב זה נפל יצחק הוכמן הי"ד — מפקד הפלוגה. האויב השאיר אחריו הרוגים רבים ורוב נשקו ותחמושתו.

כל שעת הפעולה הרעישו כוחותינו את ריכוזי האויב בעיר, וביניהם בית הנג'דה ומפקדת כוחות זרים. דליקה גדולה פרצה באיזור השוק ומחסני־הדלק בערו.

בעיר הערבית נפלה מהומה, ובצעקות ויללות החלה מנוסה מכל האיזור הערבי. המנוסה נמשכה בהמון. הרובע הערבי ריק מאדם. היחידות מתקדמות וכובשות את שורת הבניינים המקיפה את המצודה. לידינו נפלו רובים, מקלעים מסוגים שונים, תת־מקלעים, מרגמות

וכמויות גדולות של תחמושת. האנשים פעלו למופת והוכיחו כוח־לחימה יוצא מן הכלל. רוב הנפגעים פצועים קל. בכיבוש המטרות הללו נהרגו לפחות 50 ערבים, ויש להניח כי מההרעשות והפעולה נהרגו כ־150 ערבים. מספר הפצועים שלהם הוא רב".

קרב שיחרור צפת הוכיח בעליל, כי רוח הלוחמים, אמונתם בצדקת מלחמתם וההכרה שאין ברירה אלא בקרב חיים זה — חוללו

המרכז המסחרי — ההיסטוריה של צפת בשפת הכדורים

פלאים מבחינה צבאית. רוח זו איפשרה למגיני צפה, לוחמי הפלמ"ח, החי"ש והחי"ם, להביא במעט הנשק שבידם את הנצחון והשיחרור לעיר.

בריחת ערביי צפת

הקדמנו את קרב־השיחרור (10.5.48) ביום א ח ד. עת תותחי קאוקג'י, שניצבו ברכס מירון, הרעישו את הרובע היהודי כדי „לרככו" — התחילו כוחותינו בהסתערות היקפית על כיבוש המשטרה העירונית ובית „שלווה". שעת־האפס שלנו הקדימה את שעת־האפס

שלהם. גורם הפתעה זה הוציא את היזמה מידיהם, ואנו הכתבנו תגאי לחימה בגיזרת הקרבות.

רוחם של הערבים נפלה. לא עלה על דעתם, כי על הרובע היהודי בצפת מגינים פחות מ־200 לוחמים עזי־נפש. הם היו בטוחים, כי מרוכזים בו לפחות 3000 לוחמים. אף לעוצמת האש של ה„דוידקה" היה חלק רציני בשיכנוע האויב, כי יש בידינו יתרון רציני, שלא עמדו על טיבו. כשהותקפה עין־זיתון ב־1 במאי, לא ניסו אפילו ערביי צפת לבוא לעזרתם. האוכלוסיה הערבית הסתירה במחבואים תת־קרקעיים מחסנים מלאים כל טוב. היא חששה פן יגזלו „האחים המשחררים" מהם את רכושם. בפי רבים חזרה ונשנתה הגירסה „חפנה, חפנה" — פחדנו, פחדנו. עשן עין־זיתון העולה בלהבות הבריח את שכבת האמידים, ובעקבותיה הלכו פליטים רבים. ההסתערות הראשונה על גבעת המצודה אור ליום 6 במאי, דירבנה את הגל השני של הפליטים הערביים ללכת בעקבות הגל הראשון.

גבורתה של האוכלוסיה האזרחית

צפת היא העיר העברית הראשונה בארץ בה כונן שלטון עברי צבאי ואזרחי מיד עם צאת הבריטים, בז׳ בניסן תש"ח — 16.4.48. הנציב היהודי הראשון היה יהודה גרוס, קצין המטה לענינים אזרחיים ומזכיר מועצת פועלי צפת, שנפל על משמרתו שעות ספורות לפני שיחרורה של צפת. הוא אירגן באופן מצויין את החיים האזרחיים בעיר.

בית היסטורי — ה„סאראיה" — לשעבר מרכז השלטון התורכי, עתה בית זקנים „מלבן"

בצפת לא היו כל גילויים של שחיתות או ספסרות בימי המצור. כשנתבקש סיטונאי צפתי (יוסף בנדרלי ז"ל) לתת מזון בהקפה לתגבורות, הודיע: „ילדים, קחו את המפתחות של המחסן, ואם תהיה מדינה — היא תשלם". ואשה בעלת בית־מלון, מרת האדל מרגלית, כשנתבקשה לתת מקומות־שיכון לתגבורות, ענתה: „מאן דיהיב חיי, יהב מזוני, קחו את כל הבית." כשחסר חצץ לצרכי הביצורים, התיישב יהודי זקן, חכם אהרן גבריאל, ובפטישו שבר אבנים לחצץ. נשים צדקניות באו למטה האיזור, מיד עם צאת הבריטים, ובעיצומה של התקפת־אש אמרו לאנשי המטה דברי־עידוד: „אם תחזיקו מעמד ביום שישי זה — סופנו לנצח." אם יהודיה, בשמעה את קול החצוצרה, זירזה את בנה באומרה: „משה'לי, מהר, קוראים אותך לעמדות."

אכן, בני צפת הצעירים הדביקו ברוח לחימה גם את הוריהם. ואף הילדים הקטנים המשיכו ללכת לגן, ורק הזהירו זה את זה: „שכב עם הראש אל הכותל, שלא ייכנס לך כדור לראש."

חרדי צפת בימי המבחן

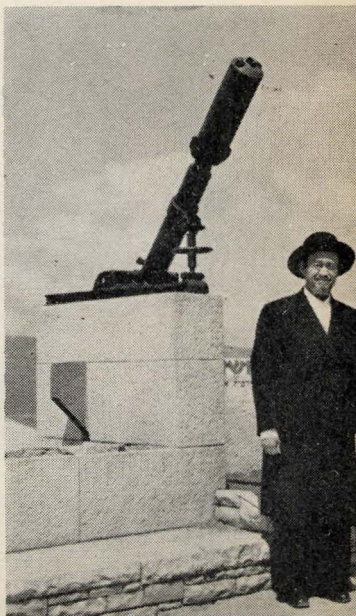
כאשר מטה־האיזור ראה צורך דחוף לבצר את העיר בחג הפסח שחל בשבת ופנה בעניין זה לרבנות המקומית, נתקבלה תשובה זו, והיא גם פורסמה ברחובות העיר:

ב"ה, עיה"ק צפת"ו, ערב פסח תש"ח

הודעה

היות שנתברר לנו, כי כמה עבודות ביצורים דחופות בעירנו יש בהן משום פיקוח נפשות, לכן אנו מודיעים שמותר ואף מצוה וחובה להמשיך בעבודת הביצורים הנ"ל למחר ביום שבת קודש וחג הפסח הבע"ל, והשי"ת ברחמיו המרובים יצילנו מכף כל אויבינו, ויוציאנו מאפלה לאורה ומשעבוד לגאולה, במהרה בימינו, אמן.

הרב אפרים וינגוט
הרב אברהם זידה הלר

הרב א. ז. הלר. האיש שנתן את הפקודה לבצר את העיר בפסח שחל בשבת

והרב אברהם זידה הלר הנכבד פשט את בגדי החג ולבש בגדי חול ויצא יחד עם המגינים לבצר את העיר. חרדי העיר וותיקיה, שומרי החומות הנאמנים, אשר בלחם צר ומים לחץ שמרו על גחלתה של צפת, לא הכזיבו גם במצור. יחד עם המגינים הם עשו כל מה שביכולתם כדי להציל את העיר.

פקודה - יחידה במינה

חוקרי תולדות המלחמות לא ימצאו פקודה כה חמורה כזו השמורה בגנזי ה„הגנה" בצפת. תוכנה ומשמעותה הם הד נאמן לרוח תקופת הוד ומעש ועמידתם של מפקדי צפת ומגיניה:

לידיעת כל היחידות!

אין ליפול בשבי האויב (הערבים)
בשום מחיר!
במקרה ובשעת קרבות נפצע מישהו,
ותחת לחץ אש יחידתו נסוגה, והוא
עלול ליפול בשבי, עליו להפעיל רימון
על עצמו ועל האויב!
הסבר היטב את הדבר לכל האנשים!
אל יפול שבוי עברי בידי פראי אדם!

21.3.48
20.00

מ. מיברג

הפקודה שניתנה על ידי המא"ז, יליד המקום, לא בוצעה, כי לוחמי צפת לא נפלו בשבי האויב.

„קול צפת"

קומץ מגינים קטן עמד מול כוח עדיף מצוייד בפקודה מקורית שרק זה שעמד פעם בעמדה יבין את משמעותה: „מותר לירות אך ורק למטרות ברורות המתקרבות לתוך העמדה." מי שלחץ על ההדק בטרם זמן שילם קנס כספי בסך חצי לירה. בצפת, עיר של חוסר־עבודה, היתה חצי לירה בימים ההם כסף רב. אולם כמה בכל זאת לחצו ושילמו. בכספי „הלחיצות המוקדמות" הללו נוצר „הון חוזר" להוצאת עתונה המחתרתי של ה„הגנה" „קול צפת" שלכותב השורות הללו היתה הזכות להיות מייסדו ועורכו. הסיסמה שנקבעה בשער

קול צפת

עיר חזקה ואחרי הוגנת את הגז שחרורה ונצחונה.

„קול צפת" — גליון הנצחון

העתון המלחמתי הזה היתה: „קומה ה' ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך." בבית דפוס קטן שבצפת הנצורה הודפס העתון, תחילה בחוברות, וכאשר אזל הנייר — דפים בודדים. עתון זה עזר לחשל את רוחם של הלוחמים ושל אנשי־העורף האזרחי.

פרשת מלחמת שיחרור צפת בתש"ח—1948 היא מהדורה מחודשת של יציאת מצרים ועל מעללי הגבורה של בני צפת כרפאל אדרעי, זאב כהן ולוחמי התגבורות, עוד ייכתבו ספרים ושירים.

בול צפת

צפת שוחררה הודות לבניה־מגיניה, תגבורות הפלמ"ח, חי"ש וחי"ם. 50 קרבנות יקרים ריפדו בגופותיהם את דרך שיחרורה של העיר. צפת קמה לתחיה וזכר גיבוריה שנפלו יחיה עמנו לעולמים.

חכם שמעון הרוש ס"ט, משומרי החומות בצפת ומיקיריה

בשבילי ההיסטוריה והמיסתורין

גבעת המצודה:

שרידי המצודה, הנקראים בפי יהודי צפת מצודת פלויוס, הם אתר היסטורי מעניין. החפירות שנעשו באחרונה על ידי המחלקה לשיפור הנוף במשרד ראש הממשלה ועיריית צפת חשפו מימצאים ארכיאולוגיים מתקופות שונות. נמצאו טבעות חרסינה, בליסטראות אבן גדולות, בליסטראות ברזל, מקטרות, כדים וכלי־חרסינה עדינים. המטרה היא להגיע אל המעברים התת־קרקעיים שחיברו את המצודה עם מערת „שם ועבר" שמוצאה, לפי המשוער, ליד הגשר המקומר בעיר. יש אומרים, כי יוסף בן מתתיהו הכהן, שבנה מצודה זו בשנת 66 לספירה, בימי מלחמת היהודים עם הרומאים, היה שולח חוליות לוחמים דרך המעברים התת־קרקעיים כדי להתקיף את האויב בעורפו, בשיטת „פגע וברח". כן היה מעביר במעברים הללו מזון לחיל המצב הנצור במצודה.

המצודה נהרסה ונבנתה מחדש על ידי נושאי הצלב בשנים 1136—1140 ושוב נהרסה בקרבות שבין הצלבנים לבין צבא צלח־א־דין אל־איובי. אחרי 50 שנה חזרה המצודה לידי הצלבנים, ורק בשנת 1266 נכבשה על ידי ביברס הממלוכי, שליט מצרים.

השטח שביצרו הצלבנים השתרע על 40 דונם. הוא היה מוגן על ידי חפירים שעומקם 14 מטרים ורוחבם 12 מטרים. כל השטח הוקף חומה כפולה. הגבוהה שביניהן הגיעה ל־20 מטר. לאורך מערכת הביצורים החיצוניים ולאורך החומה העיקרית, עמדו בנינים מקומרים שבהם מצאו מחסה קשתים ובליסטראים, מוגנים יפה מפגיעת האויב. מסביב עמדו שבעה מגדלים, 24 מטרים גובהם ו־20 מטרים קוטרם.

במבצר ענק זה, שעלה בגודלו אף על כרך די שוולייה שבסוריה, ישבו בימי שלום 1700 לוחמים ובימי מלחמה 2000. כדי להחזיק

מבצר גדול זה שלחו נושאי הצלב בכל שנה למפקד המבצר משלוחי חיטה ושעורה על גבי 12,000 פרדות.

בחיל המצב במצודה היו: 50 „אבירי ההיכל", 30 משרתיהם, 50 פרשים קלי־תנועה, 300 קשתים ובליסטראים, פקידים ומשרתים 820 וכ־400 עבדים מוסלמים. יש לשער, כי במבצר נמצאו כ־300 סוסי רכיבה, פרט לבהמות משא ועבודה.

פרופיסור י. פראוּר מהאוניברסיטה העברית בירושלים מספר, כי בתוך המבצר עמדו 12 טחנות שהונעו על ידי המים, טחנות רוח וטחנות שהונעו על ידי בהמות. בטחנות טחנו את החיטה והשעורה. בתוך המבצר היתה גם באר שהופעלה בשיטה מיכנית במערכת גלגלים וחבלים. באר זו נעלמה, כנראה אחרי הרעש של תקצ"ז (1837).

במצודה נחשפו תעלות ראשיות ותעלות־עזר לחלוקת המים למבצרים החיצוניים בשיטת גרביטציה.

במצודה שני בורות מים גדולים — לאחד דמות ביצה (אֶליפסה) ותכולתו 800 ממ"ע מים והשני עשוי קשתות והוא יכול להכיל עד 2200 ממ"ע. יש סברה, כי הבור השני שימש אסם תבואות לחיל המצב שבמצודה.

בימי קדם נהגו אבותינו להדליק על המצודה משואות לציון ראשי חדשים ומועדים. יהודי צפת נוהגים בראש השנה להיטהר על הגבעה, בהטילם ב„תשליך" את חטאיהם לכנרת, הנראית באופק.

מגיני צפת והתגבורות לחמו קשות בתש"ח (1948) על כיבוש המצודה שהיתה מבוצרת היטב על ידי כוחות ערביים.

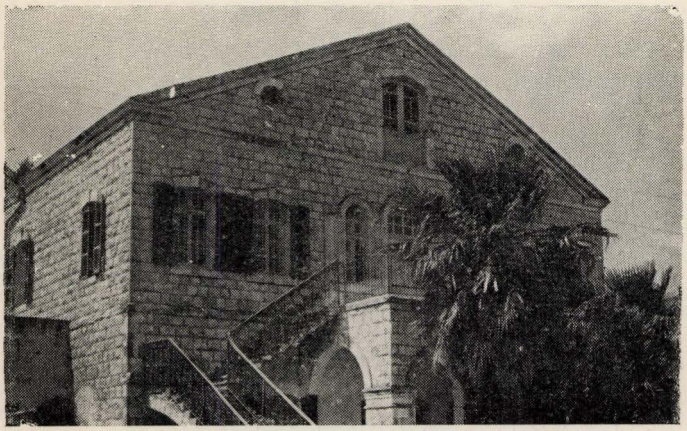
המצודה מעל לצפת

המצודה היא עתה גן עירוני, מהיפים בארץ, משופע בחורשת אורנים ריחנית. הגן תוכנן על ידי האדריכל מ. ארן ז"ל ממשק יגור. בשטח המצודה כדאי לבקר את החפירות הארכיאולוגיות בגבעה וליד השריד המזדקר מול מוזיאון גליצנשטיין. סבורים כי נדבך השריד שליד הכניסה, הטמון באדמה, הוא מתקופת פלויוס; הנדבך שמעליו, הנראה לעין, הוא מתקופת הצלבנים, והבנייה העליונה, המורכבת מאבנים קטנות וטיט חזק, היא מתקופת הממלוכים.

מוזיאון גל־צנשטין:

נוסד ב־1953 — בבנין רחב מידות, שהותאם במיוחד למטרה זו. במוזיאון מרוכזים יצירותיו של הפסל הפרופסור חנוך גליצנשטין: פסלי עץ, אבן, ארד (ברונזה), פרוטומות, תמונות פאסטל, תחריטים ורישומים. במוזיאון זה נערכות מזמן לזמן תערוכות של גדולי

מוזיאון גל־צנשטין

הציירים. ההנהלה המקומית של המוזיאון נעזרת בהדרכתו האמנותית של מר עמנואל רומנו גליצנשטין, בנו של הפסל. היוזם להקמת המוזיאון היה מר יהודה מוזס ז"ל, שפעל רבות למען מימושו של רעיון זה.

ההיכל בבית הכנסת של האר״י ברובע האשכנזי

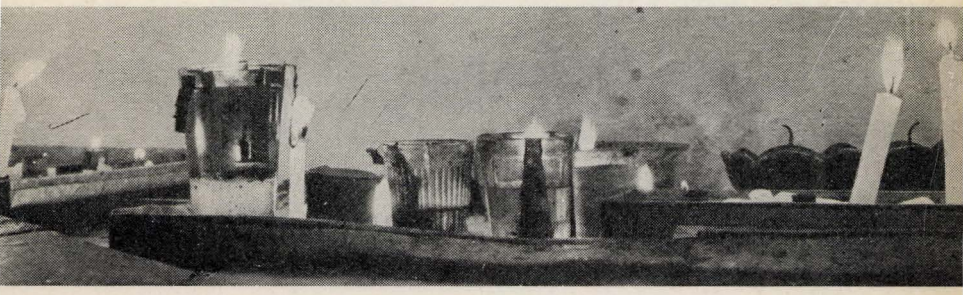
אל הרובע היהודי העתיק

בית הכנסת האר״י ברובע האשכנזי:

מ הרחוב הראשי מסתעפות שתי סימטאות המוליכות לרחבה הנקראת „קוילן־פלאץ״ (מגרש הפחמים). ימינה מהרחבה יורדים במדרגות לבית הכנסת האר״י. בחייו של האר״י היה מקום זה מחוץ לעיר וכאן היה מקבל את פני שבת המלכה. המקובלים קראו

לשטח זה „חקל תפוחין קדישין". העם קורא לשטח זה „חקורא" — שטח בלתי בנוי. אחרי מותו של האר"י, בסוף המאה השש־עשרה, נבנה בית הכנסת במקום זה. הוא נהרס בימי הרעש תקצ"ז (1837). נבנה על יסודות עתיקים ותוקן בשנת 1852. מעניין ארון הקודש, עשיר פיתוחים וחיטובים אמנותיים. מעל בית הכנסת משקוף ובו הציון: „מה נורא המקום הזה, בה"כ מרן האר"י ז"ל, בשנת ומקדשי תיראו".

בימי המצור תש"ח (1948) חדר פגז מתותחי קאוקג'י לבית הכנסת אולם לא פגע במתפללים, שמצאו כאן מקום מקלט והתפללו להצלחת הפעולה לשיחרור צפת, כשעליהם מנצח אחד המקובלים האחרונים בצפת, ר' אשר זלץ זצ"ל.

נרות זכרון בבית הכנסת של האר"י

בית המדרש האר"י:

מול בית הכנסת האר"י ברובע האשכנזי, העתיק, בית המדרש, שחודש וחונך בשנת 1940. הרהיטים הובאו מפרנקפורט והוא נקרא בית מדרש האר"י — „חקל תפוחין".

בית הכנסת ר"י אבוהב:

בבית הכנסת ספר תורה מקודש שכתבו מוהר"י אבוהב, מחבר ספר המוסר ודרך ארץ „מנורת המאור". את ספר התורה מוציאים לקריאה רק שלוש פעמים בשנה: ראש השנה, יום הכיפורים ושבועות (כ'ש'ר'). האגדה מספרת, כי אחרי הרעש אמרו להעביר את ספר התורה לבית כנסת אחר: „טהרו וקדשו עצמם אנשים בטבילה ונשאו

אותה לשם, ולא השלימו שנתם, ומתו כולם". ספר התורה הועמד בהיכל מיוחד עם הס"ת של הגאון המקובל מוהר"ר סלמן אוחנה ז"ל. גם סופר סת"ם שרצה לשים טלאי ולתקן יריעה של ספר התורה לא הוציא את שנתו.

בזכות קדושתו של ספר תורה זה נשאר הכותל הדרומי של בית הכנסת שלם, בימי הרעש תקצ"ז—1837. בצפת מתפללים לדרום, כי צפת היא צפונית לירושלים.

בית הכנסת של ר"י אבוהב, בעל „מנורת המאור"

בית הכנסת של רבינו משה ב״ר חיים אלשיך:

בית כנסת עתיק זה לא נפגע ברעש תקצ״ז, כי זמן קצר לפני הרעש תוקן ושופץ. מעניינת התקרה המקומרת, בעלת קשתות מוצקות, נוסח סמרקנד. בית הכנסת נקרא על שמו של הדרשן המזהיר והמגיד ״האלשיך הקדוש״, מפרש התנ״ך ורבו של המקובל ר׳ חיים ויטאל.

בית כנסת זה נקרא גם בית כנסת של ״בעלי תשובה״ לפי השטר שנמצא ולפי כתר תורה עתיק הנמצא בהיכל בית הכנסת שעליו חקוקות האותיות ״בע״ת״ (בעלי תשובה).

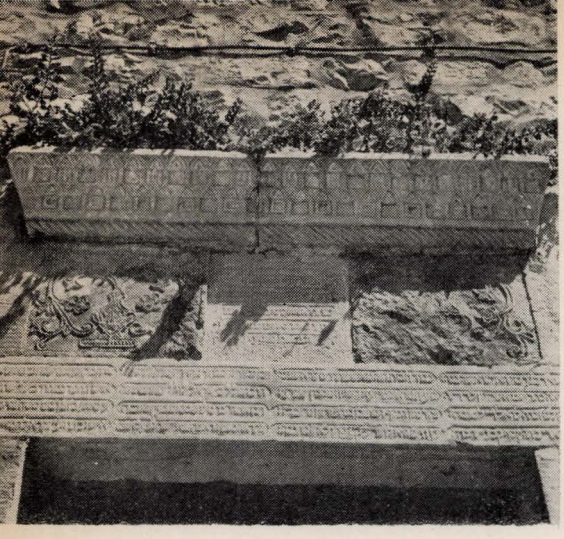
מסתבר כי כאן חוברה התפילה של בעלי תשובה. נקרא גם בית כנסת ״סטמבוליה״ לזכר יוצאי קהילת סטמבול שהתפללו פעם במקום הזה.

בית הכנסת מרן ״בית יוסף״ — קארו:

בית הדין ובית הכנסת מיוחסים למחבר ה״שולחן ערוך״, — ספר הדינים, ההלכות והמנהגים, הידוע בכל בית ישראל, של ר׳ יוסף קארו, שנפטר בשנת 1575 בהיותו בן פ״ז (87). מתחת לבית זכנסת העתיק הדר מקומר, קטן. בו נתגלה לפי המסורת לר״י קארו המלאך בדמות ה״מגיד״. בעקבות פגישותיו עם המלאך־המגיד חיבר ר׳ יוסף קארו את ספר החזיונות שלו ״מגיד מישרים״. הדר קטן זה, סגור ומסוגר, נמצא עד היום הזה בחצרו של ר׳ ליבוש ברונפלד.

מקום קברו של ר׳ יוסף דה־לה־רינה:

לפי מסורת ישנה חי בצפת במאה השש־עשרה ר׳ יוסף די־לה־רינה, אישיות טראגית, בקי בחכמת הקבלה. לפי האגדה החליט, בהשפעת שלמה מולכו, להשתמש בידיעותיו בקבלה ויצא עם תלמי־דיו, אחרי צומות וסיגופים, להרים — כדי לשחרר את המשיח הכבול, לדחוק את הקץ, ולהביא את הגאולה לישראל ונכשל. — קברו שנמצא ברחבה קטנה, מול מדרשו של מרן ״בית יוסף״ קארו נהרס בשנת 1952 בזמן התקנת גישות לבתי הכנסת העתיקים. סביב שריד קדום זה נרקמו אגדות־כיסופים ויצירות לאין ספור. מבצעו הטראגי של רבי יוסף די־לה־רינה היה מקור השראה לסופרים רבים, משוררים וציירים, במאים וכו׳. ידוע שנלוו אליו חמישה תלמידים שהתנסו אתו

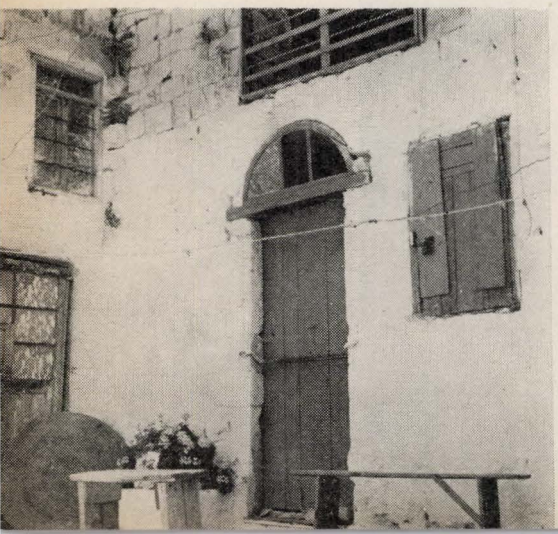

הכניסה לבית הכנסת מרן
ר' יוסף קארו

קברו של ר' יוסף קארו

ביתו של ר' יוסף קארו, בו נפגש
לפי המסורת עם „המלאך המגיד"

יחד. מסופר עליו ב„מעשה נורא מר' יוסף דילה ריינה". נראה ששמו האמיתי היה רבי יוסף גבאי והוא שחיבר את התפילה לבעלי תשובה.

בית הכנסת של רבי יוסי בנאה, הצדיק הלבן או צדיק התרנגולות הצחורות. מעשה בתאנה:

בדרגות ובסימטאות מפותלות יורדים לבית כנסת זה. בבית הכנסת קבר הצדיק ולפי המסורת גנוז למראשותיו ספר תורה שבו היה קורא. בהיכל בית הכנסת ספר תורה עתיק, נדבת משפחת עבו מצפת, המובל בחגיגיות בל"ג בעומר למירון.

אגדה עממית מספרת: כאשר ציווה פעם מושל אכזרי על יהודי צפת להשתמש ערב יום הכיפורים בתרנגולות שחורות, לצורכי „כפרות", השתטחו הם על קברו של הצדיק, שהצילם מהגזירה והפך את התרנגולות השחורות לצחורות. מאז נקרא הצדיק הלבן או האר"י הלבן. בחצר תאנה עתיקה המתחדשת תמיד וצומחת מחדש בכוח פלאים. זקני צפת מספרים שר' יוסי בנאה היה מתקן את חורבות צפת וירושלים. פעם אחת, כשהיה עסוק בתיקון בית כנסת בירושלים,

התאנה בחצר
בית הכנסת

פנים בית הכנסת של ר׳ יוסי בנאה

ביקשו הפועלים שעבדו אצל בנו בצפת ארוחת צהרים. כיוון שלא היה לו מה לתת להם, ניגש לתאנה ואמר: „תאנה! תאנה! הוציאי פירותיך ויאכלו פועלי אבא.״ התאנה חנטה פגיה והפועלים שברו את רעבונם בפרי עסיסי. כאשר סיפרו על כך לאביו ר׳ יוסי, עם שובו, אמר לבנו: „בני, אתה הטרחת את הקדוש ברוך הוא להוציא מהתאנה פירות שלא בזמנם, תיאסף שלא בזמנך.״ ולמחרת נפטר בנו.

בית הכנסת של האר״י ברובע הספרדי:
ביתו של האר״י והמקוה שלו
צפת והאר״י:

בית הכנסת של האר״י, שהוקם בחייו, נמצא בקצה הרובע הספרדי, מול השכונה הארת־אל־רומאנה — רובע הרימונים. הוא בנוי כמבצר, מוקף חומה ובו בור מים עמוק. בבית הכנסת כוך אפל וקטן, בו למד האר״י ועסק בפיענוח סודות הקבלה. על ההיכל שומרות דלתות עץ, חטובות, שהן מלאכת מחשבת. מהיכל זה הוצאו בימי המצור על צפת בתש״ח ספרי התורה, נקרע אשנב יריה ומכאן יצאה

בית הכנסת של האר״י ברובע הספרדי, ניבנה בחייו

אש ועצרה את הסתערותו של האויב. גם החלון הצבעוני העגול שבקירבת התיקרה הוצא ממקומו וכאן על קיר שעוביו כמאה ושמונים סנטימטר נקבעה עמדת תצפית קבועה. בית הכנסת נהפך במצור למבצר הגנתי חשוב השומר על מבואותיה של העיר. לצד בית הכנסת כביש בטחון שנסלל בשנת 1939. עתה נסללה גם רחבה שאפשר להחנות בה כל כלי־רכב.

בימי מצור תש"ח—1948 היה בית הכנסת אחת העמדות הקדמיות החשובות של ה„הגנה", ואפשר היה לגשת אליה רק בתעלות עמוקות ומתחת לבתים.

היכל בית הכנסת האר"י ברובע הספרדי

בְּכוּכוֹ שֶׁל הָאַר״י
בְּבֵית הַכְּנֶסֶת
בִּצְפַת

בְּכוּכוֹ שֶׁל הָאַר״י אֲפֵלָה בַּצָּהֳרַיִם
כָּאן זוֹהַר הָרָז כִּבְאֵר מַיִם חַיִּים.
קוֹל לֹא נִשְׁמָע, קֶרֶן־אוֹר אֵינָהּ חוֹדֶרֶת,
כָּאן שׁוֹלְטִים הוֹד, נֶצַח, יְסוֹד וְתִפְאֶרֶת.

הַסְּפִירוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת, עוֹדָן שׁוֹכְנוֹת בּוֹ,
הָאַר״י יָצָא לָרֶגַע וְהַכּוֹךְ מָלֵא כְּבוֹדוֹ.
תּוֹרַת הַ״תִּקּוּן״ הִיא כָּאן מַמָּשׁ, — גַּע בָּהּ,
וְהַגֵּה כֶּתֶר, מַלְכוּת, חֶסֶד, חָכְמָה וּבִינָה.

כָּאן הַתַּכְלִית — פַּשְׁטוּת כְּנוּיָהּ,
וְעִם סוֹד הַצִּמְצוּם מֻהֲלֶכֶת גְּבוּרָה.
אַל תִּדְרֹשׁ מֵאֲחֵרִים מַה שֶּׁאֵינְךָ דוֹרֵשׁ מֵעַצְמְךָ,
כָּךְ תִּנָּהֵג — יָבוֹא ״תִּקּוּן״ אֵלֶיךָ וְלַחֲבָרָה כֻּלָּהּ.

קֶלְמוֹס וּדְיוֹ לֹא הֶחֱזִיק הָאַר״י בְּיָדוֹ,
חָשַׁשׁ לִפְתֹּחַ צִנּוֹר דַּק לְפַלְגֵי חָכְמָתוֹ.
גִּלְגּוּל הַנְּשָׁמוֹת יָצַק בְּתוֹרַת חַ״ן מִתְנַגֶּנֶת
וּלְכָל יוֹדְעֵי רָז הִיא סַעַד וּמִשְׁעֶנֶת.

אֶת גּוּרְיוֹ־תַּלְמִידָיו קָרָא לְוָדֵי טַוָּחִין,
לְגַיָּא קָסוּם וְרַעֲנָן, הוּא — ״חֵקֶל תַּפּוּחִין״.
״אִם בִּרְצוֹנְכֶם, גּוּרֵי הַיְקָרִים, לִלְמֹד,
תְּחִלָּה עֲלֵיכֶם כָּאן לַעֲמֹל וְלַעֲבֹד.

לְיַד נַחַל דּוּלִיבָּאִי נָגְדַּל פִּשְׁתִּים,
נֶאֱרַג אֲרִיגִים וְנִתְפַּר בְּגָדִים,
לְעוֹלָם לֹא נֶבְצַל עֲבוֹדַת הַזּוּלַת,
וְלֹא נָלִין שְׂכַר פּוֹעֵל אַף שָׁעָה אַחַת.

כּוּכוֹ שֶׁל הָאַר״י

חסידים ממושב
קוממיות בחזית של
בית הכנסת האר״י
ברובע הספרדי

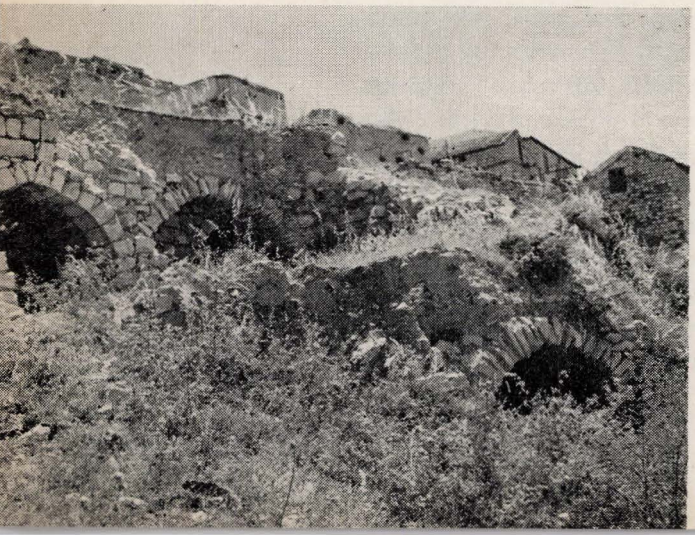
רְצוֹנְכֶם לַדַּעַת מַהִי תּוֹרַת הַקַּבָּלָה?
תַּקְנוּ עַצְמְכֶם, וְעִמָּכֶם הַחֲבֵרָה כֻּלָּהּ.
סוֹד הָאֹשֶׁר גָּנוּז בְּלִבּוֹתֵיכֶם,
שְׁתְלוּ פֹּה אַהֲבָה, תַּגִּיעוּ לְמַטָּרַתְכֶם״.

רַק אַרְבַּע שָׁנִים חַי הָאַר״י בְּצְפַת
וְחוֹתָמוֹ בָּהּ טָבוּעַ, נִשְׁאָר עֲדֵי עַד.
בְּתֹם אַרְבַּע שָׁנִים נִסְתַּלֵּק הַנַּע״ר*
וּבְלֵב כָּל גּוּרָיו עֶצֶב, יָגוֹן וְצַעַר.

הָאַר״י לֹא מֵת, הוּא חַי בְּלֵב רַבִּים
וּמוֹסַר תּוֹרָתוֹ יַעֲמֹד לְעוֹלָמִים.
צְפַת, קִרְיַת־הַקֶּסֶם וְכָל אֲזוֹבֵי הַקִּיר
מְרַנְּנִים: כָּאן חַי הָאַר״י הָאַדִּיר.

בְּכוּכוֹ שֶׁל הָאַר״י אֶפְלָה בַּצָּהֳרַיִם.
אִם רַק תִּרְצֶה, כָּאן תִּפָּעֵנַח אֶת סוֹד הַחַיִּים.
קוֹל לֹא נִשְׁמָע, קֶרֶן אוֹר אֵינָהּ חוֹדֶרֶת,
כָּאן שׁוֹלְטִים הוֹד, נֶצַח, יְסוֹד וְתִפְאֶרֶת...

* נע״ר — נפלה עטרת ראשנו

שרידי ביתו
של האר״י

חסידים ורבם על קברו של האר"י בבית הקברות העתיק בצפת

כינויי חיבה רבים לה לצפת, ורק כינוי אחד ויחיד נדבק בה בזכותו של אדם אחד — צפת עירו של האר"י. מוסריותו, ענוותנותו, חכמתו ולמדנותו, פשטות הליכותיו ושאיפתו המתמדת לתיקון הפרט, החברה והעולם, הטביעו את חותמם על בני תקופתו בארץ ובתפוצות ודרכו זו מקרינה גם עד עצם היום הזה על רבבות בעולם היהודי. עוד לפני שנולד דבק בו המופלא. בספר „הכוונות ומעשה נסים" מסופר:

איש תם היה בארץ הצבי, ושמו מוהר"ר שלמה לוריא ז"ל, והיה איש ההוא תם וישר וירא אלוקים וסר מרע, ויהי היום ויישאר בבית הכנסת לבדו, עומד ולומד, ונגלה אליו אליהו הנביא, ואמר לו: דע ששליח ה' אני אליך לבשר לך שאשתך תהר ותלד בן וקראת שמו יצחק והוא יחל להושיע את ישראל מן הקליפות, ועל ידו יתוקנו כמה נפשות שהם בגלגול ויגלה סודות התורה שהם סתומים ויפרש ספר „הזוהר", ושמו יצא בכל העולם, לכן היזהר והישמר שלא תמול אותו עד שאבוא אני ואהיה סנדיקוס הילד, ויהי ככלותו לדבר נעלם ממנו, ובלילה הלך לביתו ולא

גילה הסוד אפילו לאשתו, כאשר נולד הבן נתמ־ לא כל הבית אורה, וביום השמיני הוליכוהו לבית הכנסת למולו, ואביו היה מסתכל בבית בכל ד׳ פינותיו לראות אם בא אליהו ז״ל, כאשר אמר, ולא ראהו, וכל העם אצים, והוא השיב שעדיין לא באו כל האורחים קרוביו, ועבר בזה כחצי שעה ואליהו לא בא. ואז דיבר במרירות נפשו ויאמר בלבו: אחר שאליהו לא בא עוונותי הטו אלה שלא נתקיימה בי הבשורה, ועד שהיה בוכה והנה אליהו נגלה אליו ויאמר: לא תבכה עבד ה׳, קרב אל המזבח ועשה את עולתך, שכו־ לה כליל לשמים ושב על כסאי ואני אמול, אולם המסובים לא ראו כלום״.

הוא זכה שבכל לילה היו מעלים נשמתו ושואלים באיזה ישיבה של מעלה רוצה לעלות, אם לישיבת ר׳ אליעזר הגדול או לישיבת הרשב״י. ולמקום שהיה רוצה מוליכים אותה והיו מוסרים לה סודות נוראים ובבוקר לא היה שוכח דבר והיה מגלה לתלמידיו״. (ספר שבחי האר״י).

עד היום מספרים בצפת (ר׳ זושא לוריא, מצאצאי האר״י, בעל חנות למכשירי כתיבה בצפת), כי בימי האר״י רגילים היו התושבים היהודים להוריד את מגבעותיהם עד לאף, כדי לכסות את המצח, כי

המקוה של האר״י בשיפולי בית הקברות העתיק

האר״י היה קורא, בהביטו על מצחו של האדם, מה מקור נשמתו, מה סוד גלגולו וכיצד הוא יכול לתקן את נשמתו.

שאלוהו פעם תלמידיו: „רבי למה אינך מפרסם את תורתך?״ והוא ענה: „לו היו כל הרקיעים גויליו, וכל קני הסוף קולמוסים וכל האוקיאנוסים דיו לא הייתי מספיק לכתוב את חכמתי״. ועוד מסופר מפיו: „...כשאני מתחיל לגלות לכם סוד אחד מן התורה, נתרבה עלי כל כך שפע כמו נחל שוטף ואני מבקש תחבולות מהיכן אפתח לכם צינור דק לומר לכם סוד אחד מן התורה כפי אשר יוכלון שאת ולא להרבות לכם יותר מדי... ותפסידו הכל כמו הנער שהיה נחנק בגרונו אם באה לו החלב בריבוי. לכן עצתי זאת שתכתבו אתם מה שתשמעו ממני וייישאר לכם לזכרון לדורות הבאים...״ (ד״ר זאב וילנאי: „אגדות ארץ־ישראל״).

האר״י היה גם חדשן ומהפכן בדורו. הוא אמר לתלמידיו: „אם ברצונכם ללמוד, עליכם תחילה לעבוד״. רגיל היה לרדת עם תלמידיו לגיא השחנות — ואדי טואחין, ושם על גדות הנחל דוליבאי, היה מגדל פשתים לתעשיית הבגדים, „בטאן״. גורי האר״י חיו חיים קואופרטיביים „סוכת שלום״, מושתתים על אדני מוסר, עבודה, מעשים טובים וחלוקה שווה.

האר״י ורזי הקבלה חיים גם היום בסימטאות צפת, רבים מצביעים על גוש חורבות ליד כביש הבטחון ובקירבת בית הכנסת האר״י ברובע הספרדי העתיק, כעל ביתו של האר״י. נשיא הוועד לשמירת המקומות הקדושים בצפת ובגליל, הרב דב זילברמן זצ״ל, אמר פעם: „רק ר׳ הרשל הרץ, השמש הישיש, יודע את המקום, ומקום שהוא יאתר זהו מקום ביתו של האר״י״.

בערוב ימיו הטרחנו את הישיש ר׳ הרשל הרץ ז״ל, שנפטר השנה בל״ג בעומר, והוא הצביע במקלו על גוש חורבות בבטחון מלא ואמר: „זה ביתו של האר״י וכאן הישיבה של האר״י. כאן בחצר היתה בריכת טבילה של האר״י, בה טבל מספר פעמים ביום, ולמקווה הגדולה שבשיפולי ההר, וליד בית הקברות היה יורד לטבול בכל יום שישי ובכל ערב חג״. עד היום ישנן זקנות ספרדיות מופלגות בשנים, המדליקות נרות כל ערב שבת לכבודו של האר״י, בחורבה עליה

הצביע ר׳ הרשל שמש כעל ביתו של האר״י. את דבריו אישר הישיש בחתימת ידו על פרטי־כל שחובר למטרה זו.

סיור בבית הקברות העתיק:
חלקת חללי מלחמת השיחרור
חלקת עולי הגרדום

קבר האר״י, הינוקא, ר׳ שלמה אלקבץ, ר׳ יוסף קארו, ר׳ משה קורדובירו, הרדב״ז (ר׳ דוד בן זמרא), המבי״ט (ר׳ משה בן יוסף מטראני), ר׳ יעקב בירב, ר׳ משה אלשיך. רבי פנחס בן יאיר (גל אבנים בשדה פתוח), חוצפית המתורגמן והושע בן בארי. התל של חנה ושבעת בניה (לפי המסורת).

חלקת חללי מלחמת השיחרור בצפת וסביבתה, הנמצאת בטיפול המחלקה להנצחת החייל שליד משרד הבטחון. חלקת עולי הגרדום אשר הועלו לגרדום בכלא עכו בשנת 1947, ע״י השלטון המנדטורי.

לוח הנצחה ללוחם במקום נפילתו
— ציון צנוע ואצילי

חלקת עולי הגרדום
בבית הקברות העתיק

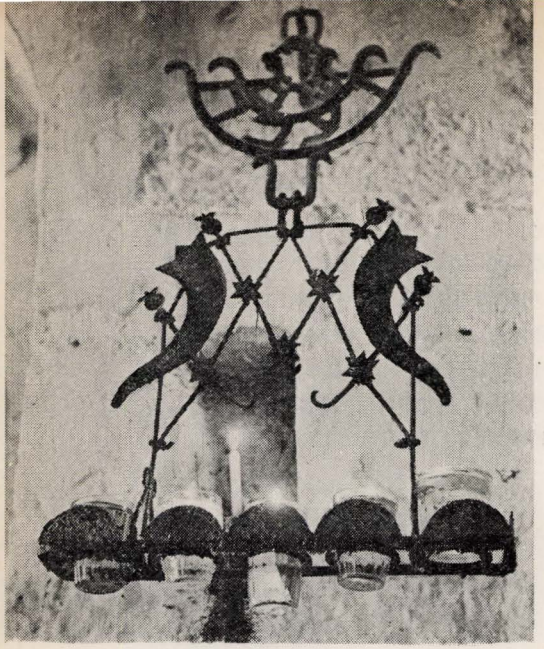

לוחות ההנצחה לחללי מלחמת שיחרור צפת
מטעם ארגון חברי ההגנה בצפת:

15 לוחות שיש הורכבו על קירות בתיה של צפת ולוח אחד בהר כנען — לוחות אלה הם ציונים לאלה שמסרו את נפשם על כיבוש העיר בתש"ח (1948). לוחות אלה הם זיכרון נצח לנתיב ההיסטורי של הגנת הרובע היהודי העתיק אשר לפי אופיו, דומה לגיטו, צר וחנוק בתוך המרחב הערבי הגדול והודות לגבורת בניו ניצח את הגלית הערבי. בראש כל לוח סמל מגיני צפת: רכס הר מירון, המסמל עוצמה ונצחיות — ומפסגותיו צומחת יד המחזיקה לפיד עם שלהבת השיחרור והחופש שאליהם נכספו לוחמי צפת. המלים „זכרון עד לגיבורים", שני סמלי צה"ל מצדי הלוח, מגן דוד שממנו יוצאים ענפים עם עלים עוטרים את הנוסח המוקדש ללוחם ולנסיבות נפילתו. בלוח לוחמי הפלמ"ח סמל הפלמ"ח. על כל לוח נוסח קצר האומר הרבה: „נפל בהדיפת הסתערות ערבית", „נפל בכיבוש הבית הזה", „הניף דגל עברי על בית זה בצאת הבריטים בסער קרב גורלי". הנצחה זו היא הביטוי הנאמן לרגשות האהבה וההערצה הפועם בליבותיהם של חברי ה„הגנה" בעיר לחבריהם שנפלו בקרב על כיבושה.

קבר הנביא הושע בן בארי. לפי האר"י
מערתו של התנא ר' יהושע בן חנניה

מנורה במערת שם ועבר.
„כאן למדו תורה לפני מתן תורה".

מערת שם ועבר — קבר בנות יעקב — ר' דוסא בן הרכינס — שמעון בן עזאי ומערת רבי נחמיה:

מ על לגשר הנטוי מעל לרחוב הראשי, עולים במדרגות למערת שם ועבר, החצובה בצוק סלע ענקי. המערה נקראת גם מערת בנות יעקב ובה כוכים עתיקים. הערבים קראו למערה „קבר המבשר". לפי המסורת בא למערה המבשר ואמר ליעקב אבינו, כי בנו יוסף נטרף בשיני חיה רעה. פרץ יעקב אבינו בבכי קורע לב, דמעותיו פרצו את קירות המערה ויצרו את המעיינות הנובעים בסביבתה של צפת. על צערו של יעקב אבינו קראו הערבים למערה „בית אלחזן" — בית הצער. האר"י קבע כי כאן קבור רבי דוסא בן הרכינס — מחכמי התלמוד.

שמעון בן עזאי היה מחכמי המשנה הידועים, מתלמידיו של רבי עקיבא. רבי נחמיה נקרא בפי העם ר' נחמיה הקדר, כי כרוב החכמים, התפרנס ממלאכה — מקדרות. השם המפורסם ביותר של המערה — „שם ועבר" — על שמם של שם בן נח הצדיק, ועבר, נינו של שם.

בשנות צורת הירשו הערבים ליהודים להתפלל במערה כדי למנוע עצירת גשמים. בשנים גשומות לא היתה דריסת רגל ליהודים.

מוזיאון לאמנות הדפוס:

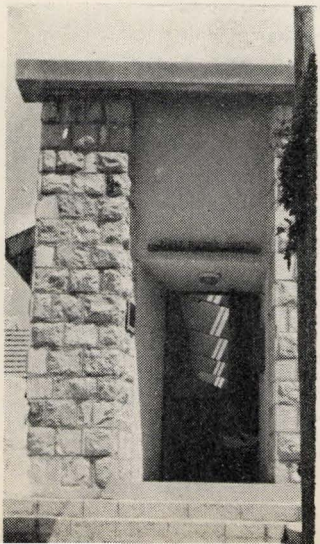
הרעיון על הקמת המוזיאון נולד בכינוס הארצי הראשון של פועלי הדפוס שנערך בעין־חרוד בשנת 1942. הוחלט שם בין היתר: „להקים בית־אוסף לדבר־הדפוס העברי (האות, העיטור, השער והספר העברי) והגרפיקה השימושית בכללה לשם השתלמות מקצועית וסידור תערוכות נודדות בערי הארץ וכפריה".

להגשמת החלטה זו נרתם במסירות רבה מזכירו של איגוד פועלי הדפוס בארץ, צבי אסף, שטרח ואסף אוצרות בדפוס, עיטורים ותוי־ספר.

במוזיאון — בלב קריית הציירים — תערוכות של תדפיסים וספרים מסוגנו ועד ירושלים, המקיפים 500 שנות תרבות הדפוס. פינה מיוחדת מוקדשת לזכרם של השר מונטיפיורי ואשתו יהודית, שהיו פטרוני הדפוס העברי החדש בארץ במאה ה־19. מוצג דגם של מכונת מונטיפיורי משנת 1841.

גלופה מדפוסו של ר' ישראל בק

מוזיאון לאמנות הדפוס —

מוצגת מפת נדודי הדפוס העברי והתפתחותו במשך דורות, ספרים, עיטורים, תווי אקס־ליבריס (תוי ספר), ספרים לפי התקופות, יקרי מציאות, כולל דפוסי צפת וירושלים, דפדפת של אורנמנטים ועוד.

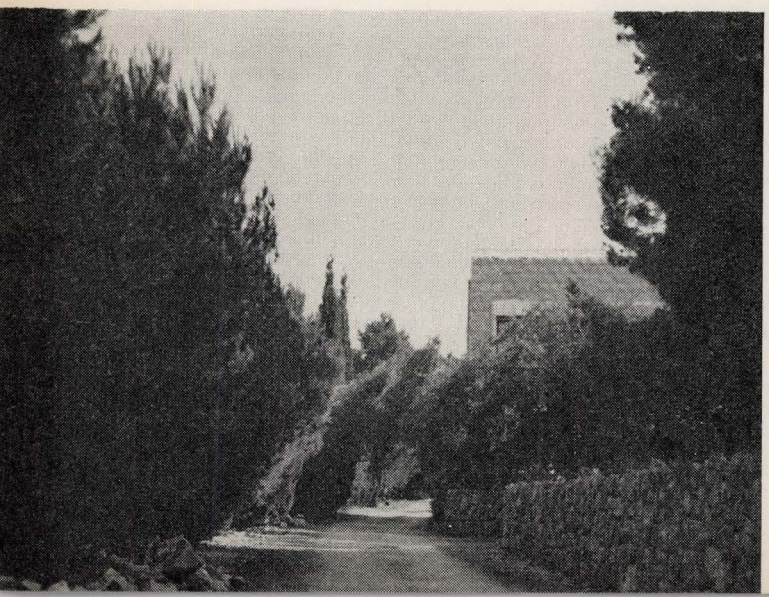
להקמת המוזיאון עזרו אוהדים וידידים מקרב פועלי הדפוס היהודים בניו־יורק וביחוד המנוח מאיר קוסטוף שהשאיר מעזבונו למטרה זו. כן הצטיין בפעילות רבה המנוח א. ב. צראטה, פועל דפוס מפאריס, שריכז דברי דפוס ואמנות רבים והיה גם מנהלו של המוזיאון מיום היווסדו ועד לפטירתו.

המוזיאון נחנך באלול תשכ"א — 1961.

הר כנען — קריית שרה:

ב־1934 בנתה הגב' שרה לוי, ילידת מלבורן, באוסטרליה את השכונה, במרומי הר כנען, הנקראת קריית שרה. ב„רכבת המורים" העלתה מים ממעינות הסביבה וב„רכבת" זו העלתה גם חמרי בנין להר. השכונה מקיפה 8 ביתנים, מלון גדול וקולנוע. בימי מצור תש"ח (1948) היה הכנען אחד הבסיסים החשובים של ה„הגנה" והפלמ"ח. בשנת 1953 מסרה מרת לוי את כל רכושה זה לק. ל„

הכניסה לקריית שרה

מול הר כנען — יער ביריה

מרת שרה לוי, החלוצה האריסטוקרטית,
שומרת המישלט בהר כנען

אור וצל בחורשות הר כנען

כעזבון בחיים. באחד הביתנים תחנה מטיאורולוגית, שמנהלה מר הוגו גרץ ז"ל, טיפל בה מיום היווסדה.

בהר כנען מלונים מפוארים. מההר נשקף נוף נהדר על עמק החולה, הרי הלבנון, החרמון, הרי הגולן, הבשן וים כנרת.

חורשה בכנען ב'

בכנען ב' בשטח „החברה להרחבת הישוב", נבנו מלון חדיש גדול ושכונה נאה. מול משטרת כנען שכונת מגורים חדשה שנבנתה אחרי שיחרור צפת. לכנען תחבורה סדירה.

בין הר כנען והר ביריה — „בין ג'בליין". בין שני המדרונות קבר המיוחס, לפי המסורת, לבניהו בן יהוידע, שר צבאות של דוד ושלמה המלך. נשיא הועד לשמירת המקומות הקדושים בצפת ובגליל העליון, הרב דב זילברמן, ז"ל קבע לוח בציון „בן איש חי רב פעלים, מקבצאל, ראש הסנהדרין". לבין ג'בליין עולים בכבישון צר, מהצטלבות הדרכים צפת עכו ראש פינה.

גבעת שלושת העצים:

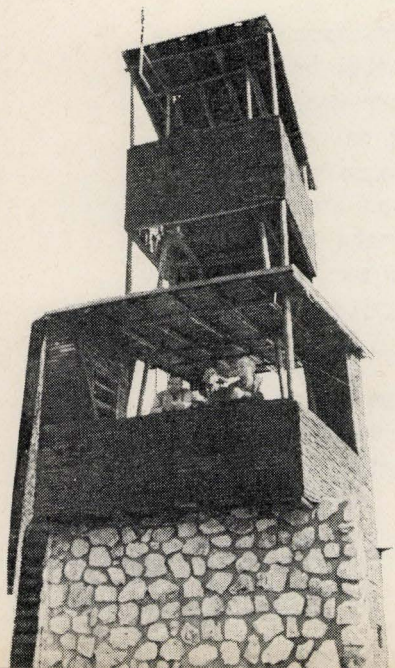
נמצאת בשטח „החברה להרחבת הישוב" בכנען ב'. מהמלון עד הגבעה, כחצי שעה הליכה בכיוון מזרח. מהגבעה נשקף נוף נהדר הצופה לים כנרת, החולה, הרי הבשן והגולן. בין העצים קבר, המיוחס לשייך ערבי.

ביריה — המבצר:

לפנים קיבוץ של הפועל המזרחי, שנוסד ב־1945. המבצר חולש על הסביבה ההררית. לאחר העלילה, שתושבי ביריה, כביכול, התקיפו את מחנה הלגיון הערבי, עלה הצבא הבריטי לכבוש את הנקודה. ביום ב׳ באדר ב׳ תש״ו (5.3.46), בסער, בכפור ובגשם עלו צעירים רבים והקימו נקודה חדשה, בקצה ההר — ביריה ב׳. כתגובה להריסת המחנה ע״י הבריטים עלו התגבורות שלנו באישון הלילה ובנוהו מחדש. כל הישוב, אנשי הגליל וצפת עמדו בעזרתם למעפילים הנועזים. בהשפעת לחץ גבורה זה הירשו הבריטים ל־20 צעירים להישאר במקום. מקץ 3 חודשים עזבו הבריטים את ביריה.

מצפה ביריה:

מהמצפה הססגוני ביריה, שהוקם ע״י קק״ל, מתגלה נוף בלתי רגיל ביופיו. מבקרים משוויצריה אמרו בגילוי לב מפתיע: נוף מרוכז כזה ונדיר ביופיו ובהודו אין למצוא אפילו בשוויצריה. הביקור במקום זה הוא חוויה בלתי נשכחת.

מצפה ביריה

ריקוד עם ספר התורה מבית עבו בל"ג בעומר ב„קוילן־פלאץ"

חגיגות ל"ג בעומר בצפת ובמירון:

מסורת צפתית זו נשתרשה בישוב. טקס הילולא דרבי שמעון בר־יוחאי, שרשיו מגיעים לתקופת האר"י זה כ־390 שנה. חכמי ח"ן (חכמת הנסתר — בעלי קבלה) הגדירו את רשב"י כניצוץ של משה רבנו. והואיל ולפי „הזוהר" ערב רשב"י להקדוש ברוך הוא,

מר רפאל עבו, מפקד הג"א
וממשיך מסורת בית עבו

שהתורה שניתנה לא תישכח מזרעם — מעלים בני צפת, משנת תקצ"ג (1833), 4 שנים לפני הרעש הגדול, ספר תורה אל ציונו של רשב"י, כדי להראות שבני ישראל שומרים אמונים לתורה וערבותו לעולם תקויים.

טקס התהלוכה להילולא במירון נוסד ע"י ראש משפחה נכבדה בצפת, ר' שמואל ב"ר אברהם עבו. טקס הובלת ספר התורה העתיק מחצר ביתו של ר' מאיר עבו ז"ל, נהפך למסורת, המושכת רבבות חוגגים לעיר וחגיגה זו היא מקור השראה לכוחות האמנותיים במקום ובארץ כולה. בתהלוכה, שהיא כאילו פתיחה להדלקה על ציון הרשב"י במירון, משתתפים חוגגים מכל הארץ. גם השכנים הערביים מהכפרים הסמוכים שרים ורוקדים עם מעגל החוגגים, ברחובות צפת ועל ציונו של רשב"י. על כולה מהדהדת השירה האדירה והזמר

ספרי תורה בבית־הכנסת של ר' יוסי בנאה, כאן גם ספר התורה של בית עבו המובל בל"ג בעומר למירון

העתיק: „בר יוחאי נמשחת אשריך, שמן ששון מחבריך". — החגיגה היא בל"ג בעומר, י"ח באייר.

עליה להר מירון — ה„ג'רמק":

מ' שלא ראה את זריחת השמש על פסגות הר מירון, לא ראה את המחזה הנהדר ביותר בארצנו. הר מירון נקרא גם ג'רמק ו־א זבוד והוא הגבוה ביותר בארץ — 1208 מטר מעל פני־הים. טוב לצאת בליל ירח, בשעה שתיים אחרי חצות, ממירון ולהעפיל על הר מירון. טוב להמתין לזריחת השמש על פסגותיו הרמות. כך נהגו גם בני הנוער ומשוטטים רבים בל"ג בעומר (התקופה הנוחה ביותר לעליה). מעשה בראשית חוזר כאן בהודו יום־יום. לפני הזריחה מתגוונים השמים בכל צבעי הקשת. בשעה 5.30 יוצאת השמש מבין ערפילים כחלחלים קלילים, כתינוק ורוד בן יומו מהרחצה. מחצית הארץ על ימיה והריה מתגלית על יופייה הרענן. ענייה שפת האדם למסור אפילו במקוטע את מסתרי ההוד הזה וספק אם הצייר הגאוני ביותר מסוגל לתפוס את צבעי הפלא הזה. הרה העפילו! תנאי הליכה — העפלה ממירון כ־2½ שעות. טיול לבני נעורים ולמשוטטים בעלי ותק בהעפלה על הרים. קשישים יכולים עתה להעפיל למרומי ההר ברכב, הודות לכביש שנסלל על ידי הקק"ל. הכניסה לכביש זה היא בין סאסא בדרך לחורפיש.

מר י. וייץ, איש הקק"ל וראש מינהל מקרקעי המדינה, מחבר מונוגראפיות על הרים בארץ, מספר כי, שמו הנכון של ההר אינו ידוע עד עצם היום הזה. אבותינו לא קראו לו בשם. בטעות קראו לו עצמון, כי העצמון, ולמען הדיוק האסמון, נמצא בבקעת בית־נטופה ליד יודפת. רק במאה ה־12 קרא לו ההיסטוריון הערבי מדמשק, דימשק, הר ג'רמק על שם שבט יהודי שגר בו עד שנת 386 לספירה. ולמה ג'רמק? — לא ידוע. במאה ה־16 קראו מקובלי צפת להר זה הר־התבור. לדעתם בבוא המשיח ייבנה בית־הבחירה על ארבעה הרים שייקבצו יחד: הר־ציון, כרמל, חרמון ותבור.

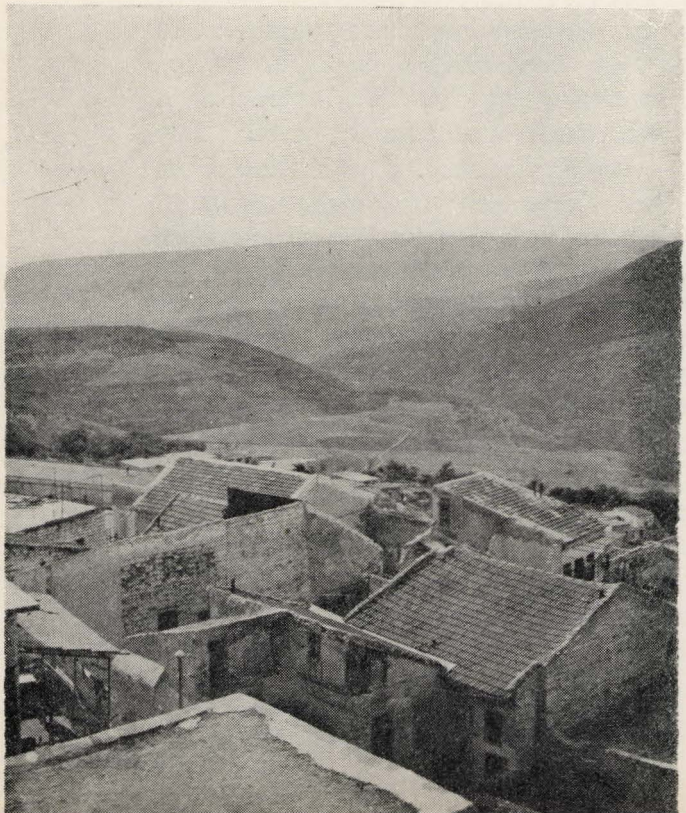
חידוש מקורי העלה י. וייץ בטענתו המסתמכת על ישעיהו הנביא המספר על סנחריב „אשר שלחו לחרף אלוקים חי". במלכים ב' י"ט פסוק כ"ג נאמר: „ביד מלאכיך חרפת אדוני, ותאמר: „ברוב רכבי אני עליתי מרום הרים ירכתי לבנון, ואכרות קומת ארזיו, מבחר ברושיו ואבואה מלון קיצו, יער כרמילו".

מרום הרים, על ראשי ההרים הגבוהים בירכתי לבנון, הוא לדעתו של וייץ הר־מירון.

הישובים היהודיים מסביב להר לא נפסקו מאות בשנים לאחר החורבן. כל ישוב יהודי היה בנוי ככפר ולכל כפר היתה מצודה. עוד יש ארבעה עצי אגוז שניטעו בהר מירון, או מרום הרים, על ידי ר׳ ישראל בק המדפיס מצפת, ובנו ניסן, לפני 140 שנה לאחר שההר ניתן להם כאחוזה על ידי איבראהים פחה. בסביבות ההר ישבו השבטים זבולון, אשר ונפתלי.

יש תכנית לפתוח שבילים להולכי־רגל לכל הפסגות, והדרך העולה עתה מסביבות סאסא לפסגת־ההר תימשך עד הכפר מירון. הר מירון יושב על בסיס של 100,000 דונם.

מול ההר

בנתיב פלאי
צפת וקסמיה

גיא הטחנות — ואדי טואחין

במחצית המאה השש־עשרה קרא האר"י לצפת בשם „חקל תפוחין קדישין" — גן תפוחים קדושים. כיום לא כל צפת היא גן תפוחים, אך ישנם עוד ואדיות מסותרים, שרידי עיר־הגנים צפת, ואחד מהם, הנאה ביותר, הוא ואדי טואחין — גיא הטחנות.

במורדותיה של צפת, כמהלך חצי שעה ממנה, פחות מ־4 ק"מ הליכה, סגור ומסוגר בין סלעי־עד, שנתבקעו בימי הרעש הגדול בשנת תקצ"ז ונשארו תלויים ועומדים, שם תמצאוהו. על פלגי מים שוקקים וערוצים האומרים שירה, גדלים בו עצי פרי מכל המינים: סבך עבות של כרמי גפנים, עסיסיים, תפוחי עץ, אגסים, אגוזים, שקדים, לימון, שסק, מישמש, שזיפים, חבושים, דובדבנים, תאנים וחרובים, שיחי פטל, עשירי טעם, תותים, זיתים וצבר, הכל פורץ וגדל על פלגי מים רעננים. צמרת אוחזת ומשתרגת על צמרת, בוסתן עשיר ופלאי שאין כדוגמתו בארץ.

עשרות בריכות טבעיות אוגרות מי מעיינות צוננים. החשובים במעיינות הואדי הם מעיין עין־יקים (עין־אילתינה) השופע כ־120 ממ"ע לשעה והוא מקור להספקת מים לצפת. ליד המעיין מכון לשאיבה. השני הוא עין־פועם (עין־איל־ג'ין — המעיין המטורף). מעיין יחיד במינו בארצנו. מעיין זה, הנקרא גם „מעיין השדים", הוא יציר פלא של הטבע, הפולט במילמול קולני תוך מחזור של שעה אחת בלבד כ־300 ממ"ע מים צוננים, מפסיק את מימיו הזכים, מתייבש כליל, וכעבור 30—40 דקה פורץ במשנה מרץ וזרמו מציף

את האפיק הצר, ושוב הוא מתייבש וחוזר חלילה. וכך במשך שנים ודורות.

אגדה עממית אחת מספרת כי במעמקי המעיין מסתתרת מפלצת, המתנכלת לכל באי הואדי, וברצונה להצמיאם. המפלצת שותה את כל המים מהמעיין ולאחר שכרסה מתמלאת ואין ביכולתה לשתות עוד, פולטת היא את עודפי המים. זה מקור המילמול הקולני...

ואגדה שנייה מספרת, כי השדים חונקים מעיין זה ואת זרמו, אולם הוא מנצח את כוחות הרע ומצליח לרוות את צמאונם של באי הואדי...

לאורך הואדי שרידי טחנות מים, בהם טחנו תושבי הסביבה את תבואותיהם לקמח.

כהמשך לואדי טואחין הוא ואדי לימון, בו גדלים בשפע עצי לימון וזהו גם מקור שמו. ואדי לימון מתאחד עם ואדי עמוד, המעביר את כל מי המעיינות של הואדיות לכנרת. מגיעים לואדי בשבילים במורדות בית הקברות או דרך בית החרושת ליינות „יקב הגליל" (לפנים), ו„המעיין המתוק". הדרך סלעית וחובה לנעול נעליים שלמות. הליכה של כחצי שעה. סיור בואדי כשעתיים. הליכה בחזרה כשעה. רצוי להצטייד בבגד ים. אפשרות מצויינת לרחצה בבריכות הטבעיות. במכונית קטנה (טנדר, ג'יפ וכו') אפשר להגיע עד עין פועם — עין־איל־ג'ין (המעיין המטורף), בכביש עפר הנוטה שמאלה מהכביש הראשי צפת—עכו, אחרי תחנת א.ש.ד. עין זיתים.

עין־גורים: —
עין־אלאעפיה — מעיין הבריאות

(הנותן כוח לעייפים)

בקירבת הסיבוב של הכביש הראשי בואכה צפתה, מפיק את מימיו הזכים עין־אלאעפיה — מעיין הבריאות. בתוך מרבד ירוק רענן, משובץ אלף אלפי פרחים ריחניים, מתרומם לפתע בית־אבן קטן, מכוסה גג בטון, ובתוכו קירות מסויידים למחצה. בתוך הביתן, מקיר הנשען על ההר, יוצא צינור עבה וממנו פורץ זרם מים צוננים וטעימים. הערבים האמינו בכוחם המבריא של מימי המעיין הזה. ועד היום נשארו סימנים לאמונתם זו. חולה שהתענה בחום גבוה מפאת מחלתו, היו שמים לו שכבת חומר על מצחו, מובילים אותו למעיין, מורידים את החומר ומדביקים על אחד מקירותיו.

לאחר הדבקת החומר בקיר המעיין נעלם החום, והחולה חזר בריא ואיתן לביתו. ולכן קראו לו למעיין עין־אלאעפיה — מעיין הבריאות. עד היום ניכרים על הקירות המסויידים למחצה שרידי החומר שהורדו ממצחם של החולים והוטחו על הקירות...

גם היהודים האמינו בסגולתם הגדולה של מי מעיין זה.

רבים מיהודי צפת שומרי מסורת, היו באים לכאן בסכנת נפשות בערב פסח, בשביל להביא ממי המעיין הזה לבתיהם לכבוד החג, וביחוד היו משתמשים במי המעיין כ„מים שלנו" לאפיית מצות.

כבישון צר מוביל בין שדרות עצי־זית עתיקים למעיין זה. בוסתן טבעי עשיר צמחים ועצים סובב את המעיין. תנאי הליכה נוחים, 10 דקות ממרכז העיר. טיול נעים קל ומעניין, לכל הגילים.

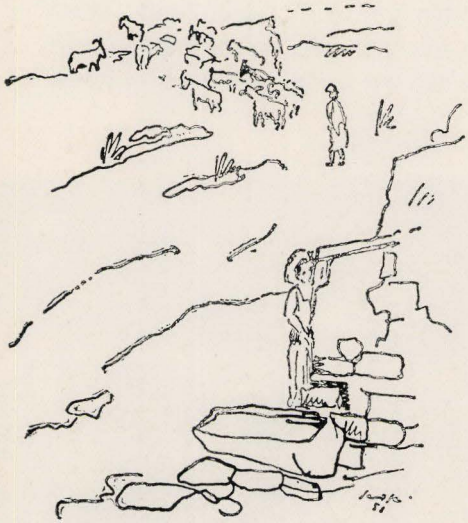
ועתה הוכתר מעיין זה בשם „עין־גורים" לזכרם של גורי האר"י — תלמידיו.

המעיין המתוק בצפת:

קרוב לצפת, בדרך לואדי טואחין (גיא הטחנות) נובע מעיין הנקרא „המעיין המתוק". מתוקים מימיו וטעמם כטעם דבש. המעיין קטן וזרמו חלש.

אחת האגדות מספרת, כי במעמקי המעיין שוכנים נחילי דבורים רבים לאין ספור. והדבורים הן הממתיקות את המעיין במנות דבש גדולות... גם גיד המעיין עובר בשכבות דבש עתיקות.

הדבורים ממתיקות כנראה את המעיין, משום שהן חייבות תודה לאיכרי צפת: בימים הקדמונים ביותר, עת הזדקרו ההרים ערומים והיו חשופים לגמרי, התחילו איכרי צפת מעבדים את אדמתם, שות־לים וזורעים פרחים. אין פלא, איפוא, כי הדבורים ממתיקות את המעיין בדבש טהור וימתיקוהו כל עוד יישארו בצפת איכר אחד ודבורה אחת... ההליכה בשביל, הנוטה ימינה מבית החרושת ליינות „יקב הגליל" (לפנים) במשך 15 דקות.

גשר בואדי

מעיין החיות — עין־אל־חוש:

סמוך לכפר דהריה נמצא המעיין עין־אל־חוש, מעיין החיות. במימיו הזכים והצוננים של המעיין, במישור שבשיפולי ההר ריוותה את צמאונה חיית היער והשדה. בקירבת המעיין קבר קדוש ערבי הנקרא „קוויס" (טוב), כי טוב ונוח היה האיש לבריות וטוב ומיטיב לחיות. מהבנין המכוסה כיפה נשקף נוף נהדר על ואדי לימון וואדי טואחין — גיא הטחנות. הליכה דרך כפר דהריה כחצי שעה.

קבר ה„קוויס"

קבר קצין ממלוכי
משנת 1372

„המסגד האדום" נבנה
על שרידי בית כנסת
עתיק

בנותיה של כתת החדשה

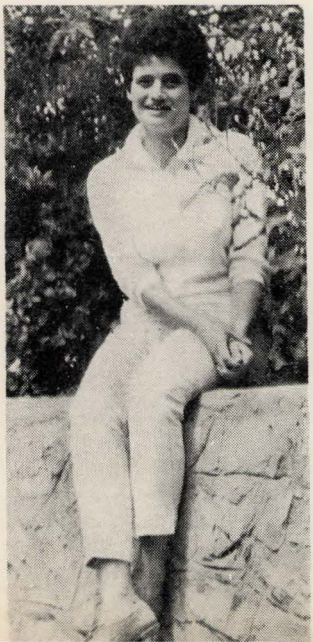
תלמידה

מורה

חיילת

בוגרת שמינית

פקידה

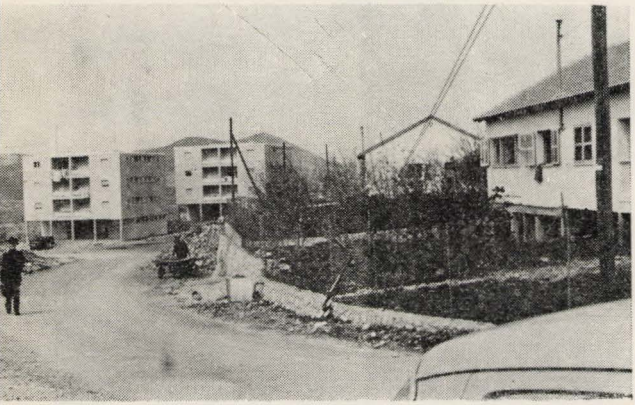
דרומה של צפת על רקע הכנרת

רחבה ברחוב ירושלים

בית הפועלים

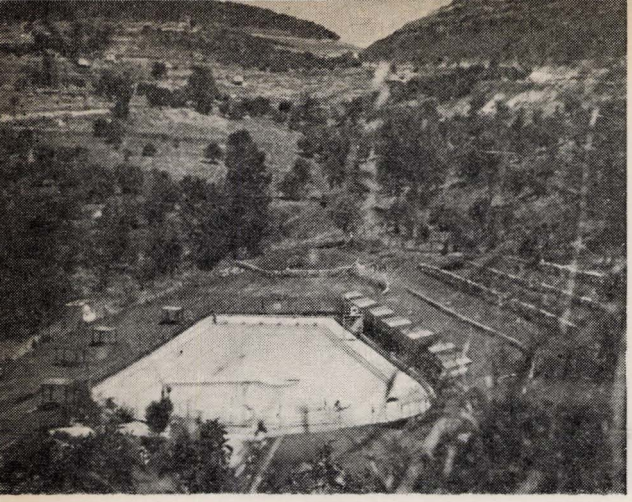

גנים ושיכונים על
רקע הר מירון

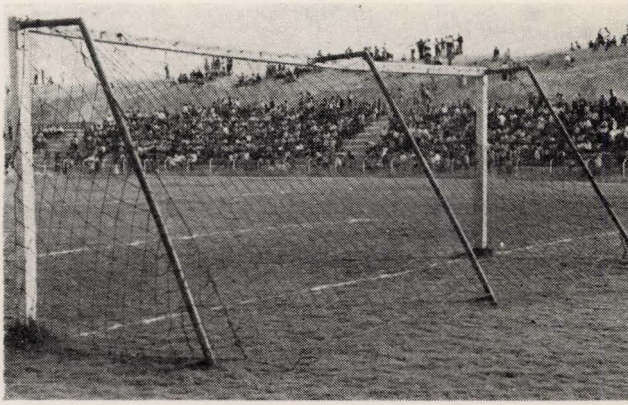
אזור התעשיה

צפת החדשה נבנית

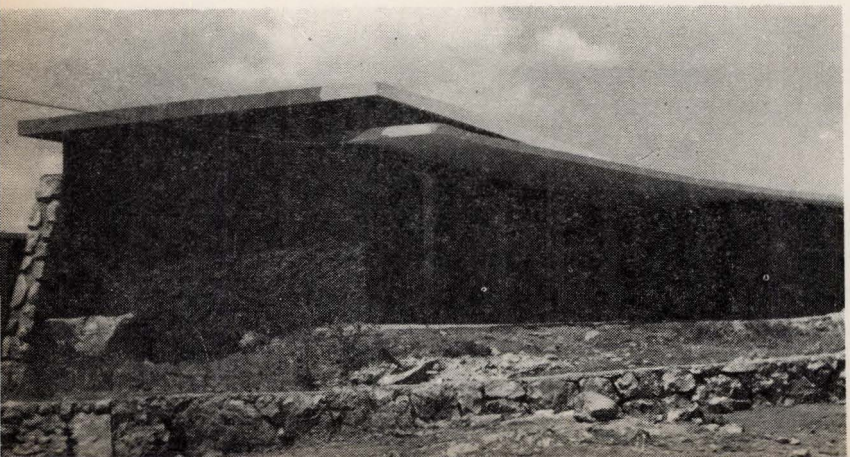

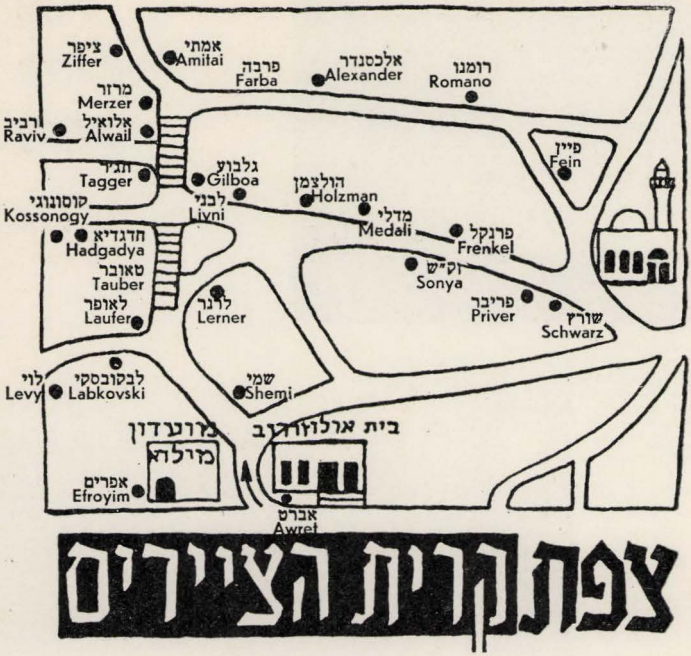
בריכת השחייה
„עמק התכלת"

האיצטדיון העירוני

אכסניית הנוער

צפת קרית הציירים

קריית הציירים:

ע ם שיחרורה של צפת התחילו שישה מייסדים להקים את קריית הציירים. המייסדים (לפי הא"ב) הולצמן שמשון, לרנר חנה, מרזר אריה, פרנקל יצחק, קסטל משה ושמי מנחם ז"ל, התחילו במרץ רב לשקם חורבות, לבנות גלריות ולפתוח תערוכות.

גרעין זה משך לקרייה שורה של ציירים טובים מכל רחבי הארץ. התערוכות נהפכו למקומות משיכה לתיירים וקייטנים. התעדן טעמם של אורחיה של צפת ותושביה. תושבי הארץ התחילו להעריך את פרי מכחולם של הציירים, לקנות תמונות ולסדר אוספים בבתיהם.

השכונה הזאת היא נדבך חשוב בחייה התרבותיים של העיר. חמישים ציירים ופסלים שוכנים עתה בקריית הציירים. חלק קבע את מושבו לכל השנה בצפת וחלק שוהה בה בחודשי הקיץ. בכניסה לקרייה הוקם מועדון האמנים „מלוא", בו נפגשים האמנים לשיחת רעים ומשתתפים במופעים אמנותיים. ב„מלוא" תערוכה מתמדת מתמונותיהם של הציירים. עתה עומדים ציירי הקרייה לפתוח גלריה מרכזית לתצוגה קבועה של יצירותיהם (לפנים המסגד הגדול).

כניסה לקריית הציירים

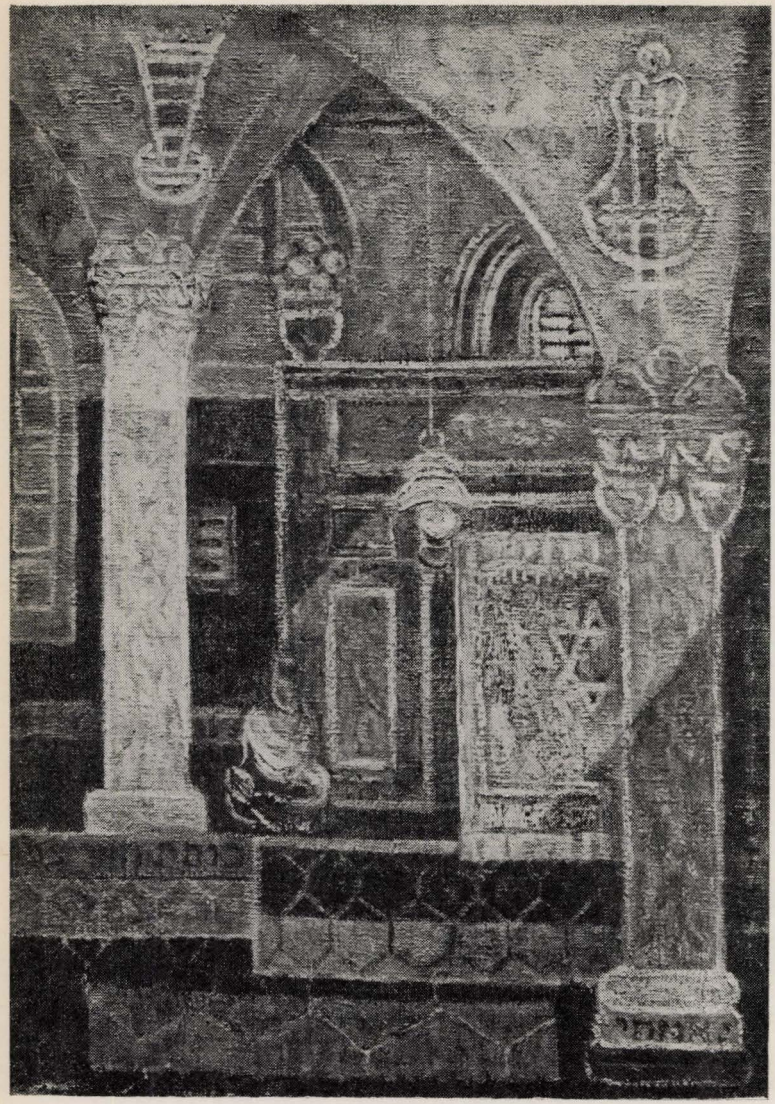
אירן אברט עולים ויורדים

עזריאל אברט ראש של תימניה (מוזיאון חיפה)

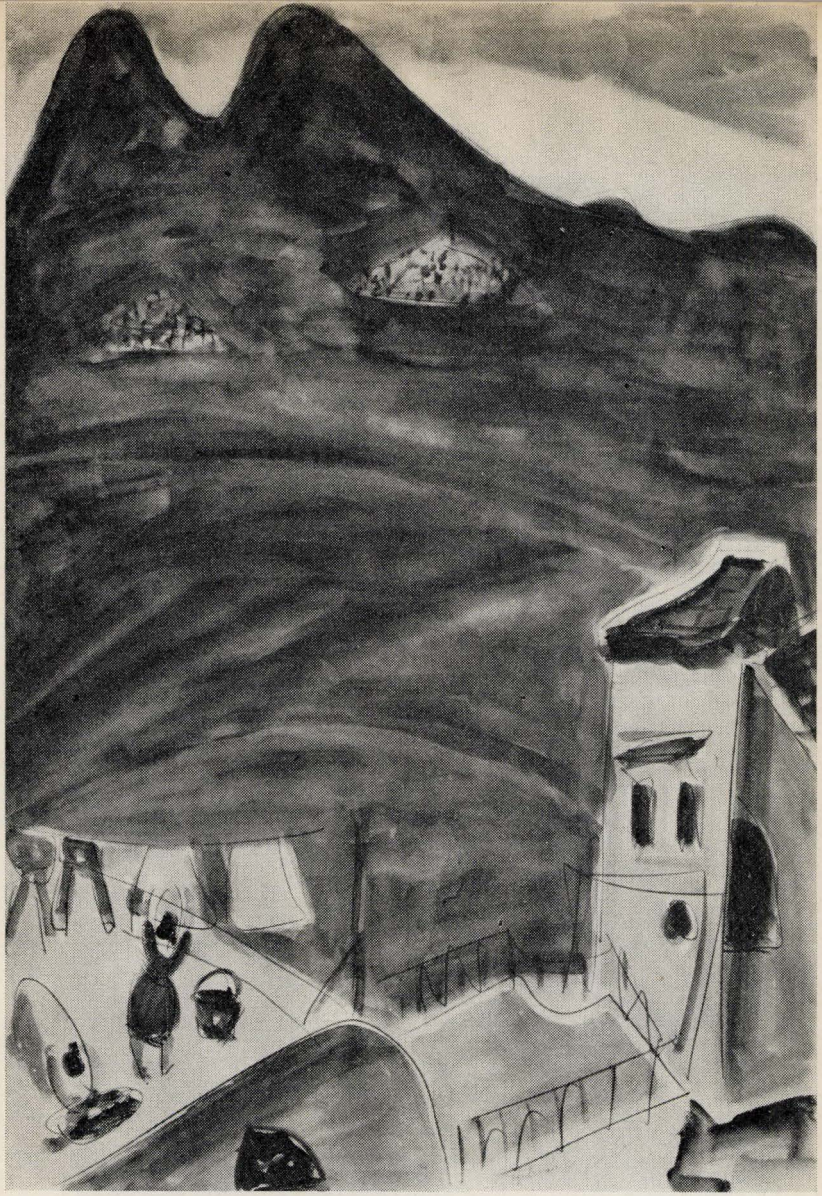

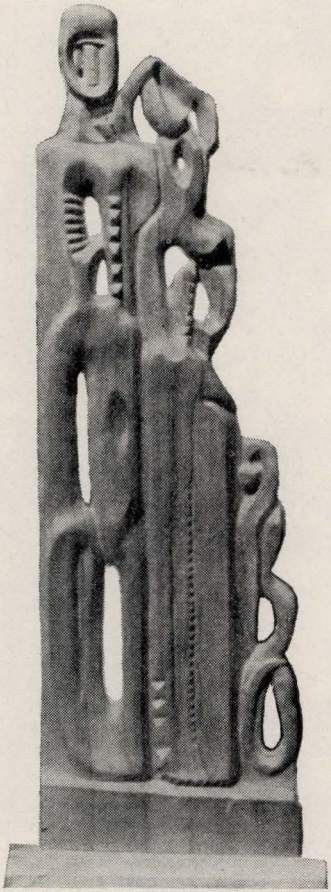
אריה אלואיל סימטה בצפת

יצחק אמתי בית הכנסת ר״י אבוהב

שמשון הולצמן כובסות מול הר מירון בסתיו

סוניה זק"ש

חד־גדיא רימונים

בלנקה טאובר מדרגות בסימטה צפתית

לאו כהן נוף צפתי

חנה לרנר ליד תמונת הקיר שלה במלון „מצפור" בצפת

אן מדלי קוצים בגליל

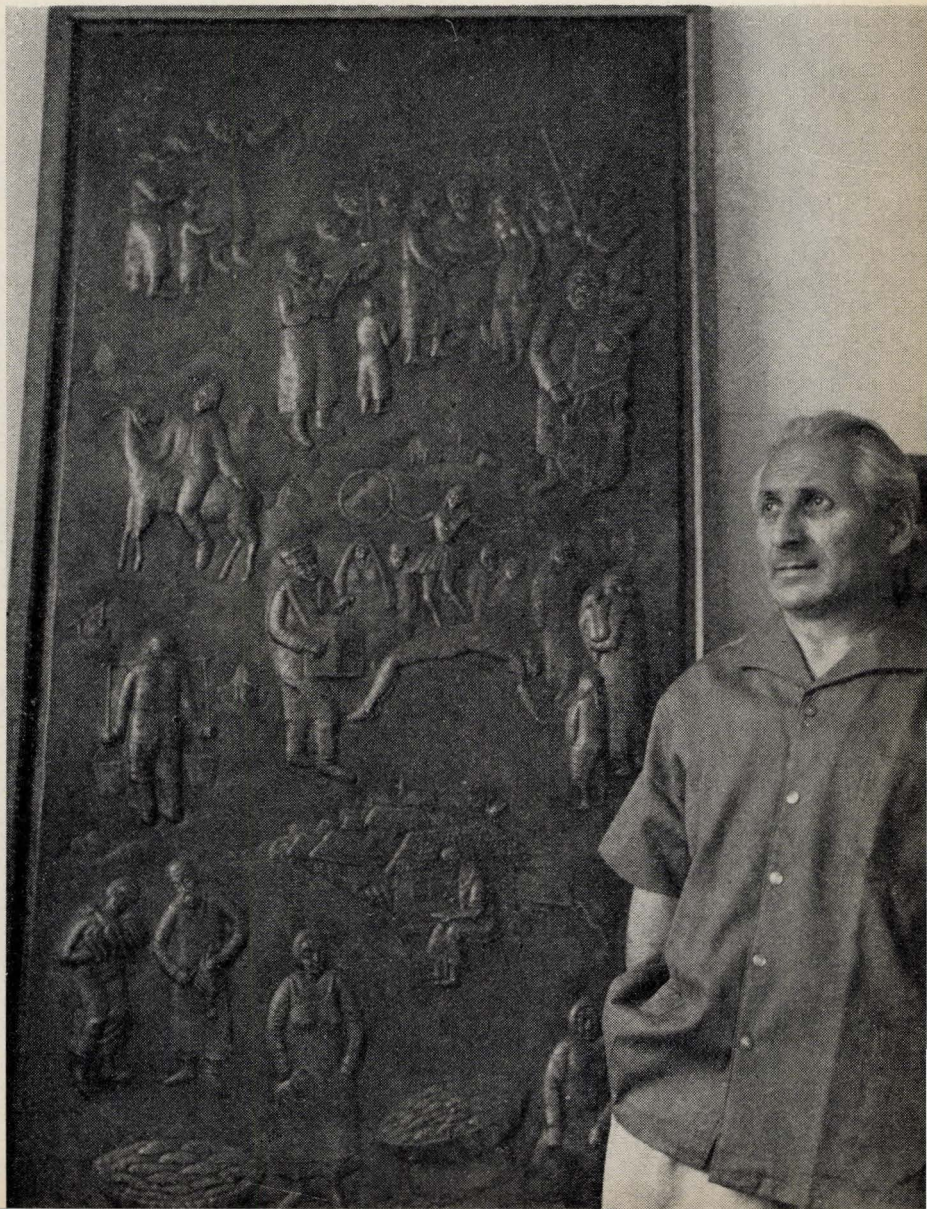
ר׳ שלום מושקוביץ

(ר׳ שלום דער זייגערמאכער)

האר״י וגוריו

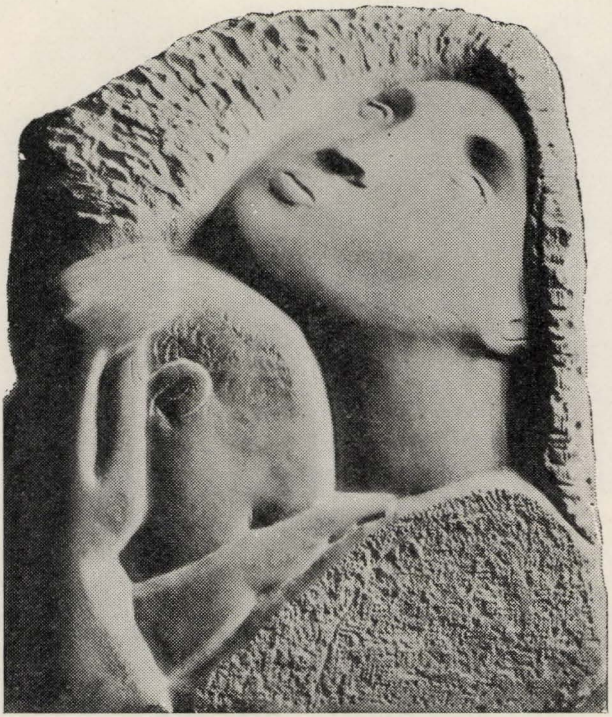

אריה מרזר

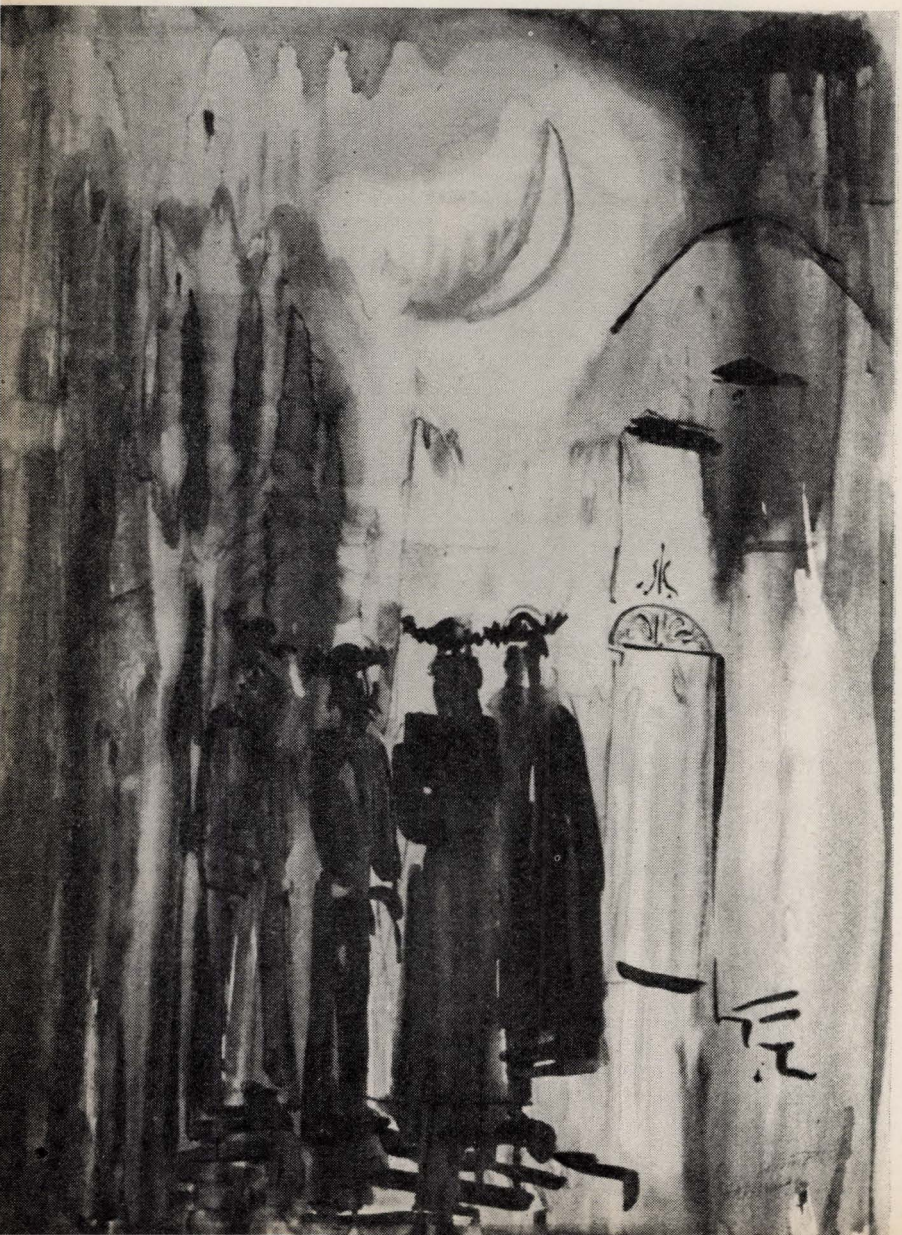

חיים פרבה הנעלם ששמו האדם

אהרן פריבר אמהות

יוסף קוסונוגי יהודים בצפת

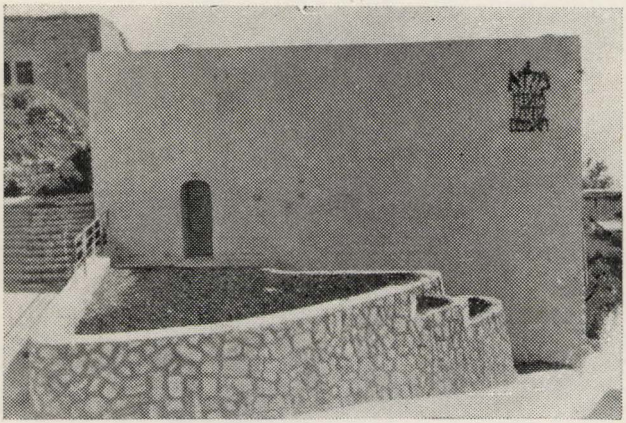

קסטל מלאכים שומרים על צפת

חיה שורץ

שיח בתים בסימטה

מועדון „מלוא"

מאוצר סיפוריה של צפת הפולקלור שלה ואגדותיה

מעשה האר"י והקיסר

ר' חיים ברוך, איש יהודי ירא שמים ובעל־קורא בבית־הכנסת של האר"י (ר' יצחק לוריא אשכנזי), סיפר את האגדה הזאת על האר"י הקדוש והקיסר הרומני.

לפני כארבע מאות שנים היה ברומניה קיסר אכזרי ושונא ישראל גדול. הוא מירר את חיי היהודים והתעלל בהם קשה. ופעם אחת כשאחזתו רוח רעה שלח לקרוא לנכבדי העדה היהודית ואמר להם, שאם לא ימציאו לו שלוש מאות אלף זהובים עד מועד מסויים, יצווה לגרש את כל היהודים ממדינתו. נכבדי היהודים חזרו מארמון הקיסר עצובים

ביתו של ר׳ זלמן אלבוים — רבים ציירו אותו עד שנעלם

ומדוכאים, כי ידעו שאוצר כזה לא יוכלו לאסוף בין בני העדה העניה. הם קראו לאסיפת־עם גדולה ומסרו שם את דברי המלך. האסיפה החליטה פה אחד לשגר משלחת להאר״י הקדוש בצפת, ושניים מנכבדי העדה התנדבו לצאת לדרך הארוכה, לבקש מהצדיק הגדול לעזור לעדתם ולמנוע את רוע הגזירה. הדרך היתה ארוכה וקשה. אחרי נסיעה בים סוער וזועף עלו על דבשות גמלים, ורכבו בחום הלוהט כאש עד שהגיעו לצפת בצהרי יום שישי.

כשנכנסו לחצר האר״י הקדוש, קיבל את פניהם בבגדי שבת, וזוהר שמימי היה קורן מפניו, בקשב רב שמע עניין

שליחותם. בבכי מר סיפרו השליחים על גזירת המלך וגורל העדה. אולם האר"י הרגיע אותם, ואמר שאין עתה הזמן לטפל בעניינים אלה, מפני שהגיעה השעה לקבל בשמחה את פני שבת המלכה.

לשמע הדברים האלה באה המנוחה בלבם ופני השליחים נשתנו לטובה. הם שכחו לשם מה באו הנה, ומהי שליחותם. בשמחה ורינה השתתפו בקבלת השבת, וכל יום השבת עבר עליהם כחלום.

במוצאי השבת, עם גמר ההבדלה, ניגש האר"י לשליחים ואמר להם: „ועתה, ידידי ישראל, בואו אתי לעבודה". האר"י בחר י"ג מן החזקים ביותר בין חסידיו, ופקד עליהם לקחת אתם חבלים עבים וחזקים. אף פנה לתלמידיו וציווה לכולם שילכו אחריו.

הם יצאו לעבר הר מירון. לאחר הליכה של שעה התקרבו לבור גדול. האר"י ציווה להוריד את החבלים לתוך הבור ולהחזיק בקצוותיהם בכוח. אחר־כך שוב ציווה עליהם להתאזר בכוח ולסחוב את החבלים בחזרה למעלה. ומשסחבו הרגישו גיבורי האר"י במשהו כבד, וביקשו את עזרת התלמידים. ומה גברה התפעלותם של כל הנאספים, בשעה שעל פני הבור הופיעה מיטה מפוארת, מוזהבת, ומעליה חופת משי ארגמן, ובה שוכב אדם לבוש בגדי מלך.

האר"י הקדוש ניגש ישר למיטה ושאל:

„אתה הוא מלך רומניה, שציוות על יהודי רומניה לשלם לך שלוש מאות אלף זהובים?"

„כן", — ענה האיש.

אני אסרוק את בשרך במסרקות של ברזל אם לא תבטל את הגזירה הזאת! תבטל אותה או לא!?" — שאל האר"י.

„לא", — ענה הקיסר הרומני.

האר"י הוציא מאמתחתו ספל בלי תחתית, נתן אותו לקיסר ואמר:

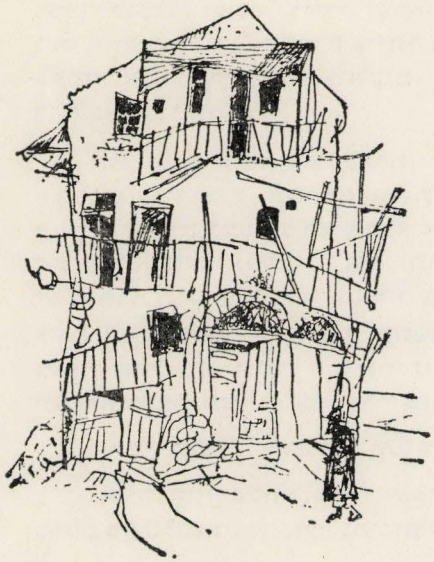
„עתה רד לתוך הבור, שהוא מחולק לשניים: אחד מלא

מים ואחד ריק. תשאב בספל הזה את המים מהבור המלא ותשפוך לתוך הבור הריק. מהר ועשה כאשר דיברתי!"

והאר"י ציווה להוריד את המיטה לתוך הבור.

לאחר שעה נשמעו ממעמקי הבור בכיות הקיסר ותחנוניו: „העלו אותי למעלה! לעולם לא אוכל לגמור את העבודה בספל הזה. אני מוכן למלא את כל דרישותיכם!"

אז פקד האר"י להעלות את המיטה. הוא ניגש ואמר לקיסר.

„על עצמך אתה יודע לבקש רחמים ולהתחנן, אבל על היהודים במדינתך אינך יודע לרחם, ואתה דורש מהם סכומים שאין ידם משגת! האם אתה מוכן לבטל את הגזירה?"

— „כן" — ענה המלך.

האר"י הניח לפני המלך גליון נייר וציווה עליו לחתום,

שקיבל מיהודי רומניה במועד הנקבע על ידו שלוש מאות אלף זהובים. המלך חתם מיד בהכנעה, והאר"י מסר את הכתב לשני השליחים מרומניה ואמר למלך: „זכור היטב את פניהם"! והוסיף ושאל: „היש ברצונך לחזור הביתה דרך הבור או דרך היבשה?" וגם לשני השליחים היהודים פנה בשאלה זאת. הכל הסכימו לחזור דרך הבור, וכך גם חזרו.

למחרת היום קם המלך משנתו וחש בראשו מחוש גדול. בטוח היה, שחלום רע חלם בלילה, וחיכה ליום פרעון הקנס, שהיהודים יבואו ויבקשו את ביטול הגזירה. אולם היהודים לא באו.

שלושה ימים לפני המועד הנקבע שלח לקרוא לשתדלני היהודים. והיהודים שלחו אל המלך את שני השליחים שביקרו אצל האר"י בצפת.

שר האוצר השתומם מאוד, כשהראו לו השליחים כתב של אוצר המדינה ששולם סכום שלוש מאות אלף זהובים, ועל הכתב חתימת ידו של המלך. הוא הזמין את השליחים לחדר המלך. כשראה המלך את היהודים נפל והתעלף מיד. הזעיק שר האוצר את רופא החצר, ולאחר התאמצות יתרה השיב את רוחו של המלך.

רועד בכל גופו ניגש המלך אל השליחים, לחץ את ידיהם וציווה לתת להם מתנות יקרות, ולמסור לידם כתב־מלכות, שבו המלך פוקד על כל נתיניו ברחבי מדינת רומניה לכבד את היהודים, לעזור להם בכל ולדאוג שלא יאונה להם כל רע.

ולשרים שהתאספו סיפר על המעשה הנפלא שקרה עמו עם האר"י הקדוש בצפת, והיאך הגיע לשם דרך הבור וחזר משם.

השליחים חזרו בטוחים ושמחים לאחיהם, והשמחה היתה במעונם של יהודי רומניה.

ובעל הקורא ר' חיים ברוך הוסיף:

כשנודע למלך רומניה דבר מותו של האר"י הקדוש בצפת, בא במיוחד לצפת, נשק את רגלי הצדיק הקדוש, בכה מרה. וביקש ממנו סליחה וכפרה.

חלקו של ר' אשר בכולחמת שיחרור צפת

למגיני צפת — באהבה

כשנודע למקובל הישיש, ר' אשר, המזמחה לנוטריקון וגימטריאות, ששעת האפס למבצע שיחרור צפת הגיעה, מיד שינס מתניו ובא לתרום חלקו אף הוא „לעזרת ה' בגבורים".

בשעת הפגזות בלתי פוסקות עמד ר' אשר ועזב את בית כנסת צנז ונשען על מקלו הדקיק, כיוון צעדיו לבית הכנסת של האר"י הקדוש, בו מצאו להם כמה מיהודי המקום מחסה מפני ההפגזות.

בדרכו שמה פגע בכיתת פל"מ"ח של עמדת „קישק". הוא הניף לעומתם את מקלו ועצר בעדם ובקול נרגש קרא אליהם:

„קינדערלעך נעמט אייך מיט צידה לדרך" (ילדים, קחו עמכם צידה לדרך...).

איידער איר וועט אנהויבן צו שיסן זאלט איר זאגן: שמע ישראל י"י אלהינו י"י — אחד.

ר' אשר, המקובל האחרון, מסביר ופותר סוגיה

סימטה ציורית בצפת העתיקה

די ערשטע פינף וועךטער זענען דוד המלכ׳ס פינף שטייגער, מיט וועלכע ער האָט בייגעקומען דעם גלית הפלשתי — דאָס זעקסטע וואָרט איז דער שלייַ־דער. (בטרם תחלו לירות קראו נא: שמע ישראל, ה׳ אלהינו — ה׳ אחד. חמש המלים הראשו־נות הן חמשת חלוקי האבנים של דוד בן ישי, שבהן ניצח את גלית הפלישתי, המלה השישית — היא הקלע).

בחורי הפלמ״ח הסתכלו בפני הישיש כבמין יצור משונה והיו פניהם מביעות הבעה מעורבת של תמיהה וסקרנות, בדיחות דעת והתרגשות מסותרת. ואחד מבני החבורה החזיר לו בקול צלול: „כתר חירך, יא חבובון, נגיד שמע ישראל, נגיד". „ואם לא יועיל לא יזיק"... הוסיף חב־רו. החברה פרצה בצחוק עליז והמשיכה דרכה.

ר׳ אשר ליווה אותם במבט אבהי וברכם לדרך:

ה׳ ישמור צאתכם ובואכם לחיים ולשלום. אמן, כן יהי רצון, אמן ,ואמן.

ר׳ אשר נכנס לבית כנסת האר״י ז״ל, קרב בצעדים אי־טיים לברז המים, נטל ידיו וק־רא לעדת היהודים היושבים על הריצפה לאור נרות דולקים:

טלו ידיכם!

היושבים תמהו, קמו ועשו כמצוותו.

אז הוציא ר׳ אשר מכיסו מט־בע של כמה פרוטות, שילשלה לתוך קופסת ר׳ מאיר בעל הנס התלויה על הכותל וקרא בכוו־נה רבה:

„אלהא דמאיר ענינא!"

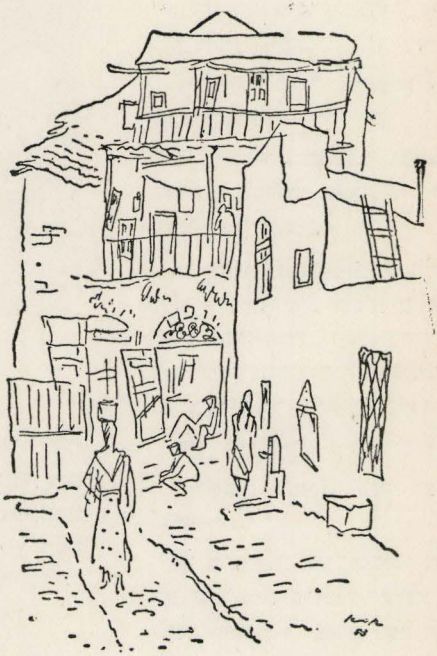
ראו הנאספים את אשר עשה ר׳ אשר ועשו גם הם כמוהו מבלי לדעת למה ועל מה זה.

ישב לו ר׳ אשר על הריצפה,

וישבו היהודים סביבו, כולם דרוכים ומלוכדים.

— „יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב"... קרא ר' אשר בקול רווי דמעות וחבריו חזרו על הפסוק בקול בוכים.

„ימלא ה' כל משאלותיך..."

אלה ברכב ואלה בסוסים וא־נחנו בשם ה' אלהינו נזכיר.

המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעודד.

ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו". —

כך קראו ר' אשר וקהלו שבע פעמים.

מחזה „תיקון חצות"...

ור' אשר הוסיף לקרוא לפני עדתו:

„המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים היוצאים לקרב".

„יברכך ה' וישמרך, יאיר ה' פניו אליך ויחנך, ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום".

— הוי האויבים הקמים עלי־נו, קרא ר' אשר ונאנח.

„תפול עליהם אימתה ופחד" — המשיך.

„אנא בכח גדולת ימינך תתיר צרורה.

„קבל רינת עמך שגבנו טהר־נו נורא.

„קרע שטן. — שבע פעמים.

„כי מלאכיו יצווה לך".

וסופי התיבות הללו — הוא הרים ימינו ובקול אדיר הכריז — ו־י־ך! ועיניו הכהות ניצתו באש קודש.

ולפתע — הדלת נפרצה בר־עש ולובה מבית הקפה חדרה לתוך הבית בקפיצה ובריצה והכריזה בהתרגשות: „בית „שלוה" נכבש לפני הפלמ"ח.

רעדה עברה בקרב כל הנאס־פים. ור' אשר — מראה כהן גדול לו והוא ממשיך בפסיקת פסוקיו:

„ויסעו ויהי חתת אלהים על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב". — שבע פעמים.

עוד לא כילה הקהל הנרגש לחזור על הפסוק וזאב טויסטר פרץ אל הבית ובשורה בפיו: המצודה נכבשה על ידי בחורינו!

ור' אשר ממשיך בדביקות: „רבות עשית ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו אין ערוך אליך, אגידה ואדברה עצמו מספר". וחבריו כמכושפים חוזרים אחריו.

„עמדת להם בעת צרתם רבת את ריבם, דנת את דינם, נקמת את נקמתם, מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד צדיקים"...

חבורת יהודים נדחפה לתוך בית הכנסת ובישורה בצהלה חגיגית: בית המשטרה בידינו!

צפת שוחררה! הערבים בורחים!!!

אז קם ר' אשר ועמד על רגליו מתנועע לכאן ולכאן.

„אז ישיר משה!" קרא בקול חוגג.

הוא קרא פסוקי „שירת הים" ואחריו החזיקו בני עדתו: „אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמר לאמור: אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים. עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה, זה אלי ואנוהו, אלהי אבי וארוממנהו".

דמעות גיל פרצו מעיני השרים והקהל הנוסף והולך סביבם. גם הם בכו וצהלו לסירוגין, התחבקו והתנשקו חליפות.

„הודו לה' קראו בשמו, הודיעו בעמים עלילותיו", קרא ר' אשר בעוז. וכל הקהל אחריו.

„שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו. זכרו נפלאותיו אשר עשה מופתיו ומשפטי פיהו... לך אתן ארץ כנען חבל נחלתכם, בהיותכם מתי מספר כמעט וגרים בה. שירו לה' כל הארץ בשרו מיום אל יום ישועתו. הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. ה' הפיר עצת גויים הניא מחשבות עמים... ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה. אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו".

*

באותו לילה שוחררה צפת בכוח בניה ובנותיה, אשר ידיהם החזיקו בבראנים ובסטאנים, ברובים ובאקדחים, במרגמות וברימונים; ובכוח — — — זמירותיהם, זמירות יה, של המקובל הישיש ר' אשר זלץ ועדתו.

בגלל אבק של גאוה

ר׳ משה אלשיך נתפרסם בימי האר״י כדרשן מזהיר, שאין לו מתחרה בדורו. רבים רגילים היו לבוא לשמוע את הפה המפיק מרגליות, ורבים עמדו כמוקסמים בשמעם מפיו חידושים בדרשותיו על פרשת השבוע.

בפרשת „ויצא״ עמד האלשיך ודרש, והאר״י ו„גוריו״ עומדים ושומעים בצמא את דבריו.

פתאום, בלי אומר ודברים, עזב האר״י את בית המדרש, להפתעתם הרבה של ה„גורים״.

אולם הם התאוששו מיד מן התדהמה ויצאו בעקבות האר״י. מחוץ לכתלי בית־המדרש שאלוהו, מה הסיבה שהעליב כל כך את רבי משה אלשיך, ועזב את בית־המדרש באמצע הדרשה?

ענה להם האר״י: — כאשר דרש ר׳ משה אלשיך, באו לשמוע אותו גם אנשי הפמליה של מעלה, ואחריהם בא גם לבן הארמי. ובתורה כתוב, שיעקב אבינו אמר ללבן: „ותחלף את משכורתי עשרת מונים״. ור׳ משה אלשיך, נרו יאיר, הוכיח בדרשתו, כי לבן הארמי רימה את יעקב אבינו מ א ה מונים. וכוח השיכנוע שלו היה כל כך גדול וחזק, שלבן עמד בצד, ונד בראשו לאות הסכמה לכל מוצא פיו של ר׳ משה.

אך דרשתו המזהירה והמוצלחת של ר׳ משה אלשיך הכניסה לליבו אבק של גאוה והתנשאות. כאשר הרגישו בכך אנשי הפמליה של מעלה, עזבו את בית־המדרש. ואז לא רציתי אני להישאר בחברתו של לבן הארמי. לכן עזבתי גם אני את המקום...

רק אז הבינו התלמידים את מעשה רבם.

מפי ר׳ זושא לוריא, מצאצאי האר״י בצפת סיפור זה שמעתי.

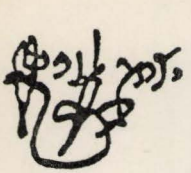

סימטה טיפוסית —
העיר העתיקה תשוחזר

סימטת המשיח —
רוחבה 28.5 סנטימטרים

חותמו של האר״י

עשרות שנים שמר ר׳ זושא על סודו הגדול. ר׳ זושא לוריא, מצאצאי האר״י בצפת, גבאי בבית הכנסת של חסידי צ׳רנוביל ובעל חנות קטנה למכשירי כתיבה בעיר, לא התחלק בסודו אפילו עם אשתו הצנועה, השקטה והחביבה. אף לה לא סיפר דבר, ולא חצי דבר.

זה היה סודו הכמוס ביותר, וככל שלא התחלק בו עם איש, כך הלך וגבר עליו צערו, וכך הלך והעיק עליו המעשה מן העבר הרחוק. רק עתה, כאשר נודע לו שיש תכנית לשקם את ביתו של האר״י בצפת, לא עצר כוח, ובנוכחות רעיתו המופתעת, גילה לי לראשונה את סודו הגדול.

בשנת 1916, בימי מלחמת העולם הראשונה, פקד רעב כבד את צפת. הרעב הפיל חללים לעשרות, למאות ולאלפים. הרחובות היו זרועים מתים. משפחות ותיקות בצפת, המושרשות מזה דורות בעיר, ארזו את חפציהן ומילטו את נפשן לאירופה. רבים עזבו את העיר בחוסר כל, כי לא ניתן להם לקחת עמהם לדרכם כל חפצים. התורכים אסרו זאת באיסור חמור על כולם, בלי יוצא מהכלל.

בין אלה שעזבו את צפת הגוועת ברעב היה גם ר׳ זושא, אז נער צעיר בשנים. כשנפרדו הוא והוריו מצפת לקח הוא עמו שני דברים בלבד שהיו לו יקרים ביותר, חותם משפחתי מנחושת ובו טבועה המלה „לוריא״ וגויל שעליו היתה רשומה שלשלת היוחסין של משפחתו, משפחת לוריא, שהגיעה עד לימי דוד המלך.

החותם והגויל היו שמורים במשפחה מזה דורות והם עברו בירושה מדור לדור וממשפחה למשפחה.

ר׳ זושא היה גאה על החותם, והמלה „לוריא״ הלהיבה את דמיונו הצעיר. אביו אמר לו שזהו חותמו של האר״י, ויש לשמור עליו בשבע עינים מכל משמר.

ור׳ זושא שמר על החותם בדבקות ובנאמנות.

כאשר יצאו לדרך מצפת לתורכיה והגיעו למבואות איסטנבול, התחילו להגיע אליהם שמועות נוראות. התורכים אסרו יהודי שבכיסיו

ר׳ זושא לוריא נ״י
מצאצאי האר״י —
שומר החותם

מצאו כמה כתובות ושמות. הם החשידוהו בריגול וחבשו אותו בבית האסורים.

היהודי האומלל שעונה קשות הוציא את נשמתו בכלא מרוב יסורים.

השמועות גברו וסופר מפה לאוזן שהתורכים מחפשים בכיסיהם של כל אלה הבאים לבית המכס באיסטנבול, וכל פיסת נייר עם אותיות היא סימן הפר בעיניהם שבעלה מרגל הוא ואויב מדינתם, ואחד דינו — בית הכלא ותליה.

ר׳ זושא נבהל מאוד, ובהגיעו לתחנת המכס, הוציא את החותם ואת הגויל מכיסו, ובאין רואה השליכם בהסתר הימה.

שקשוקם השקט של טיפות מים מלוחות שליוו את החותם והגויל שירדו למצולות, השמיעו כאילו ברכת פרידה.

ר׳ זושא עבר את הבקורת. איש לא שאל אותו מה בכיסיו ואיש לא חיפש בכליו. דבר זה שלא מחפשים אצלו והוא עבר בשלום את הבקורת בתחנת המכס ציערו אותו עוד יותר. הוא פשוט „אכל את עצמו״ על הקלות הזאת, שבה נפרד מאוצרו היקר, חותמו של האר״י ומגויל היוחסין.

עשרות שנים העיק עליו צעד נחפז זה וכירסם את לבו ביום וגם בלילה. ורק עתה, כאשר שמע שישוקם ביתו של האר״י, הוקל לו במקצת ומלבו פרץ הסוד — סוד המגילה וסוד חותמו של האר״י.

ר׳ זושא מסיים את סיפורו ונאנח:

— מה מאושר הייתי ומה הייתי נותן אילו היה היום בידי חותמו של האר״י.

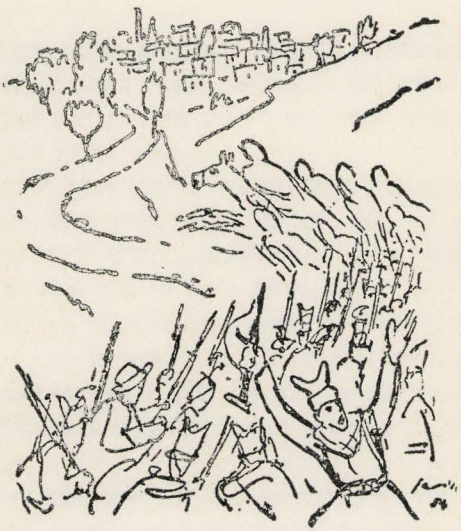
יגאל אלון קיבל פקודה כורשב"י

(אגדת שיחרור צפת)

ליגאל אלון באהבה

אבני סימטאות צפת העקלקלות! כמה אגדות ספגו לתוכן ולו ניתן להן לספר, היה קולח זרם האגדות בלי קץ. כי צפת היא עיר האגדה החיה, עיר האגדה העתיקה והחדשה.

ועל אגדה אחת, על חבלי לידתה ב„חקורה" צפתית (סימטה בצפת העתיקה) אספר כפי ששמעתי מפי הסבתות, בשבת אחת בצפת.

כדרכן בכל שבת, אחרי התפילה וה„צ'ולנט", הוציאו חצי תריסר סבתות ב„חקורה" את שרפרפיהן, התישבו עליהם בנחת, שילבו את ידיהן החרוצות, המפליאות במלאכת הטויה והסריגה בימי החול ופתחו בינן לבין עצמן בשיחות של מתינות ושלווה. אולם לפתע נפל דבר.

סבתא זלדה, זו הגבוהה והחסונה, שפניה שזופים וקמטיה חזקים ונראים כגלי גויל מיושן, הכריזה במין ריטון מאופק: „נכדי בן השתים עשרה לעולם לא ידע מה אמת ומה לא".

סבתא אטל, קטנת קומה, מצומקת, בעלת הקול החד והמצטלצל ברעדה, מיד השלימה: „בוודאי, בוודאי, מה הם כולם יודעים ומבינים,

הרי כולם, רחמנא ליצלן, עיניהם טחו מראות ואזניהם משמוע, אשרי המאמין ואוי לו לכופר ולחסר האמונה".

סבתא זלדה תיקנה את עצמה בישיבתה על השרפרף, מיצמצה בשפתיה המהודקות והוסיפה: „נכדי דן השובב, בריאות וחוזק בעצמותיו, בא פעם ובשורה בפיו: „מחלקת הפלמ"ח חדרה לעיר ובראשה אלעד. הם באו בחשכת הלילה, דרך הוואדי הסמוך לעין־זיתון, 35 בחורים באו ורובים על כתפיהם. בשבת עם עלות השחר נכנסו לעיר ושרו שיר של איזה פלמ"ח.

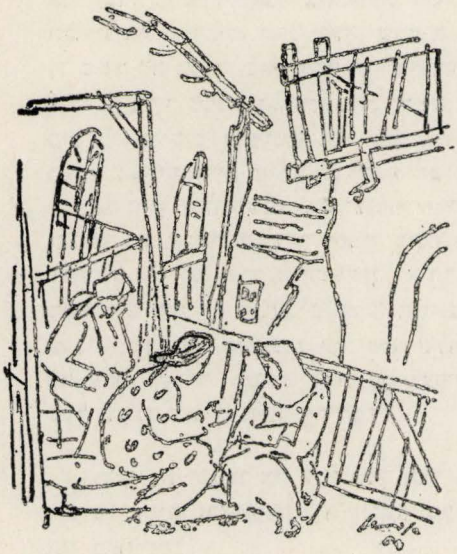
כעבור שבועיים שוב סיפר, כי פלמ"ח כבש את עין זיתון וביריה והערבים שלנו מצפת התחילו לברוח.

לאחר שפסקו היריות ופיצוצי הפגזים, שהחרישו את אזני והכאיבו לראשי, בא בא' אייר התכשיט שלי דן, בשמחה גדולה קפץ וחיבק אותי והכריז בקול גאווה: „סבתא, מגיני צפת והפלמ"ח הבריחו את כל הערבים מצפת ולא נשאר עתה בעיר אפילו ערבי אחד לרפואה". אמר ובדה כמטורף. ואני לא הספקתי אפילו להגיד לו מלה מי ב א מ ת הבריח את הערבים. ובתי לאה, שתחיה, אמו של דן, סיפרה לי, כי דן סיפר לה בסוד, שאת הפקודה לכיבוש צפת נתן איזה יגאל אלון. והרי זה ברור כשמש הזורחת ביום והירח המאיר בליל, שצפת שוחררה בזכות הצדיקים הטמונים פה ובעזרתם נשארה עומדת על תילה. וכיצד הצליח איזה אלעד ומחלקת הפלמ"ח להגיע בחשכת הלילה לצפת? ואיך יכלו לעבור את הוואדי סמוך לרוצחים מעין־זיתון שלא ירגישו בהם? הרי זה ברור כשמש שהאר"י הקדוש זיע"א יצא מקברו, עלה על סוס לבן והיה למורה־דרך לאותו אלעד וחבריו, וליד כל אחד משלושים וחמישה הבחורים האלה הלך צדיק מצדיקי צפת ושמר על צעדיו, ומה פלא שהגיעו? ומה פלא שלאחר דרך קשה זו, שרו שיר עם עלות השחר, בשבת, בהיכנסם לצפת? והרי ר' שלמה אלקבץ, בעל ה„לכה דודי", נלווה אליהם!

ואיך לא יכבשו את עין־זיתון וביריה כאשר ר' משה בן מכיר, ר' יוסי כרגוסי ור' יהודה ב"ר אילעאי מעין־זיתון ואבא שאול מביריה היו בעוזריהם?

ומה פלא שפל הערבים עד האחרון ברחו מצפת כאשר כל הצדיקים קמו מקברותיהם והראו להם את נחת זרועם ועזרו לבחורים הללו. הרי זה הכל ברור כשמש. ויודעות אתן מי נתן את הפקודות לכבוש את צפת? את הפקודות לכבוש את צפת קיבל אותו יגאל אלון מרבי שמעון ב"ר יוחאי בכבודו ובעצמו. ומה הפלא, איפוא, שצפת נכבשה לפנינו?

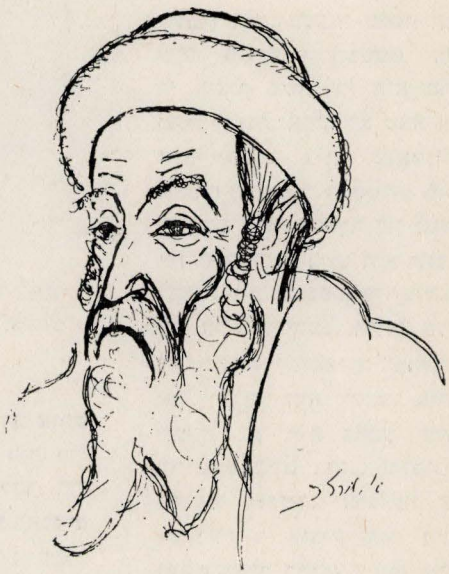
סבתא זלדה סיימה את דבריה, תיקנה את שביסה על מצחה המקומט, נשתתקה ונשתקעה בהירהוריה. הסבתות נדו בראשיהן לאות הסכמה וסבתא אטל הוסיפה בקולה החד והמצטלצל: „הרי זה ברור כשמש וזה הרי לא יכול להיות אחרת". גם סבתא זלדה הוסיפה וסיימה: „כן, כן, יקירותי, את הפקודה לכיבוש צפת ליגאל אלון נתן רבי שמעון בר יוחאי בכבודו ובעצמו!"

ר׳ איציק משה זילבר – פודה שבויים

(האיש שנשאר חייב מיליון לירות לשלטון המנדטורי)

לבית ד״ר י. מירלמן, העושה באצילות ובאמונה למען צפת — בהוקרה.

קטן קומה, רזה ומצומק הוא ר׳ איציק משה זילבר. יש לו עיניים טובות וחולמניות חיוך טוב וסלחני נראה תמיד על שפתותיו הדקות. רכושו — חנות קטנה של כלי מטבח וחמרי בנין ב״קוילן־פלאץ״ (מגרש הפחמים) בצפת. אך גדול מרכושו זה — הרכוש במעשים טובים. ספק אם מישהו בצפת יכול להתחרות עמו בעניין זה.

ר׳ איציק משה גר בדירה קטנה בלב הרובע היהודי העתיק בצפת, שהוא ברובו עזוב וחרב. אשתו הצידקנית צפורה מהלכת אתו בנאמנות בכל דרכיו. למרות הסכנה שבדבר אין הוא רוצה לעזוב את דירתו, המחוברת לצידה השני של הסימטה בקשת מקומרת.

ר׳ איציק משה זילבר הוא רב־פעלים והודות לו מצאו מאות ואלפים את ביתם בארץ־ישראל בתקופת ההעפלה ו״ע־ליה ב׳״. בהיות האיש עניו וצנוע נשאר אלמוני במשך כל השנים.

הוא היה הפטרון והאב של כל אלה מבין העולים הבלתי־ליגליים שהגיעו לגבול הצפוני של הארץ בתקופת המנדט. קשה היתה קבלת הפנים של עולים אלה. השלטון המנדטורי היה משליך אותם לבתי־הסוהר, מביא

מרת צפורה זילבר תח׳
ליד חנותה ב„קוילן־פלאץ״

אותם לבתי־המשפט ודן אותם לגירוש מן הארץ. אז היה מופיע ר׳ איציק משה זילבר, חותם עריבויות על מאות ואלפים של לירות ומשחרר את ה„עברייניים״ עד למשפט. מובן, שהוא היה גם משלם את הכסף, אלפי לירות במזומנים, מכספו שלו עצמו.

ביתו נעשה אכסניה ובית מלון לכל אלה שסכנת גירוש ריחפה מעל לראשיהם, הוא היה מתחלק אתם בפת לחמו, מלבישם בבגד ודואג... שייעלמו ויצאו למקומות מבטחים בארץ, שבהם לא תשיגם יד השלטון הזר. וכשהגיע יום המשפט והעבריינים לא נמצאו ולפני השופט הובא הוא, הערב הקבוע, היה הוא טוען לפניו ומבקש שידחה את המשפט לשישה חדשים, ויתנו לו שהות למצוא את העבריינים... כעבור שישה חדשים, בהתחדש המשפט, טען ר׳ איציק משה, כי הוא טרח ועמל קשות, אולם לא מצא את העבריינים... כיון שנאמנותו האזרחית ידועה למשטרה, מוכן הוא גם להבא לעזור לה למלא את תפקידה ומבקש הוא שוב... לדחות את המשפט עד שימצא את אלה שברחו... וחוזר חליפה.„מה יש, לאימפריה הבריטית אין זמן?״ הוא יחפש אותם וימצא. וכך הוא מחפש אותם עד עצם היום הזה... שלטונות המנדט התחשבו בנימוקיו של „עוזרם״, ר׳ איציק משה, והוא נעשה אצלם במרוצת הזמן כתובת מוסמכת ולשכת סעד. כשהופיעו עשרות ילדים בגבול הארץ, שהפניסה אליה היתה אסורה עליהם לפי החוק, ובתי הסוהר היו מלאים עד אפס מקום, כיונו השלטונות את

ה„טרנספורט" כולו לכתובת האחת והיחידה, לביתו של ר' איציק משה זילבר... כאן קיבלו מיד מחסה, אוכל ודאגה אבית, ואיש לא אמר להם, כי צר המקום.

לשבויים היהודיים בבתי הסוהר (לפני שהצליח לשחררם בעריבות), רגיל היה להביא מזונות בסלים גדולים. הוא היה סוחב אותם בידיו החלשות, כשזיעה ניגרת ממצחו וסכנת נפשות מתלווה לצעדיו.

אחרי מאורעות 1929, שבהם נהרגו למעלה מעשרים יהודים בצפת, כאשר הלך ר' איציק משה עם סליו לבנין ה„סראיה" התורכית, שבה היה בית־סוהר גדול ובו יהודים רבים (כיום — מושב זקנים של „מלבן"), פגש ברופא „הדסה", שהזהירו לבל ימשיך ללכת, כי רק אתמול התנפלו צעירי ה„שבאב" (הצעירים הערביים) על יהודי אחד ופצעוהו קשה; הוא, הרופא, טיפל בפצוע ורק בנס ניצל ממוות. — אמר לו ר' איציק משה בשקט ובהחלטיות: „שלוחי מצוה אינם ניזוקין" — והמשיך בדרכו.

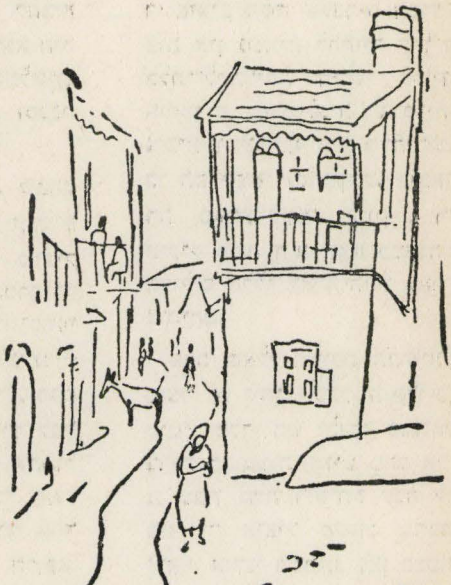
במקצוע זה של פודה־שבויים ואסירים התמחה ר' איציק משה מאוד, למד את החוק ואת סודותיו ובעיקר ידע כיצד... לעקוף אותו. הוא הגיע למומחיות רבה ובכל תחבולותיו הצליח להביא את שליחי השלטון למצב שיעמדו מולו אובדי־עצות.

את העולים מארצות אירופה הדריך להעיד ולהצהיר, כי הם באים מברית המועצות, כי ידע ר' איציק משה שלברית המועצות אין נוהגים להחזיר עולים בלתי־ליגליים... ואנשי פולין, אוסטריה, יוגוסלביה, גרמניה, צ'כיה והונגריה היו מצהירים, כי הם יוצאי טאשקינט, בוכארה, סאמארקאנד וקווקז... ר' איציק משה היה יוצא כמנצח: העולים הללו לא הוחזרו לארצותיהם.

פעם שאלו השופט הבריטי: כיצד זה ייתכן שכל ה„קליינטים" שלך הם ילידי מחוזות ברית המועצות, ואיש מהם אינו מבין מלה רוסית? ענה לו מיד ר' איציק משה: „הבט וראה, אדוני השופט, כאן בצפת גרים יהודים מאות בשנים ואני אוכיח לך כי ישנם בה מאות אשר אינם מבינים מלה ערבית אחת, אם כי השפה המדוברת פה היא הערבית — כך גם אלה אינם מבינים רוסית... — השופט שוכנע בצדקת דבריו...

וכך עמד ר' איציק משה על

משמרתו עשרות בשנים, חתם עריבויות, הלך להתדיין בבתי המשפט, סחב סלים עם אוכל לאסירים היהודיים, הזניח את חנותו ועסק במצוות פדיון שבויים ומתיר אסורים בימי חול ומועד, בימי כפור ושרב, עד שזכה לראות את מדינת ישראל

המקבצת גלויות ופותחת את שעריה לרווחה לבניה החוזרים אליה.

האיש אשר שימש במשך שנים סוכנות יהודית, לשכת סעד, ועד הקהילה, ערב מקצועי ופטרון של כל המעפילים בצפון, עוסק גם עתה במתן בסתר, בגמילות חסדים, בהלוואות לנזקקים. גם היום מוצאים נדכאים יחולים את דרכם אל ר' איציק משה זילבר. הוא יוצא אתם ואוסף למענם נדבות ותרומות לצרכיהם הדחופים ואת התורמים רגיל הוא לברך: „שיהיה לכם תמיד הרבה כסף לתת ושלא יהיו עניים לקבלו". אין לו אף פעם זמן לטפל בחנותו ב„קוילן־פלאץ" — חנות לכלי מטבח. כזה הוא ר' איציק משה.

הוא מתהלך עתה ברחובות צפת כשחיוך של אושר על פניו ולא פעם הוא מפליט: „ריבונו של עולם, מה גדולים מעשיך, הנה אני מתהלך לי בצפת הירהודית כמלך או בן מלך ואין סכנה בדרכי. אשרי, שזכיתי למעמד כזה".

ר' איציק משה זילבר ורעיתו צפורה הם הזוג המאושר ביותר בצפת החופשית, אם כי הם חייבים... מיליון לירות לשלטון המנדטורי. ניכר, כי חוב זה אינו מעיק כלל על מצפונו של „פודה השבויים".

— „איך שלאף מיר גאנץ געשמאק כאטשע איך בין שולדיק דער ענגלישער רעגירונג

העכער אַ מיליאָן פּונט" — „שנתי ערבה עלי מאוד למרות שחובי לממשלה האנגלית מגיע ליותר ממיליון לירות" — אומר הוא.

וכאשר אנו מבקשים לדעת, מה רצונו, מה מעיק עליו ושוא־לים שמא נוכל לסייע לו במ־שהו להתגבר על הקשיים וה־מכשולים, אומר הוא: „אגיד לך את האמת, כ'האב א ביסעלע דאגות (יש לי קצת דאגות). במוצאי שבת אחת ישבתי עם בת זוגתי, צפורה שתחיה, שו־החתי עמה והתחלקתי בדאגתי: מה יהיה אם חלילה תגיע לאוז־ני שר האוצר, ר' לוי אשכול, הידיעה שאני חייב למלכה אליזבת מיליון פּונט שטרלינג והוא ישלח את הגובים שלו „אוּן זיינע אינקאסענטן ווייסן ווו אזוי ארויסצובאקומען געלט (והגובים שלו יודעים את המ־לאכה כיצד להוציא כסף). ווו וועל איך נעמען געלט זיי צו באצאלן (מאין אקח כסף לשלם להם)? — — —

זאת היא דאגתו היחידה של ר' איציק משה זילבר.

*

בבקשו להציג לפני התושבים החדשים של צפת את האיש הזה, מיקירי העיר, החליט ראש עירית צפת, אברהם הכהן, להז־מינו למסיבה ספרותית במוצאי שבת אחת במועדון „מלוא" בעיר.

הופיע ראש העיר בחנותו הקט־נה לכלי מטבח ב„קוילן־פלאץ", עתה „ככר המגינים", במרכזה של צפת העתיקה, והזמינו אי־שית לבוא יחד עם אשתו למ־סיבה זו. שמע ר' איציק משה ונהנה, אך אמר: „במוצאי שבת עסוק אני מאוד ואין אני יכול לעזוב את הבית אף לרגע, כי מצפה אני לאורח חשוב מאוד". אמר לו ראש העיר: „אם כך, הזמן בשמי גם את האורח שלך". חייך ר' איציק משה זילבר ואמר: „האורח שלי אין דרכו ללכת למועדונים כ„מלוא". הוא אוהב לבקרני ביחידות כשאני לבוש „שטריימל" וקפו־טה של שבת. ואם אני אלך בל־עדיו, יהיה זה הפסד גדול בש־בילי". הודה בעד ההזמנה, הת־נצל והשתתק.

ניסה ראש העיר את מזלו אצל אשתו של ר' איציק משה וביקש ממנה שתשפיע עליו שיבוא למסיבה. אמרה האשה: „היודע אדוני מי האורח הח־שוב המבקר אצל בעלי בכל

מוצאי שבת?" — ומיד הוסיפה ואמרה: „זהו אליהו הנביא

סימטה רדומה

בכבודו ובעצמו. אני אשפיע על בעלי שיקבל את ההזמנה בת־נאי אחד". „ומה התנאי?" שאל ראש העיר, והיא ענתה לו: „בחורבה אחת, חשוכה ורטובה, גר צעיר מסכן אחד, בודד ועירירי. החורבה עלולה להתמוטט והוא עלול לחלות אם הוא לא יוצא ממנה במהירות. אם העיריה תתקן חדר אחד בשבילו בקירבת בית הכנסת צ'ורטקוב, יילך ר' איציק משה במוצאי־שבת ל„מלוא" ואני אתלווה אליו".

קיבל ראש העיר את התנאי ור' איציק משה קיבל את ההזמנה.

הזוג הופיע למסיבה. הוא לבוש „שטריימל" ו„קפוטה" של שבת והיא בשביסה השחור וב־בגדי השבת.

ר' איציק משה זילבר ישב בראש השולחן, כשחיוך של אושר שפוך על פניו, ואשתו צפורה מילמלה: „הכל כדאי לעשות למען מצווה".

וכל אלה שידעו את ה„תנאי" להשתתפותם במסיבה חשו, כי גם אליהו הנביא בא, לכבודו של ר' איציק משה זילבר, למו־עדון „מלוא" בצפת — — —

„הסליקרית" הראשית - בעלת ה„פטנט"

הז'אן ד'ארק הצפתית לא ביקשה אפילו מה שביקש בונצי שוויג — —

לכל אומה גיבורים וגיבורות משלה. ומסביב לדמויות הללו הילת זוהר ואגדה. בתולדות האומה שלנו תפסו מקום מכובד האמהות שרה, רבקה, רחל ולאה, דבורה הנביאה ויעל. בימי מלחמת העולם השניה הזדהרה דמותה של חנה סנש. לצרפתים הבתולה מאורליאן — ז'אן ד'ארק, לפולנים אמיליה פלאטר, לרוסים זויה קוסמודימינסקאיה, ואנו בצפת זכינו בגיבורה שלנו — מרת איטה בולטינשטר בת ה־90 עד מאה ועשרים.

היום מוּתר לגלות. בבית ישן, נושן, בלב הרובע היהודי העתיק, נמצא ביתה של מרת בולטינשטר ומתחת לביתה מרתף, בו היה מוסתר הנשק של ה„הגנה" במשך 18 שנים, עד קום המדינה. בתוקף תפקידנו כמזכיר מטה ה„הגנה" ידענו אמנם שהיא שומרת על הנשק, אולם אחרי השיחרור רצינו לדעת למען ההיסטוריה, כיצד שמרה הישישה על הנשק.

ירדתי לביתה. חדר קטן אחד ומטבחון לידו. בחדר שלושה ארונות, והגבוה שבהם משמש מחיצה, המחלקת את החדר לשניים. על הקיר תמונה במסגרת „קבר רחל אמנו", עשוייה מניירכסף

מרת איטה בולטינשטר, „הסליקרית" הראשית, בעלת אות ה„הגנה"

וצבעים. ניקיון מופתי בכל, ובשולי הריצפה קוי־תכלת, כמסורתה של צפת. על השולחן „קרבן מנחה" מכוסה במטפחת, ובין הדפים משקפיים פשוטים, שמסגרתם עטופה בחוט רגיל. הסבתא יושבת על ארגז ברזל מרופד ונמוך, כי קשה לה לשבת על כיסא.

כאשר אנו שואלים אותה איך שמרה על הנשק, היא עונה על השאלה בשאלה ביידיש: „ואס הייסט ווי אזוי? מיט א פאטענט" (מה זאת אומרת איך שמרתי? בעזרת „פטנט"). פטנט? איזה פטנט? „מיט א שטריקל" (בעזרת חבל), אומרת מרת בולטינשטר. והיא מספרת בשלווה ובמתינות כאילו היו הדברים מובנים מעצמם:

„אני ישבתי בחדר ובעלי ר' בצלאל ז"ל היה מסתובב בחצר. כאשר ראה איזה פרצוף חשוד, בלש אנגלי, היה סוחב בחבל שהיה

קשור לידי, אז ידעתי שסכנה מתקרבת. הייתי עומדת על הפתח הקטן המוביל למרתף ובשמלתי הפעמונית הארוכה הייתי מסתירה את הפתח. בידי החזקתי לי את ה„קרבן מנחה" והייתי מתפללת, וכך, ברוך השם, עבר הכל בשלום".

אולם לא רק שומרי סוד היו בני בולטינשטר. הם גם שיתפו פעולה עם הברי ה„הגנה". לאחר שירדו הללו למרתף וטמנו את הנשק במעמקי האדמה ובתוך הקירות, רגילים היו מזמן לזמן לבוא ולנקותו ולשמנו בשמן, לבל יחליד. הפעולה נעשתה בלילות. וכש־שמעה איטה רישרוש חשוד בקירבת חצרה, הודיעה על כך בעזרת החבל, והמגינים יצאו בפתח־סתר לבדוק את השטח. מאות ואלפי לילות היתה ערה לכל סכנה. לא פעם חיפשו אנשי הבולשת הבריטית נשק בבתי הרובע היהודי, ולא פעם הלם לבה של מרת איטה בולטי־נשטר. היא לא פחדה פן יאונה לה רע, היא חרדה פן יגלו את הנשק ויקחו אותו, והרובע היהודי ייאלץ, חלילה, שוב לעמוד מול פורעים ללא נשק.

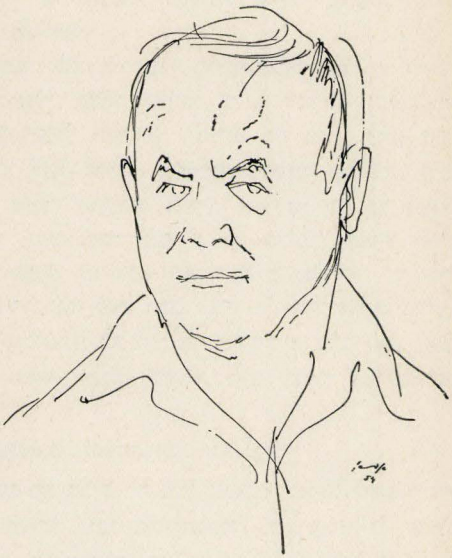
למרת איטה בולטינשטר הוענק אות ה„הגנה".

כאשר שאלנו אותה מה מגיע לה בעד הסיכון הגדול שקשור היה בהסתרת הנשק היא ענתה: „וכי מה עשיתי? לא מגיע לי כלום". וכאשר שוב שאלנו מה משאלותיה ומה רצונה, שמא נוכל לסייע לה במשהו בעד שרותה המצויין. ענתה הישישה: „כ'האב איין בקשה צום רבונו של עולם. איר זאלט נישט דארפן אונקומען נאכאמאל צו מיר" (בקשה לי לרבון העולמים, שאתם לא תהיו זקוקים עוד לשרותי). זו משאלתה היחידה. בונצי שווייג, — בונצי שתוק, גיבורו של פרץ, אשר סבל קשות בעולם הזה ושתק, נשאל על ידי אב בית הדין במרומים מה רצונו, היסס תחילה ולבסוף ביקש: „...וויל איך טאקע אלע טאג אינדערפרי א הייסע בולקע מיט פרישער פוטער!" (אני רוצה כל בוקר לחמניה חמה בחמאה טריה).

מרת איטה בולטינשטר, בונצי שווייג הצפתי, לא ביקשה אף מה שבונצי שווייג ביקש — — —

כאשר עזבתי את ביתה, גברה הגאווה בלבי ורוחי טובה עלי, ואני אומר לעצמי: אשרי העם אשר לו סבתות כאלה, כמרת איטה בולטינשטר, ה„סליקדית" הראשית של ה„הגנה" בצפת, אשר שמרה על הנשק בעזרת פטנט כה פשוט וכה יעיל — — —

קפיצת הדרך...

ר' מנדלי

ר' מנדלי אונגר — מלך ה„קוילן־פלאץ" בצפת, המח־זיק בידיו מפתח החדשות של העיר מלפני 400 שנים ובעוד 400 שנים, בעל נפש עליזה ומוכר דגים.

ידידי ר' מנדלי נולד להיות סופר, אולם הסיטרא אחרא בילבל את דרכו והעמידו ליד דלפק של מכירת דגים. הוא יודע הכל, דבר לא נעלם מעיניו, שופע פיקחות ושנינה וסיפוריו יריעה מרתקת ובלתי נגמרת.

סיפור זה שמעתי מפי ר' מנדלי נרו יאיר:

לפני כיובל שנים חי בצפת ר' משה בראל (בראל — שם שנבנה מראשי תיבות: בן רבי אברהם לייב), בעל רפת עשירה, בעל דמיון עשיר, ובעל חולשה ידועה... לספר גוזמאות. ועד היום, כטוב ליבם של ותיקי צפת, מספרים הם מעשיות בשם ר' משה בראל.

בעל רפת גדולה ועשירה היה ר' משה בראל, ולכל פרה שלו שם חיבה וכינוי. פרות מופלאות היו לר' משה, מחכימות בהליכותיהן ומפליאות בתחבולותיהן.

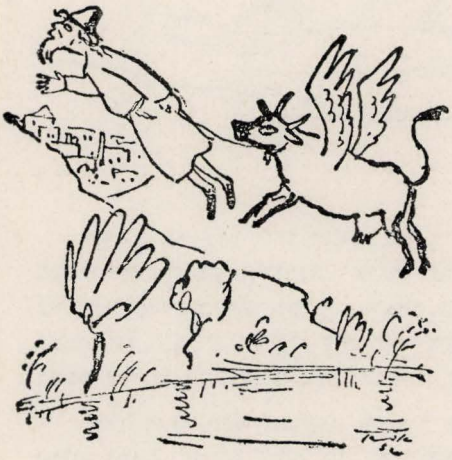
פעם, והיה זה ערב שבת קודש, ראה ר' משה שהפרה שלו ה„חמרה" (הפרה האדומה) נעלמה ואיננה. מה עושה ר' משה? הוא עולה לו להר כנען לחפשה, כי ידוע לו ששם

המירעה עסיסי וטעים ואותה „חמרה" מפונקת מאד וברנית גדולה ואוהבת את עישבי הכנען... בהגיעו לפיסגה, מאהיל הוא על עיניו מסתכל הנה והנה והאדומה איננה, איננה. „זי איז נישט דא כאטש שריי חי וקיים אני שלמה". (היא איננה גם אם תזעק חי וקיים, אני שלמה).

לפתע רואה הוא כי היא, „האקארוטיחה" — הממזרת, זי שטייט זיך ביים כנרת און ז'שלוקיט וואסער. (היא עומדת לה ליד הכנרת ולוגמת מים).

ווי אזוי ז'שי האב איך זי דערקענט? — לויט איהר דרייען מיט'ן שוועגצעל האב איך זי דערקענט". (כיצד הכרתיה? לפי תנועות זנבה הכרתיה) אומר ר' משה. ירדתי אליה, תפסתיה והבאתיה לצפת, הכנסתיה לרפת חלבתיה, הבאתי את החלב לביתי, לבשתי את בגדי לכבוד שבת ואת ה„שטריימל" וכשבאתי לבית־הכנסת התפלל הש"ץ את התפילה לפני „הודו"... והשעה היתה 11 בצהרים לפי השעון הערבי...

אין ר' משה מאחר לקבלת שבת ויהי מה...

ר' חיים סטמבולר הקברניט

מפי ר' זינדלי ראט מצפת סיפור זה שמעתי.

ר' חיים סטמבולר ה„מיקר (מוביל פרדות ומחמר), הוביל שנים רבות נוסעים מצפת לעכו והוא היה, לא עלינו, קבצן גדול והתפרנס גם מהובלת רוכבים... לאיסטנבול אשר בארץ התורכים!

בדרך כלל היה מוביל ר' חיים את הלקוחות שלו מצפת לעכו ומעכו לצפת, אולם עיקר רווחיו באו לו מהעסק של הובלת נוסעים לאיסטנבול — דרך הים, ועל גבי פרדות — — —

אחרי משא ומתן ארוך ומייגע היה ר' חיים גומר עם המועמד או לעתים קרובות עם המועמדת לנסיעה לאיסטנבול את המיקח על סך של 150 נפוליונים בעד נסיעה... ולאחר שקיבל את דמי הנסיעה היה מעמיס על הפירדה כל כלי בית וכלי מיטה, מרכיב את הנוסעת או הנוסע על גבי המטלטלים ומחמר בכיוון עכו.

הדרך היתה קשה ומסוכנת אולם ר' חיים היה מתגבר על המכשולים ומגיע בשלום לימה של עכו. וכאן היה משתמש בתחבולתו

הבדוקה. הוא היה מצווה על הלקוח לקרוא „שמע ישראל", מוריד מנעליו, מפשיל את המכנסים, נכנס לים, מושך אחריו את הפירדה עם הלקוח ומתקדם כמה מטרים בתוך הים... כשהתחילו המטלטלים להירטב והלקוח או הלקוחה היו מרימים קול צעקה וזעקה „הצילו", היה ר' חיים מתרגז ומכריז: „עם פחדן אי־אפשר לעבור את הים".

ר' חיים היה מוציא את הפירדה עם הלקוח מן הים וחוזר אתו תוך רוגזה וקללות מעכו לצפת. על החזרת דמי־נסיעה לא היה עם מי לדבר, כמובן, ואיש לא היה מעז להזכיר לו זאת. כי מעיניו של ר' חיים סטמבולר ניתזו רשפי אש וגפרית...

אולם גם תחבולה זו לא עמדה לו לר' חיים להתעשר ולנהל חיים יותר קלים, אליהם שאף במשך כל ימי חייו... הוא נשאר עני, קבצן ואביון — ורק שמו נתפרסם בצפת ובסביבה כר' חיים סטמבולר המוביל נוסעים על פרדות דרך ימה של עכו לאיסטנבול בארץ התורכים...

מקבץ נדבות

ר׳ איציקל שרה־בינס כבש את הירח

אילו ידעו תושבי ישראל, שהם חיים בזכות מטוסיו של ר׳ איציקל שרה־בינס מצפת, וודאי היו מקימים לו לפחות אנדרטה אחת עוד בחייו והיו עושים אותו למצביא עליון של חיל האויר שלנו... הצרה היא, שהם אינם יודעים, לא את מבצעיו הסודיים הנועזים ולא את המראותיו לחלל החיצון משדה התעופה הבלעדי שלו — ים כנרת...

ר׳ איציקל שרה־בינס נולד להיות מפקד טייסת סילונים. אולם הסיטרא אחרא בילבל את דרכו והוא לא הגיע למעמד זה. אך על ייעודו זה הוא לא ויתר ולכן הוא ירד למחתרת ושם הוא מטפח חיל אויר אדירכוח...

דודו העשיר משיקגו שלח לו בדואר רשום ודחוף תריסר „מיגרים" (מיגים) חדישים ביותר והוא מנצח עליהם ובאמצעותם הוא הולך מחיל אל חיל.

קציני חיל האויר הישראלי שמעו על „פאַך־קולעגא" (חבר למקצוע) שלהם מצפת. כאשר הם באים לחופשה, הם מחפשים אותו במלון „ציון". שם, על שולחנם הנדיב של הזוג פרל הוא מקבל את ארוחותיו. וכאשר — בלהט הוויכוח „המקצועי" — הם מעירים לו הערה כלשהי על טיב מטוסיו ויכולת תמרוניו בשחקים, הוא מצטחק ואומר להם: „האסטי געזען, אט נייע מבינים אויף עראָפלאנען"

(הראית, הנה מבינים חדשים למטוסים)...

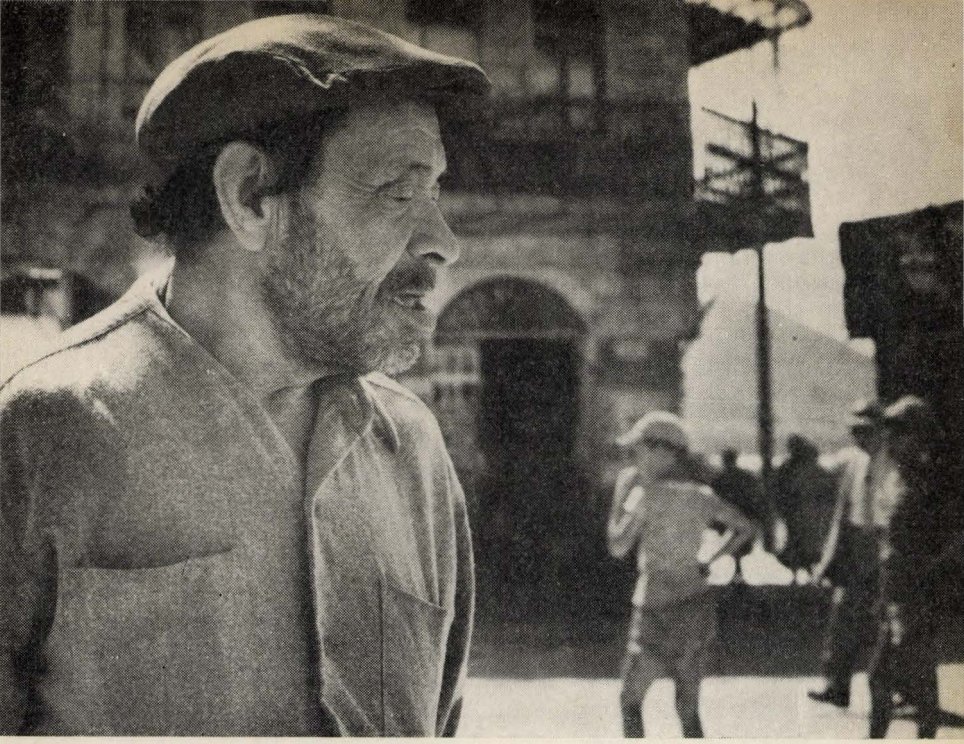
ר׳ איציקל שרה־בינס כבר עשה גדולות למען המדינה... עוד לפני שגגרין, טיטוב, קר־פנטר, ג׳ון גלן וגורדון קופר הגיעו לירח, הוא הספיק כבר להגיע... הוא הקדים את פופ־ביץ׳ ושפרד ואת כל אלה שי־בואו בעקבותיהם...

יש לו לר׳ איציקל שער סודי (א סעקרעטנע טירל) ובעזרת סיסמה, הידועה רק לו, „טאטע זיסער, מאך מיר אויף״ (אבינו המתוק, פתח לי), הוא חדר עם מטוסו לירח ועשה שני סיבובים ומחצית הסיבוב. אולם לפתע נאלץ היה להפסיק את הסיבוב. מדוע? כי לראס־א־נקורה (ראש הניקרה) הגיעו ארבעים ושב־עה מסתננים עם פצצות ורצו „לשבור לו את המדינה״.—— אז מה, הוא, ר׳ איציקל, ישתוק להם? הוא זינק אליהם בטיסה ישירה ובמפה אחת השפיב שלושים ושבעה מסתננים... וכ־אשר נשאל, מה קרה עם היתר, ענה מיד בשלווה: „מה, אתה לא יודע? הרי מגן דוד אדום מעכו, צפת ונהריה סחבו אותם כנבלות לבתי החולים ואלה שקיבלו את מכתי הניצחת מו־טלים שם עד עצם היום הזה. מה, אתה לא מאמין לי? לך ותראה!״——

רבים משתתפים בתקציבו, הדרוש לו להחזקת המטוסים...

פעם, כאשר הושטתי לו את השטר של חצי לירה, לצורכי תקציב הביטחון שלו, הוא לא הושיט את ידו הימנית כדי לקחתו אלא רק את ידו השמא־לית. את ידו הימנית החזיק מאחורי גבו. כאשר שאלתי או־תו לפשר הדבר, התרגש וב־קול רועם נזף בי: „וואס פארא צייטונג־שרייבער ביזטו?״ — איזה עתונאי אתה? „אתה לא יודע ולא שמעת, מה שקרה לי הלילה?״ לא שמעתי, עניתי בקול רפה. „לא שמעת״, הרים קולו עלי. „איך יכולת לא לשמוע?! הלילה הייתי בקאי־רו (בקהיר), נאבקתי עם עבד א־נאצר ונתתי לו מכות רצח, אוּן איך האָב מיר אויסגעווען־נעט די רעכטע האנט... (וקי־בלתי נקע בידי הימנית)״. נא זע! הנה ראה!

אורחים רבים הבאים לצפת אוהבים לשמוע על מבצעיו הצבאיים של ר׳ איציקל שרה־בינס. אולם לא עם כולם הוא נאות לשוחח. לאישיות ידועה בציבור הישראלי הוא אמר בפשטות: „האסטו גענזען א

ר' איציקל שרה בינס בכבודו ובעצמו

חוצפה פון א שאלטיק? — הראית חוצפה של פי־רחח? הוא חושב, שאני מוכרח לשוחח עמו, אני בעל יחוס משפחתי גדול וכלל לא נאה לי לשוחח עמו". — — — ויודעים אתם, איך הגיב האיש? הוא נתן לו במתנה שתי קופסות סיגריות, חולצת משי וזוג נעליים וביקש ממנו שיואיל לקבל אותו לשי־חה כאשר מצב רוחו ישתפר, ואז יספר לו על תכניותיו לפי־תוח המטוסים בחיל האויר שלו...

כאשר תבואו לצפת ותמצאו איש שזיפי זקנקנו דוקרניים והוא נעול זוג נעליים שעובי הסוליות שלהן משמונה עד עשרה סנטימטרים — דעו, שז־הו ר' איציקל שרה־בינס, וכא־שר הוא נשאל על־ידי איש ידוע ברבים, למה לו בימי קיץ לוהטים להתעייף ולנעול נע־ליים כבדות כאלה עם סוליה כה עבה, ענה ר' איציקל בשי־חת־הסבר מאירה עניים: „שו־טה שכמותך, למה שלא תבין, הרי אני טס בין כוכב לכוכב

ודורך על אדמת הירח והירח אקטיבי ברדיו, ואם לא אנעל נעליים כאלה, הרי עלול אני לקבל כוויה ומה אתה רוצה שאני לא אהיה זהיר?..״ ההסבר נתקבל ברצון ור׳ איציקל קיבל מעיל עליון מטיב משובח.

*

1276 חולצות לר׳ איציקל, 239 מעילים וכמאתיים וחמישים זוגות מכנסיים. שקים מלאים עם חלקי תלבושת שונים מונחים במכבסות צפת שאותם מסר ר׳ איציקל לגיחוץ בסיטונות ולניקוי מהיר. כל אלה הוא כבר קיבל ממעריציו הרבים. אבל הוא עדיין מבקש בכל הזדמנות עוד חולצה או זוג מכנסיים. לשם מה לו כל זה? זה סודו. כנראה, ר׳ איציקל רוצה לקיים את מצוות מלביש ערומים לגבי דיירי הירח... ולכן הוא כבר מכין בשבילם מלאי בגדים מגוונים... ומן הראוי לסייע לו במשימה אחראית זו — — —

הוא מעודכן במאורעות הפוליטיים ומספר: ״איך הצלחתי עם סלאל וקאסם? קבעתי פגישה עם אייזנהאואר, קנדי ופיל של (פרידמן — בעל מלון ״פרידמן״ בצפת). אני טסתי במטוסי. אייזנהאואר קשר אותם בחבלים, קנדי הפעיל את הדובה האוטומטי ופישל הניף את הסכינים וכך מיד נכנעו״.

*

לסיום השיחה גילה באזנינו: ״אילו ידע מפקד חיל האויר הישראלי עזר וייצמן מה כוחי, בוודאי היה מטריח את עצמו ומקבל ממני שיעור לדוגמה איך לארגן את חיל האויר שלנו. לו, לעזר וייצמן אני אספר את הכול ואדריך אותו בכול ואמסור לו את כל הסודות שלא על מנת לקבל פרס״...

נוף נשקף מבעד לחורבה

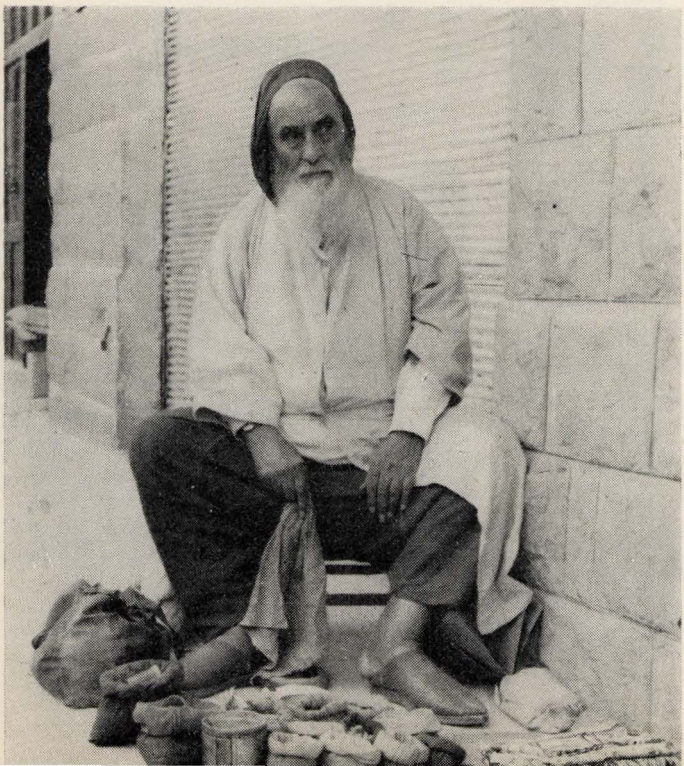
נשתנו הזמנים

הודי תלמיד חכם, בעל ייחוס גדול, מיקירי ירושלים, קרובו של ר' מנדלי אונגר, סוחר דגים בצפת, בא להתארח והביא עמו טלית ותפילין.

שאלו ר' מנדלי: „הגד־נא לי, קרובי היקר, למה זה סחבת עימך טלית ותפילין ממרחקים?! מה חששת, שבצפת עירו של האר"י לא תמצא חס ושלום אצל היהודים טלית ותפילין?"

ענה לו הקרוב: „אודה על האמת, היו זמנים כאשר יהודי יצא לדרך, רגיל היה לקחת עימו את אשתו ולנסוע בחברתה. היום נשתנו הזמנים. לא קשה למצוא אשה בדרך, אולם לא תמיד קל למצוא אצל כל יהודי טלית ותפילין. ליתר ביטחון לקחתי עימי טלית ותפילין".

ישיש ליד מרכולתו ברחוב בצפת

דירתו עדיפה

שאלו את ר׳ טוביה בצפת, מדוע אין הוא משתתף בהל־וויות, והוא ענה מיד בהומור שלו:

— „אגיד לכם את האמת: מספרים שבעולם הבא זוכים הצדיקים לכל טוב ולטרקלינים מפוארים, שטרקליני מלכים הם כאין וכאפס לעומתם. פעם אחת השתתפתי בהלוויה, וכאשר ראיתי שהקברן הכניס את המת לקבר צר ואפל, אמרתי בליבי: אם פרוזדור מכוער וקטן כזה מוליך לטרקלי־נים היפים שבמרומים אני מוותר עליהם!"...

ואחרי הפסקה קצרה הוסיף: „מיסדרון צר מוליך לשני החדרים הצנועים שלי, אולם מיסדרוני הוא בעיני כטרקלין לעומת המיסדרון המוליך לטרקלינים העליונים. ואם כי דירתי צנועה והגג לפעמים דולף, מעדיף אני אותה ואת העולם הזה".

בושיח ובספריים

בינוס מורים ממחוז המרכז, שנערך בצפת, סיפר המורה אהרון שטרנברג מפתח־תקוה, יליד צפת:

לפני שנים עזבתי את צפת. לבושי היה מסורתי. קפוטה ארוכה, כמנהג הימים ההם. אחרי שנים חזרתי לביקור לעיר מולדתי והלכתי לקבל ברכת שלום מר׳ טוביה אונגר ז״ל שהיה יהודי פיקח. נכנסתי לביתו לבוש מעיל קצר מודרני נוסח „פרנג׳י". ראה אותי ר׳ טוביה ושאל מיד:

„מה זה קרה, אהרון, שלבושך נתקצר כל כך?"

עניתי לו: „התהפכתי והתעקמתי, ולכן גם לבושי נשתנה".

אמר ר׳ טוביה: „שמע, אהרון, כאשר יבוא המשיח הרי בלך שינוי לקבל את פניו. אני אלך בלבוש שלי ואתה בשלך. אני אכניס לכיסי זוג מספריים. ואם אראה שהמשיח לבוש במעיל קצר, אקצר במספריים את הקפוטה שלי לכבודו. אולם מה אתה תעשה, אם הוא לא יהיה לבוש כמוך?"

דבש דבורים טהור...

סיפר ר' משה בן ר' חיים יואל פרומן מצפת: לפני ארבעים שנה הביאו ראשוני אילת השחר את הדבש הראשון שלהם למכירה לר' חיים הירש זיבדי בצפת. (כך כינו אותו הערביות שמכרו לו את החמאה שלהן). הדבש היה טהור ונקי כמו בדולח ובושמו כבושם פירחי הגליל.

ר' חיים הירש שישב ב„חאן" היהודים (מלון לסוחרים ולעוברי אורח), התבונן בדבש בהקפדה רבה, הריח בצנצנות הגדולות ופסק: „זה דבש זה?! — איך יכול להיות דבש נקי כל כך וריחו כמו של „פרפום" (בושם)? איש לא יקנה ממני את הדבש הזה וכל אחד יחשוב אז דער האניק איז א געקינ־צלטער — שדבש זה הוא מלאכותי. איך זה ייתכן, כי דבש יהיה בלי כמה דבורים שנילכדו בתוכו, בלי חתיכות דונג ואפילו בלי שערה אחת?"

ילדים בפתחו של בית עתיק

החזיר להם ר׳ חיים הירש את הצינצנות ואמר להם שיביאו לו דבש אחר „אנושי״ יותר ולא דבש כזה שאיש לא יאמין לו שזה דבש בכלל.

חזרו אנשי אילת השחר למישקם עם סחורתם, והתחכמו. הם הכניסו לתוך הדבש כמה דבורים, פירורי דונג ואף כמה גבעולי קש וכעבור כמה ימים הופיעו עם סחורתם ב„חאן״ של ר׳ חיים הירש בצפת.

אך העיף ר׳ חיים הירש מבט אחד פסק מיד: „או! זה אני מבין, זה דבש זה. דבש זה יחטפו אצלי כמו מצה ואסער (מים למצות). מדבש זה תוכלו להביא לי עוד כמה משלוחים״ — — —

היום, סיים ר׳ משה, מוכרים אמנם, רבים דבש טהור מאוד, בלי דבורים, בלי דונג וקש — אולם לעיתים קרובות מאוד הוא מזויף...

„אזיאודאפ״

חמלני המפלגות החדשות באו לר׳ מאיר׳ל בצפת והתחילו להשפיע עליו שיצביע בעד רשימתם לכנסת החמישית והבטיחו לו שעם ניצחונם ישליטו סדר במדינה ויביאו כל טוב לו ולעם ישראל כולו.

ר׳ מאיר׳ל סיפר להם סיפור:

לפני עשרות בשנים, כאשר היו בחירות לוועד הקהילה, לא היו מפלגות אלא רשימות של גושים וחבורות. באו תעמלני הגושים לחיים הירש הזקן וכל אחד התחיל לדבר על ליבו שיצביע בעד רשימתו. לכשהיא תגיע לשלטון בוועד הקהילה תדאג שתיבנה מקוה חדשה וגדולה, הפיקוח על הכשרות יוגבר וכו׳. ר׳ חיים הסביר, כי יצביע בעד רשימת „אַזיאודאַפ״.

איש מהתעמלנים לא ידע את פירושה של מלה זו. אז פירש להם ר׳ חיים הירש: „אַזיאודאַפ — אלה הם ראשי תיבות ביידיש: איך זיך און דאַרף פרנסה״ (אני מחפש וצריך פרנסה).

וכאן הוסיף ר׳ מאיר׳ל: גם אני זקוק ל„אַזיאודאַפ״. וסימכו עלי, שאדע בדיוק בעד מי להצביע ואיני צריך את התעמולה שלכם.

כל מי שזכות אבותיו עומדת לו, קונה בצפת עתונים אצל ר׳ אהר׳לה סופר נ״י, נכדו של „באר מים חיים״. לעתונו של ר׳ אהר׳לה טעם מיוחד — — —

מסג׳רה לצפת

עצרת עם גדולה סיפר ד׳ בן־גוריון איך בא לצפת לפני 52 שנה:

— „מסג׳רה לצפת הלכתי ,באוטומוביל׳ שלי — בשתי רגלי, שבע שעות׳ הסוליות שלי נקרעו ובכיס נשארו רק שלו־שה בישליקים (מטבע תורכי)׳ לנתי ברחוב והיה די נעים, כי היה זה בתקופת ל״ג בעומר׳ כדי לשמור על שרידי הסוליות לבשתי עליהן גרביים, ולאחר שגם הגרביים נקרעו קניתי בעד שני בישליקים זוג נעליים ובעד הבישליק האחרון אכלתי רק מלפפונים במשך יומיים׳ מכר אחד בצפת חילץ אותי ממצב זה׳ הוא נתן ערבות אישית ל„מוקר״ (מחמר פרדות) ערבי, ובערבות זו של ידידי חזרתי לסג׳רה רכוב על פירדה״׳

„חייב אדם להרויח את הוצאות הדרך שלו"...

הודי יראי שמים ופיקח היה ר' חיים הירש מצפת והעיקרון שלו בחייו היה: א מענטש וואו ער זאל נישט פארן דארף ער זיך אפשלאגן די הוצאות (חייב אדם להרויח את הוצאות הדרך שלו בכל עת ובכל נסיעה). ור' חיים הירש לא בגד בעקרונו זה עד סוף ימיו.

בשעה טובה ומוצלחת הגיעה בתו הנאה לפירקה והוא הביא אותה לחיפה לחתונה. וכאשר האולם היה מלא אורחים, שמחה — האורחים, המחותנים, החתן והכלה, הכלי־זמר, כולם היו שם וגם הרב והבדחן כבר הגיעו — גילו פתאום כולם, לתימהונם הגדול, כי המחותן העיקרי, ר' חיים הירש — איננו.

חיפשו אותו בכל הפינות, ואף רצים דחופים שלחו לכל רחבי העיר, ולא מצאו אותו.

כעבור זמן בא ר' חיים הירש, חיוך רחב על פניו, ובשתי ידיו שני ארגזים ריקים. כולם התנפלו עליו ושאלו: „מחותן, טאטע (אבא), היכן היית?" הוא ענה להם במתינות ובשלוה: „מה זאת אומרת היכן הייתי? חייב אדם להרוויח את הוצאות הדרך שלו בכל עת ובכל נסיעה. לקחתי עימי מצפת שני ארגזי ביצים ומכרתי אותן בשוק לכיסוי הוצאות הדרך שלי ועתה אפשר כבר לערוך את החופה".

צפת — מראה כללי משנת 1952

כּוֹרִיכָּה

היא שכחה את מניין שנותיה, ואיש בצפת לא זכר, שהיא היתה פעם צעירה ויפה. מעטים ידעו, ששמה מרים גולדברג. כולם קראו לה: מרימה. היא התהלכה ברחובותיה של צפת כחנוט חי, המעיד שהאויר הצפתי הצח והקריר הוא סגולה לאריכות ימים. זקופת קומה הלכה, רק נשענה על מקלה. הבריות אמרו, שהמקל לא נחוץ לה והיא משתמשת בו רק כדי שלא יתנו בה „עין הרע". אחדים אמרו, שהיא כבר עברה מאה ועשר שנים. היא עצמה לא ידעה בדיוק מה מספר שנותיה, אולם שרידי משפחתה אמרו, שהיא רק בת מאה.

שבעים שנה פירנסה את ביתה וסיפקה לצפת גבינה ומוצרי חלב למיניהם. היא עבדה משחר נעוריה, ואם כי לעשירות לא הגיעה, ידעה תמיד לעזור לניצרך. לא היה לה הרבה מה לתת, אולם מה שנתנה, בלב שלם וביד נדיבה נתנה.

מרים לא למדה מה זה סעד ועזרה הדדית, אולם היא הגשימה אותם בחייה. כאשר נודע למרים, למשל, כי אשה ענייה וגלמודה שוכבת חולה בבית ואין לה עוזר, היתה הולכת אליה, שומרת עליה, מטפלת בה ויושבת ליד מיטתה.

עתה נסתלקה דמותה מסימטאותיה של צפת. זקני העיר מספרים עתה בשיבחה, מדברים על עממיותה ותמימותה. מספרת הגברת פינקלשטין: פעם חלתה אשה ענייה והיתה רתוקה למיטתה. הואיל ולא היתה עוד מיטה בבית, ישנה עימה מרימה במיטה אחת. מרימה עשתה הכל כדי להקל עליה, אולם מצבה הלך ורע. לילה אחד, כשמרימה העייפה ישנה שינה עמוקה, החזירה החולה את נשמתה לבוראה. כשקמה מרימה בבוקר ומצאה את האשה בלי רוח חיים, באה הביתה ואמרה: כ'האב געהאט די נאכט א גרויס מזל און ס'איז מיר געשען א נס: „אמערוכע דער מלאך המות האט נישט געהאט א טעות, ער האט געזומען זי און נישט מיך. וואס וואלט איך געווען געטון ווען ער האט דווקא א טעות און נעמט מיך און נישט זי" (היה לי מזל הלילה וקרה לי נס, שמלאך המות לא טעה. מה הייתי עושה לו היה דווקא טועה ולוקח אותי ולא אותה?).

99 אפיקומנים

מפי ר׳ מנדלי אונגר סיפור זה שמעתי:

1 שיש צפתי, ר׳ מרדכי, מופלג בגילו, ששכח את מניין שנותיו, ביקר אצל הרופא, זו הפעם הראשונה בחייו, ואמר לו:

„אדוני הרופא, כידוע לך איני מחבב רופאים ואיני זקוק להם, הרופא שלי הוא האוויר הצפתי הטוב והתרופות — הפירות והירקות ומי־הבאר והגשם שאני שותה תמיד. איני יודע מה זה קרה לי בזמן האחרון, משהו לוחץ לי מתחת לקיבתי. איני רגיל לזה. שמא תואיל לבדוק אותי ותבוא על שכרך״.

בדק אותו הרופא בקפדנות ואמר לו: „הזיק לך האפי־קומן!״

התפלא מאוד ר׳ מרדכי ואמר לו:

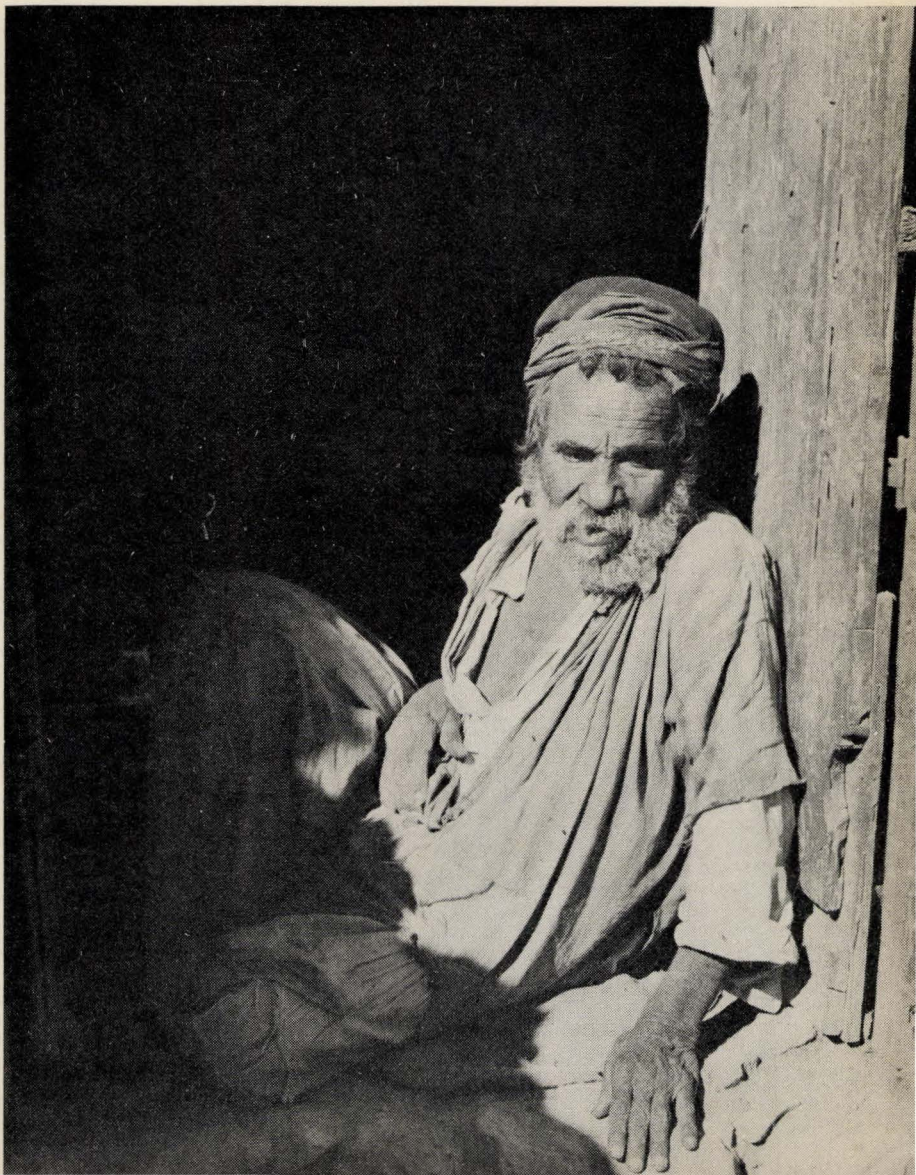
„חמדת לך לצון עימי, אדוני הרופא. הרי את האפיקומן אכלתי בפסח, החל תמיד בחודש ניסן, ואיך יזיק לי אפיקומן זה בראשית תמוז?״

ענה לו הרופא: „לא האפיקומן האחרון הזיק לך, ר׳ מרדכי, אלא תשעים ושמונה האפיקומנים שקדמו לו״...

רובע הקורדים —
חארת־אל־אכראד —
הרובע שייעלם

בשעת מנוחה

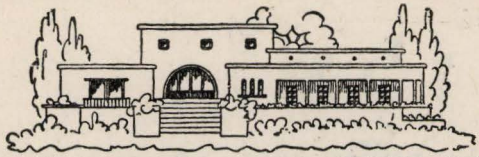
הסבתא רחל כדורה — ממאה ועשרים ועד לביאת המשיח — — —

בתי מלון והבראה, בנקים

שירותים, חנויות

ומפעלים -

הכל למענך

MINES HOUSE *Ltd.* **בית מינס** בע"מ

HOTEL-PENSION · טלון-פנסיון

המלון היחיד בדרגה א'

MT. CANAAN הר כנען

SAFAD צפת

P.O.B. 9 TEL. 30297 ת. ד. 9 טל.

*

המקום לנופשן!

GALILEE'S LEADING HOTEL!

*

MANAGERS: מנהלים:

A. MINES א. מינס

J. BERKAL י. ברקל

KOSHER כשר

ההסתדרות הכללית של
העובדים העברים בא"י
קופת חולים

בית הבראה
„כנען"

מיסודו של חברת
„מרגוע לעובד"

טל' 30107 ת. ד. 100

קופות התגמולין וועדי העוב־
דים של מקומות העבודה וקר־
נות הבטוח רוכשים מקומות
הבראה עבור חבריהם

נוה קיט אידיאלי
אוירה ביתית ותרבותית

פנסיון
רוקנשטין

הבית לנופש ולמרגוע
בהר כנען

הר־כנען, צפת, ת. ד. 16
טל' 30060

Pension Ruckenstein

The Friendly House on
Mount Canaan

Recommended

Mt. Canaan, Safed,
P.O.B. 16 Tel. 30060

צפת — הר כנען ת"ד 26

טלפונים 30104, 30105

מלון ממדרגה ראשונה

אמבטיות, שרותים וטלפונים צמודים לכל חדר

חורשה ענקית וגן מצל

מטבח כשר, בהשגחת הרבנות ● בידור במקום

לנופש חופש וגיל

מלון ופנסיון

„נוף הגליל"

הר כנען, צפת טל. 30395

בהנהלת **אריה**

נשקף אל נוף הרי הגליל
וים כנרת

שכלולים נוספים
מקלחות חמות וקרות בחדרים
מטבח כשר —
לבעלי הטעם הטוב
אוירה ביתית

מלון „עדן"

הר־כנען — צפת

ש. ברוכשטיין ובנו

ת. ד. 1033 טלפון 30054

מעון הקיץ האידיאלי —
מראה נוף נפלא
בחורשת ארנים וערוגות פרחים
מרהיבי עין

מטבח ושרות
ממדרגה ראשונה
חדרים עם מקלחות
ונוחיות

HOTEL
"EDEN"

Mount Canaan Safad

S. Brochstein & Son

מלון „אורנים"

הר־כנען ב'

טל. 30461

ת"ד — 130

* חדרים גדולים
* נוחיות צמודה
* חורשה מצלה
* נוף מרהיב עין
* שרות אדיב
* מטבח טעים - כשר

בארץ ובעולם

סייר ותור

עם

הסתור

חברת התיירות
של ההסתדרות

רח' בן־יהודה 32
(בית אל־על)

תל־אביב טלפון 59281/4

מלון ופנסיון

" ה ד ר " צפת

טל. 30068

מטבח משובח כשר

בהשגחת הרבנות

אוירה ביתית, מחירים מוזלים

בריכת השחייה

„עמק התכלת"

מזמינה את

תושבי צפת והאורחים

ליהנות ממימיה הצוננים

טל. 30217

לחופש ודרור - מלון מצפור

המלון ההדיש ביותר בצפת ● טלפון 30435

מלון מצפור — הוא המלון החדיש ביותר בצפת, עיר הקיט העתיקה, הציורית הנפלאה. המלון שוכן מול נוף הרים נהדר ומצויד בשיכלולים ובשרותים על רמה בין־לאומית גבוהה. מלון מצפור כולל המישים חדרים זוגיים, כל אחד עם נוחיות, אמבטיה ומקלחת, טלפון ורדיו. מטבח כשר מעולה.

המנהל הכללי

אברהם זילברמן

מלון ופנסיון פרידמן

טל. 30036

נוה קיט, מרגוע והבראה

חדרים עם מרפסות —

הנשקפות אל נוף הרי הגליל

מקלחות עם מים חמים וקרים

בכל חדר

טפול מעולה ואישי

מטבח טעים וכשר

HOTEL - PENSION

FRIEDMAN

PH. FRIEDMAN

מלון ופנסיון „רון"

לרגלי המצודה

טל. 30478

משקיף על נוף ים כנרת

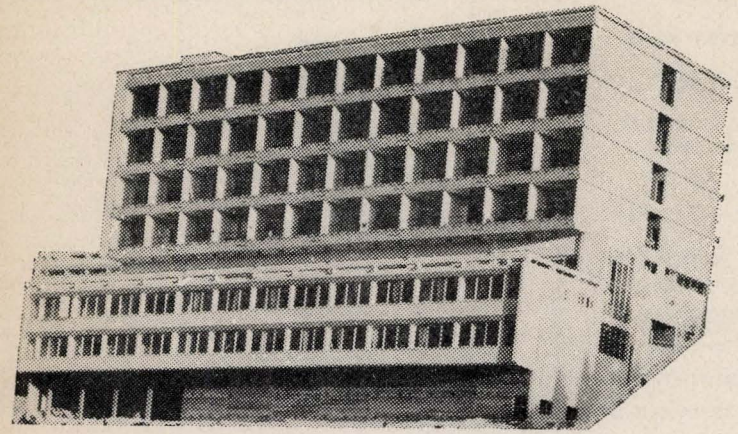
והר כנען

חדרים עם טלפון,

כל הנוחיות ואמבטיות

גן עצי נוי — בידור במקום

כ ש ר

מלון „רקפת"

נווה קייט מקסים —
החדיש ביותר, הנאה ביותר
והמקובל ביותר — לשירותך

הזמנות מקומות: צפת, טל. 30265 — 30264

ההסתדרות הכללית של
העובדים העברים בארץ ישראל

קופת חולים

בית החלמה

ע"ש

יוסף בוסל

ת. ד. 12 טל. 30012

נוח מרפא ונופש
לצבור העמלים

במוסד: —

רופא ושרות רפואי קבוע
מעבה דיאטטי, גן גדול,
בידור תרבותי

פנסיון
„בית ארז"

טל. 30277, ת"ד 85

נווה קייט שלו
המשקיף על הכנרת

בנייה חדישה
ומודרנית

גן עצי נוי ופרחים
נהדר

ח.
בר־טוב

ע"י מלון „הרצליה"

ספרים,
מזכרות,
עתונים

טל. 30026

H.
BAR-TOV

(NEXT TO
HOTEL "HERZLIA"

BOOKS,
SOUVENIRS,
LOCAL AND
FOREIGN
NEWSPAPERS

Tel. 30026

ב"ה

מלון ופנסיון

„יאיר"

צפת, מרכז העיר
טלפון 30245

★

HOTEL & PENSION

„YAIR"

SAFED
PHONE 30245

זה לא סוד, זה כבר שיר:
הבראה בצפת רק במלון „יאיר"
חדרים חדישים עם כל הנוחיות
נוף מרהיב, מרפסת גדולה
המשקיפה להרי הגליל והכנרת
מטבח כשר ומעולה
בהשגחת הרבנות

מלון „ציון"

היחידי בצפת
העומד לרשותך בלילה
ובארוחת בוקר בלבד

במשך כל השנה
וגם בעונת הקיט

צ פ ת טל. 30319

נוחיות מקסימלית
מול נוף הרים מקסים
שרות אדיב

מלון תל אביב
Hotel Tel Aviv

מלון ופנסיון

בית ברנזון

צ פ ת, טלפון 30049

חדרים עם כל הנוחיות

חורשה וגן מצל· בר אינטימי

מאושר לתיירים • כ ש ר

„צפת"

TAXI

„SAFED"

טל. TEL. 30109

מוניות „צ פ ת"

שרות המוניות של צפת והסביבה.

נסיעות מיוחדות וטיולים לכל חלקי הארץ
במוניות החדישות ביותר.

סוכני חברת „אריה" לנוסעים וחבילות.

יוסף כהן ובניו

סניף הבנק בצפת, רחוב ירושלים מס' 37, לשרותך

שרות בנקאי
דייקני
אדיב
יעיל

בנק לסחר חוץ בע"מ
THE FOREIGN TRADE BANK LTD
צפת, רח' ירושלים 40

לרשותך תכנית
לכיסוי
הוצאות הלימוד העל־יסודי
בנק הפועלים בע"מ
ומרכז השלטון המקומי

ההסתדרות הכללית של
העובדים העברים בארץ ישראל
מועצת פועלי צפת
קולנוע „אור"
טל. 30360
מזמין את קהל הקיטנים והתו־
שבים הנכבדים למבחר הסרטים
המוצגים בקולנוע החדיש.

קולנוע „צליל"
טלפון 30045
מזמין את אורחי צפת ותושביה
לקולנוע המשוכלל
אנו מגישים לקהל את פאר
סרטי העולם
הנהלת
קולנוע „צליל" צפת בע"מ

לשירותך
סניפים בכל הארץ

בנק דיסקונט
לישראל בע"מ

בנק למלאכה בע"מ
ההנהלה הראשית: תל־אביב
סניפים בארץ:
תל־אביב / סניף ראשי
באר שבע
חדרה
חיפה
חיפה מפרץ
ירושלים
צפת
רח' ירושלים 59
טל': 30467
פתח תקוה
רחובות
תל־אביב סניף הרצל

כל עסקי בנק

אנשי מפתח
בכלכלת המדינה
מעצבי המדיניות
מנהיגי החברה -
כל אלה קוראים
בקביעות
את **דבר**
כי הכל ב־**דבר**
ממקור ראשון

„טיולי הגליל"

צ פ ת, רח' ירושלים מס' 18

טל. 30039 — **ביום**; טל. 30401 **בדירה**
משרד מאושר לשרות נסיעות וטיולים יומיים
בהדרכה ארצית מוסמכת.
רכב חדיש — נוחיות מקסימלית — מיזוג אויר
שרות אדיב — מצב רוח טוב מובטח.
נסיעות מיוחדות בהזמנה.
בהנהלת **יעקב פרג'ון**

יוסף איזנברג

סוכנויות:

כרמל מזרחי
תעשיות בירה
ש מ ן

צפת טל 30023

פיתוחי עץ
WOOD CRAFT

ש. ו. לובל
S. V. LOEBEL

צפת
SAFAD
ISRAEL ישראל

צפת, קרית הציירים

„סריגי צ פ ת"

בית חרושת לסריגה

ממפעלי חברת "א ו מ ן"

אזור תעשיה —
צפת—דרום, טל. 30457

מוצרי סריגה ליצוא
בטיב מעולה

סלון לגברות

מספרה „יוסף"
צפת, רח' ירושלים
ע"י בנק לאומי
טלפון 30025

תסרוקות חדישות
צביעת שערות
מניקיור
כל שרותי המספרה

קפה ומסעדה גרינברג

ע"י שרות „אריה" צפת

מבחר מאכלים מזרחיים
ואירופיים לאניני הטעם
— דגי כנרת טריים —
יום יום

קפה ומסעדה קופלר

כשר למהדרין
בהשגחת הרבנות הראשית בצפת
מאכלים ביתיים וטעימים
רח' ירושלים 21 טל. 30471
היימישע געשמאַקע מאכלים

קפה ומסעדה „אורה"

רחוב ו' טלפון 30046
ארוחות בוקר, צהרים וערב
מאכלים מזרחיים
הומוס, קבאב, ששליק
מטבח כשר וטעים
מחירים נוחים

תמונות - מסגרות

קליין חיים

צפת, רח' ירושלים 81

קפה ומסעדה „נילו"

רח' ירושלים 102

גריל רומני על גחלי אש
מבחר משקאות חריפים וקלים

מסעדת „הנופש"

כשר
אירופי ומזרחי
מיטב המאכלים על אש (גחלים) וגריל
מבחר מאכלי דגים

בית מסחר לכלי בית
ומטבח

מתנות
מבחר עשיר
מחירים זולים
איכות משובחת

משה גנון
ובנו
רח' ירושלים

„ונוס"
„VENUS"

★

פרפומריה
ומתנות

★

צפת טל. 30390
רח' ירושלים 71

בית מרקחת
פלדמן
דוד פלדמן, רוקח מוסמך
טלפון 30035
רח' ז', מס' 18

„מרכז
החשמל"
"ELECTRO
CENTRE"

סוכנות "אמקור"

טל. 30390
רח' ירושלים 70

מכבסת קיטור
„טל"
ישרותך
רח' ליטמן־יעבץ 3
טל. 30476

„עצמון" – צפת

בבעלות חב׳ „תיעוש אזורי פתוח"

מכונת תפירה „עצמון 63" כטיב מעולה

כובשת את השוק בארץ ובחו״ל

300 מכונות תפירה נקלטות על ידי השוק

והייצור אינו מדביק את הביקוש.

תעניק גם אתה שי נאה לרעיתך מכונת תפירה „עצמון 63"

*

דרוש „סגרומט" –

שעון אוטומטי לסגירת זרם המים

בהשקייה לילית מופעל על ידי מנגנון זמן.

מכשיר יעיל לכל חקלאי.

פטנט „סגרומט" בהפצת חב׳ „תיעוש".

„יהלומי הגליל"

מפעל לעיבוד כל סוגי יהלומים

צפת — אזור התעשיה טל׳ 30411

נוסד במאי 1956

בהנהלתו ובבעלותו של **יצחק פוקס**

GALILEA DIAMONDS Ltd.

DIAMOND FACTORY

ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בישראל
הועד הפועל ● המחלקה לחינוך מקצועי — רשת „עמל"

עיריית צפת, המחלקה לחינוך

בי"ס מקצועי חיכון „עמל"
ע"ש בלאושילד (קליבלנד)

ת. ד. 1148, טלפון 30284

המחלקות

1. מחלקת מסגרות (בינוי מכונות)
2. מחלקת פקידות — הנהלת חשבונות
3. מחלקת שרטוט טכני — שרטוט בנין

בשיתוף עם צה"ל נפתחות השנה המחלקות הבאות:

1. מכונאות רכב
2. מכניקה עדינה — מכשירנות
3. אלקטרוניקה

ההנהלה

פנסיון
דוד
PENSION
DAVID

מלון פנסיון
„דוד"

הר כנען טלפון 30062

מטבח הונגרי מעודן —
אוירה ביתית

בחדרים כל הנוחיות
נוף מרהיב עין
כשר למהדרין
מחירים עממיים

*

מלון פנסיון
„כרמל"

טלפון 30053

מקלחות בכל החדרים
מטבח טעים כשר למהדרין
טיפול אינדיוידואלי
מי שמתאכסן פעם בנווה
קייט אלה משתוקק לקייט
בהם שנית

חלי נעים טעם

לצפת עיר הקיט והנופש
בטיולי

„אגד תיור"

ובשהותך בעיר, צא
לסייר בסביבה ולהנות
ממראות נוף ואוירת
קדומים.

שרות **„אגד"** לצפת
מכל חלקי הארץ

ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ־ישראל

מועצת פועלי צפת

צפת, קרית ההסתדרות, ת"ד 1007, טלפון 30317

מועצת פועלי צפת ומוסדותיה:

- לשכת המס
- קרן הבטוח של פועלי הבנין ועבודות ציבוריות בע"מ
- קרן בטוח של פועלים חקלאים ושכירים
- מבטחים

מ ב ר כ י ם

כל הנופשים והמבריאים
הבאים להחליף כח בעירנו

אנו מזמינים את ציבור הפועלים הנופש לבקר במפעלי התעשיה ולעמוד על שלבי פיתוחה של העיר הודות לתרומתה הנאמנה של מועצת פועלי צפת ושליחיה.

אנו מאחלים בילוי נעים, הבראה טובה, הנאה מנופה המקסים של צפת וממוסדותיה התרבותיים הרב גוניים.

אהרן נחמיאס
מזכיר מועצת פועלי צפת

התוכן

עמוד

ברוכים האורחים היקרים הבאים בשערי צפת —
ברכת ראש עירית צפת א. הכהן 5
קייטן, אורח ותייר נכבדים —
ברכת יו"ר התאחדות בתי המלון בצפת י. ברקל 8
בתי המלון בצפת ובהר כנען 9
בוא עמי לצפת — דבר המחבר 11

חינה של צפת וזכותה 12

צפת — המיבנה הטופוגרפי 16

תקופות היסטוריות בחייה של צפת 21
רסיסים היסטוריים ממלחמת שיחרור צפת תש"ח—1948 27
בשבילי ההיסטוריה והמיסתורין 38

אל הרובע היהודי העתיק 41

בית הכנסת האר"י ברובע האשכנזי 41
בית המדרש האר"י 41
בית הכנסת ר"י אבוהב 42
בית הכנסת של ר' משה אלשיך 44
בית הכנסת מרן „בית יוסף" — קארו 44
מקום קברו של ר' יוסף דה־לה־רינה 44
בית הכנסת של רבי יוסי בנאה 46
בית הכנסת של האר"י ברובע הספרדי 48
בכוכו של האר"י בבית הכנסת בצפת (שיר) 50
סיור בבית הקברות העתיק 55
לוחות הנצחה לחללי מלחמת השיחרור 56
מערת שם ועבר 57
מוזיאון לאמנות הדפוס 58
הר כנען — קריית שרה 59
ביריה — מצפה ביריה 62
חגיגות ל"ג בעומר בצפת ובמירון 63
עליה להר מירון 65

בנתיב פלאי צפת וקסמיה — גיא הטחנות 67

עין גורים 70

עמוד

המעיין המתוק 71
מעיין החיות 72

בנותיה של צפת החדשה 74

צפת החדשה נבנית 77

צפת קרית הציירים 78—98

מאוצר סיפוריה של צפת — הפולקלור שלה ואגדותיה 99

מעשה האר"י והקיסר 99
חלקו של ר' אשר במלחמת שיחרור צפת 104
בגלל אבק של גאוה 108
חותמו של האר"י 110
יגאל אלון קיבל פקודה מרשב"י 112
ר' איציק משה זילבר — פודה שבויים 115
„הסליקרית" הראשית — בעלת ה„פטנט" 121
קפיצת הדרך 124
ר' חיים סטמבולר הקברניט 126
ר' איציקל שרה־בינס כבש את הירח 128
נשתנו הזמנים 132
דירתו עדיפה 133
משיח ומספריים 133
דבש דבורים טהור 134
„אזיאודאפ" 135
מסג'רה לצפת 136
„חייב אדם להרויח את הוצאות הדרך שלו"... 137
מרימה 138
99 אפיקומנים 139

בתי מלון והבראה, בנקים, שרותים, חנויות
ומפעלים — הכל למענך 142—158

ברכת מ·פ·צפת, מוסדותיה והזמנתם —
א· נחמיאס, מזכיר מ·פ·צפת 159
אישים והעתונות על „בסימטאות צפת" 164

הצילומים:

בוריס כרמי תל־אביב, עמ' : 15, 17, 20, 21, 22, 28, 29, 30,
31, 32, 33, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50,
51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 63, 64, 73, 105, 109,
111, 120, 122, 130
י. צפריר תל־אביב, עמ' : 80, 81, 82, 83, 84, 86, 90, 93, 97
אפרים ארדה תל־אביב, עמ' 89, 92
פוטו „אריה" צפת, עמ' : 13, 34, 36, 59, 60, 61, 64, 75,
76, 77, 79
חיים אולמן צפת, עמ' : 7, 18, 19, 24, 39, 66, 72, 100,
116, 134, 137, 140
איזידור זון מזיא צפת, עמ' : 37, 74, 136, 141
שמעון רוקנשטיין הר כנען, עמ' : 26, 60, 127, 131, 132
אברהם הכהן צפת, עמ' : 76, 139
בני צפת, עמ' : 104

הציורים:

אבא פניכל תל־אביב, עמ' : 67, 68, 69, 70, 71, 99, 104,
106, 112, 114, 118, 121, 124, 125, 126, 128
אריה מרזר צפת, עמ' : 115
יוסל ברגנר תל־אביב, עמ' : 102

הגלופות העתיקות מדפוסו של ר' ישראל בק הועמדו לרשותו
של המחבר ע"י דפוס פרידמן ובניו בצפת ונתונה להם התודה

למדריך זה מצורפת מפת צפת
שהיא חלק בלתי נפרד של הספר

הוצאת
„ספרית צפת"
צפת ת"ד 1181

אישים והעתונות על „בסימטאות צפת"

„ידיעות אחרונות" ב' בכסלו תשכ"ב — 10.11.61

— — — עיר רומנטית היא צפת ולא בכדי זכתה במשך דורות לאמנים מכל הסוגים, שציירו את החן והחסד החבויים בכל פינותיה וסביבותיה. הפעם בא האחרון שבאחרונים, בן בוטשאטש לשעבר ועתה בן צפת, י ש ע י ה ע ש נ י וממלא בספרו החדש „בסמטאות צפת" את החסר בשרשרת ההימנונים, ששרו לצפת בעבר ובהווה — הלא הוא הנוף האנושי אשר לצפת.

מסורת לה לבוטשאטש, הלא היא ביטשוטש ביידיש, לכתיבה חיננית, שהרי מתוכה יצא אחד הגדולים שבספרות העברית ש"י עגנון. ברם המופלא בספר שלפנינו הוא, שמחברו הגיע לצפת זה מקרוב, בפרוס מלחמת השיחרור ומיד התחייה עם העיר, עברה וההווה שלה לרבות כל קיפולי הרז והמיסתורין החבויים בתוכה. מיד עם בואו החל לשיר על צפת ולצפת ובעיקר לאנשים המתהלכים בתוכה בימינו, דמויות שאתה רואה אותן יום־יום והן בבחינת אגדות מרהיבות, משל לפני מאות דורות התהלכו כאן.

— — הנוף האנושי עיקר כאן בילקוט הספורים והאגדות. אולם טבול נוף זה בהוד הסביבה וידע יפה עשני „לטבול" את סיפורי־אנוש שלו בקסמי טבעה של צפת וכך משלים הוא את ציוריותה של צפת בהוסיפו את האנושי המיוחד לנוף ההררי המקסים והמיוחד, שבו נתברכה צפת.

וברשותם של ש"י עגנון ועשני אצטט ממכתבו של עגנון לעשני: „לבן עירי הנכבד — — צפת חביבה עלי ובוטשאטש עירי הביבה עלי. ועכשיו שבן בוטשאטש כתב ספר על צפת הרי בהן חיבה כפולה" (מהמשך המכתב מתברר, שעגנון רגיל היה בילדותו לבוא אצל סבו של עשני להיבחן לפניו בגמרא).

הרוצה להתבשם מרוחה ומריחה של צפת ילך לספר זה ומובטחני, שירחש תודה למי שידע להאציל מחיבתו לצפת גם על אחרים.

ג. קרסל

„דבר" י"ז בחשון תשכ"ב — 27.10.61

בצפת יושב ישעיהו עשני, מפולין, שקשר את חייו בארץ עם חייה של העיר. הוא שבוי קסמיה ויופיה והוא שר לה, עושה לה פומבי בכל אשר יוכל.

אות

„הבקר" ז' בשבט תשכ"ב — 12.1.62

— — — ולפנינו קם עולם שלם רב־פנים, אנשי קדושה וחולין, אמרותיהם וחכמתם. את הכל מספר מר עשני בשפה קלה, מלאה הומור דק, והדמויות חיות ממש כעומדות לפניך.

שלום בן ברוך

„הפועל הצעיר" ה' בטבת תשכ"ב — 12.12.61

— — — כל אשר היה בצפת, ראה במו עיניו את נופיה ורחובותיה, נשם אוויר קדושתה וטהר בריח־חקל־תפוחיה — ימצא בספר ביטוי עשיר ונאמן לחויותיו ורשמיו, ואשר לא היה עדיין בצפת — יתבשם בדפי הספר מן ההוד הקדושה והתפארת של בירת הגליל. חזקה עליו שבסיימו את הספר יגמור אומר בנפשו לעלות צפתה בשעת הכושר הראשונה ולצרף אל הלך־הנפש גם מראה עינים.

מיכאל דשא

"מעריב" י' בחשון תשכ"ב — 20.10.61

„בסימטאות צפת" ספר מלבב על צפת עיה"ק... עשני מצניע את עצמו ואינו אלא כעין עורך לסיפורי נפלאותיהם של ר' משה בראל הוא רבה־בר־בר־חנה הצפתי, הישישה מרת איטה בולטינשטר בעלת „אות ההגנה" ושאר אחיהם ואחיותיהם, ותיקי העיר וזקניה: קבצנים ובעלי מלאכה, תלמידי חכמים ואנשי המגן כאחד.

מ. פנינה

ירושלים 8.1.62

הצלה הצלחת להעלות מסכת סיפורים, אגדות, רשמים, זכרונות המצטרפים ביחד כדי להשרות על הקורא מזיה של עיר הקודש, ממסורות העבר של סימטאות צפת, מרוחם של הגדולים ומגבורתם של הצעירים, משיחם וחייהם של בני העיר, ולתקוה המפעמת בלב, כי העטרה תוחזר ליושנה, יישר כוחך! ומביע אני את התקוה והתוחלת, שתמשיך לתרום מפרי רוחך, מן השפע של מחרוזות ספורים ועלילות, ומעשיות־עם, בצורת ספרים על סימטאות צפת, על מירון והגליל העליון, שרבים ימצאו ענין רב בהם ויהנו מהקריאה.

פרופיסור בנימין מזר, ירושלים

ירושלים כ"ז בחשון תשכ"ב

— — חיבורך זה נאה, כתוב בחמימות רבה ואהבה כנה לעיר המקובלים ולתושביה המופלאים. אתה מרגיש בקריאה את דופק החיים של דור שנעלם והולך, והוא הטביע את חותמו על עיר קסומה זו. עשית מעשה רב להנציח את ההווי הזה לדורות הבאים. אני מאחל לך בכל לבי הצלחה בהמשך המשימה הזאת.

ד"ר זאב וילנאי, ירושלים

ירושלים ה' בכסלו תשכ"ב — 2.12.62

זוהי באמת מלאכת־מחשבת של סופר־אמן הבקי במסתרי שפת עבר ודולה פנינים מנבכיה. ישר כוחך, אישי המחבר! אני מאחל לך חיים ארוכים בבריאות ואושר למען תוסיף להעניק לספרותנו כהנה וכהנה, מפרי עטך המבורך ולהעשיר אותה מילדי־רוחך.

אברהם אלמליח, ירושלים

חיפה כ"ח בתשרי תשכ"ב

— — מה שעשית יש לו ערך עצום, זהו מעשה חלוצי מובהק! הספר מזושב לדורות רבים.

שמשון מלצר

תל ברוך — תל־אביב

— — **אתה מציל מן השיכחה אנשים המשתכחים ונעלמים, ויש להם זכות להישאר ברשומות, בספרות ובתולדות העם בישראל. ההומור משובח והראיה בראי עקום מוסיפה חן לדברים המסופרים. כבכל דבר ספרות טוב אין אפילו מי שמכיר את האנשים האלה, כמוני, יכול להבחין לפעמים היכן מסתיימת המציאות והיכן מתחילה האגדה. שירות נאה אתה עושה לצפת, הפינה היקרה ביותר בעולם. אשריך שזכית לכך!**

י. לבנון

המהדורה השניה של „בסימטאות צפת" הופיעה —

הבא ספר [illegible]

מלון מרכזי צפת

HOTEL CENTRAL, SAFAD

Tel. 30015 טלפון 30015

המלון הגדול בעיר

אחרי שכלולים ושפוצים יסודיים

כל חדר עם:-

- ★ מים חמים וקרים
- ★ הסקה מרכזית
- ★ מקלחות
- ★ גזוזטרה מלאת נוף
- ★ טלפון בכל חדר

בר ומטבח מצוין גן מצל ומרפסות

שרות אדיב – כשר

במלון תמונתה ההיסטורית של הציירת חנה לרנר

„הקרב על שחרור צפת"

מלון הרצליה, צפת

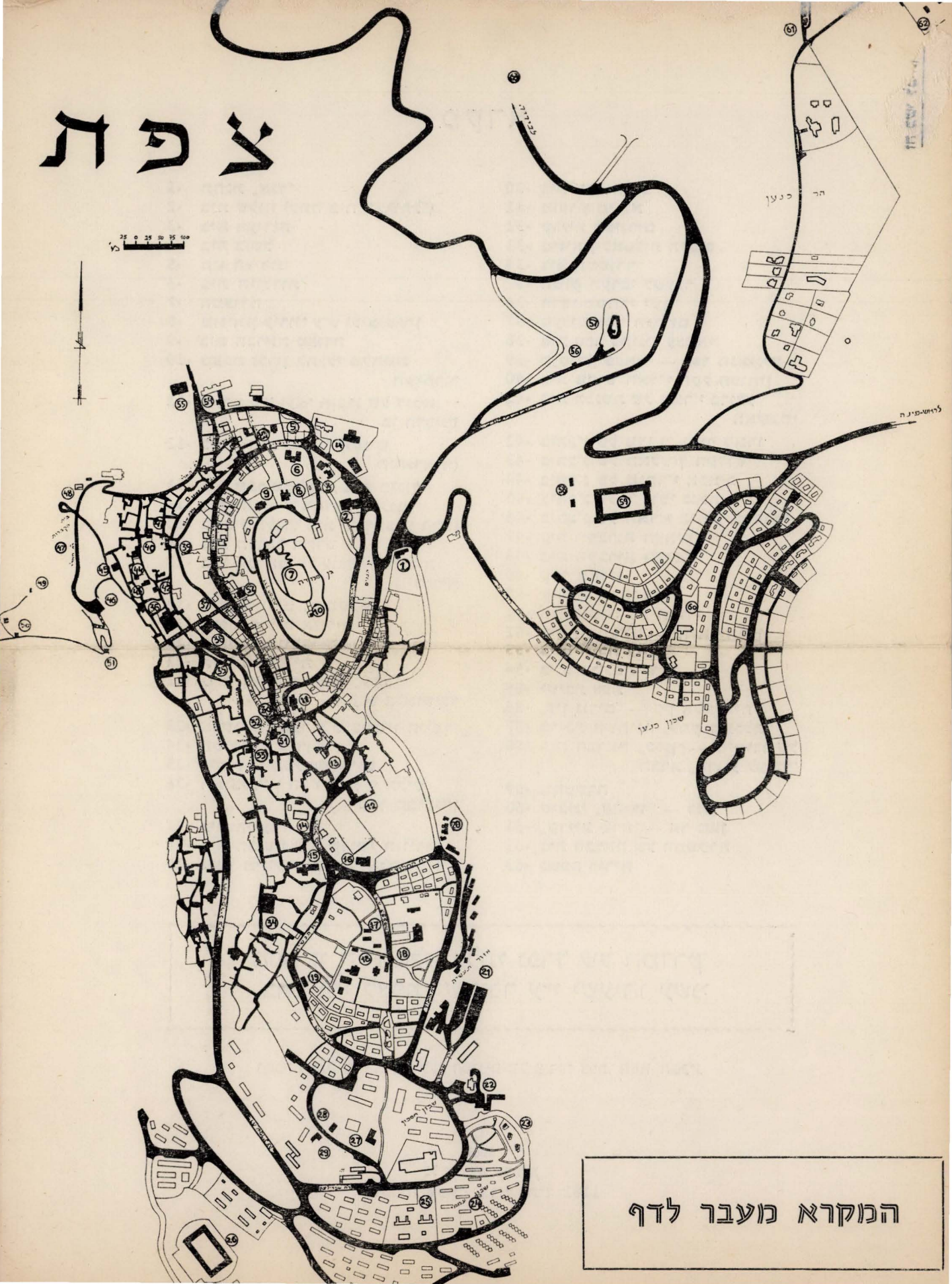
ב י ת פ ר ל

טלפון 30007

קיים למעלה מארבעים שנה
נושרת את אורחיו לשביעות רצון כולם
אוירה משפחתית ובית פתוח לכל

All rooms with	גן נהדר. עצים
private baths	בני אלפיים שנה
and showers	נוחיות ושרות על
Central Heating	הרמה הגבוהה ביותר
Strictly Kosher	כ ש ר בהשגחת
Open all year round	הרבנות לצפת והגליל

צפת

המקרא מעבר לדף

מקרא

1. תחנת „אגד"
2. בית שלוה (עתה ביח"ר „שחל")
3. בית העיריה
4. בית בוסל
5. הגן העירוני
6. בית היולדות
7. המצודה
8. מוזיאון עירוני ע"ש גליצנשטין
9. בית הבראה מצודה
10. מצבת זכרון לחללי מלחמת השיחרור
11. מערת שם ועבר וקברו של דוסא בן הרכינס
12. בית זקנים מלב"ן (לפנים הסאראיה)
13. בית ספר ממלכתי, בית חינוך
14. בית הנוער ע"ש גדעון אילון
15. בי"ס ממלכתי בית חנוך (בנין חדש)
16. בית הדואר החדש
17. בית הבראה של עובדי הסוכנות היהודית
18. בית החולים הממשלתי
19. קופת חולים אזורית
20. קריית ההסתדרות
21. אזור התעשייה
22. בי"ס תיכון מקצועי „עמל" ע"ש בלאושילד
23. אכסנית הנוער ע"ש בנימין היימן
24. השיכונים בדרום
25. בית ספר ממלכתי־דרום
26. האיצטדיון העירוני ע"ש אליס כהן מבוסטון
27. בית הנוער
28. בית הכנסת ע"ש קדושי הונגריה
29. מעון תינוקות ע"ש קהילת וינוגרד
30. בית ארלוזורוב
31. מועדון מילוא
32. קריית הציירים
33. מוזיאון לאמנות הדפוס
34. בית המשורר
35. השוק הערבי לשעבר
36. מרכז מסחרי ישן
37. מעלות עולי הגרדום
38. בית ספר לחינוך עצמאי
39. ה„קוילן־פלאץ" — ככר המגינים
40. בית מדרש האר"י חקל תפוחין
41. בית הכנסת של האר"י ברובע האשכנזי
42. ביהכ"נ של מרן ר' יוסף קארו
43. ביהכ"נ של האלשיך הקדוש
44. ביהכ"נ של מוהר"י אבוהב
45. ביהכ"נ של ר' יוסי בנאה
46. ביהכ"נ של האר"י ברובע הספרדי
47. בית הקברות העתיק
48. בית הקברות הצבאי
49. קבר האר"י
50. קבר הושע בן בארי
51. מקוה מים של האר"י
52. בית הממשלה — הדואר הישן
53. בי"ס תיכון עיוני
54. בי"ס ממלכתי דתי
55. ישיבת צפת
56. „עין גורים" — עין אלאעפיה
57. בריכת השחייה „עמק התכלת"
58. בית הבראה „כנען" — מיסודו של חברת „מרגוע לעובד"
59. המשטרה
60. שיכוני „עמידר" — כנען
61. „קריית שרה" — הר כנען
62. בית הבראה של המשטרה
63. מצפה ביריה

מפה זו היא חלק בלתי נפרד של המדריך
„בוא עמי לצפת" שחובר ע"י ישעיהו עשני

המפה הוכנה על ידי המחלקה הטכנית של עירית צפת. תמוז תשכ"ג

©
1963
כל הזכויות שמורות
"ספרית צפת", צפת, ת"ד 1181

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025